

PİNOKYOLAR ÜLKESİNDE FİLLER KRAL OLUR

AHMET MÜMTAZ İDİL

ka kitap

PİNOKYOLAR ÜLKESİNDE FİLLER KRAL OLUR

Kurnaz olan der ki, "sen bu işi bana bırak, hallederim."
Zeki olan der ki, "bu işi çözmenin tek yol şudur..."
Akıllı olan der ki, "dur hele, biraz düşünüp öyle karar verelim."
Elinizdeki bu kitap zeka ile kurnazlığın savaşında
aklın bir kenarda durup beklemesini anlatmaktadır.
Bugün yaşadıklarımız gibi.
Akıl hiçbir şeyi çözememekte ve beklemektedir.
Kurnazlık siyasi arenayı alabildiğine kuşatmış halde.
Zeka da tüm tarih boyunca yaşadığı kısa mutluluklarla
her şeyi çözdüğünü sanmaktadır.
Oysa insan beyninin mephistosu diyebileceğimiz kurnazlık,
her zaman akla da zekaya da üstün gelmiştir.
Sebebi mi?
İşte anlatılmak istenen de zaten bu...
Zeka ve akıl beynin nitelikli fonksiyonlarıdır.
Kurnazlık ise insan beyninin "ihtiras" durağıdır ve siz "dur"
uyarısında bulunmadığınız sürece hiçbir durakta durmaz.
Daha da tuhafı, sizin "dur" dediğiniz durak da zaten,
onun durmak istediği duraktır.
Tuhaf bir rapsodi, ama çözülmüş bir bilmecedir bütün bunlar.
Farkındalık ise bambaşka bir şey...

AHMET MÜMTAZ İDİL

ka tarih

Ahmet Mümtaz İdil 11 Temmuz 1952'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Zonguldak'ta tamamladı. 1974'te A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne bir süre "misafir öğrenci" olarak devam etti. Prof. Dr. Cem Eroğul ve Prof. Dr. Mete Tunçay'dan ders aldı. Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde Iona Kuçuradi ve Oruç Arıoba'nın öğrencisi oldu. A.Ü. Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nde iki yıl yüksek lisans eğitimi gördü. Prof. Dr. İnci San ve Prof Dr. Cahit Kavcar ile birlikte çalıştı.

Rusça mütercimlikle çalışma hayatına başlayan İdil, 1976'da TCDD'de devlet memuru oldu. 1984 yılında istifa ederek ANKA'da gazeteciliğe başladı. Sabah grubundan *Aktüel Dergisi*'nde Ankara İstihbarat Şefi olarak Prof.Dr. Kurthan Fişek ile çalıştı.

1992 yılında T.C. Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'nde Genel Müdür Yardımcısı ardından Genel Müdür oldu. Tekrar istifa ederek gazeteciliğe döndü. Sırasıyla *Siyah Beyaz Gazetesi*'nde Yazı İşleri Müdürlüğü, *Günaydın Gazetesi* Ankara İstihbarat Şefliği, köşe yazarlığı, *Akşam Gazetesi*'nde köşe yazarlığı yaptı. 1998 yılında yeniden Kültür Bakanlığı'na Basın Müşaviri olarak döndü. Aynı yılın sonunda İl Kültür Müdürü olarak Çorum'a sürüldü. 2002 senesinde aynı kurumdan müsteşar yardımcısı olarak emekli oldu.

1977 yılında *Dönemeç Dergisi*'nde edebiyat hayatına atılan İdil'in bugüne kadar *Türk Dili, Dönemeç, Varlık, Gösteri, Sanat Olayı, Cumhuriyet Kitap ve Türkiye Yazıları, Sincan İstasyonu, Dağarcık* gibi periyodik yayınlarda yüzlerce makalesi yayınlandı. İdil halen ODATV, *Dağarcık* ve Gaziantep Haberler'in Ankara temsilciliği görevlerini yürütüyor.

Yazarın bugüne kadar yayınlanan özgün kitapları:

Sovyet Romanı, Yarın Yayınları, 1983.

Gerçeklik ve Roman, Dayanışma Yayınları, 1984 (Akademi Kitabevi Araştırma-İnceleme Birincilik Ödülü).

Atak Oyunun İki Dehası: Alyehin - Tal, Broy Yayınları, 1985 - 2003.

Bir Sevgi'nin Öyküsü: Sevgi Soysal, Kavram Yayınları, 1998, İkinci Baskı Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Rasputin: Çılgın Keşiş, Etkin Yayınevi, 2004.

Caligula: Dehşetin Kanlı Gölgesi, Etkin Yayınevi, 2004.

Spartacus: İsyancı Köle, Etkin Yayınevi, 2005.

100 Soruda Satranç, Anka Yayınları, 2013.

Öteki Dostoyevski, Etkin Yayınevi, 2014.

Saygın Kel Adamın Ölümü, Ka Kitap 2015.

Çevirileri:

Budala, Dostoyevski, Öteki Yayınevi, 1998.

Delikanlı, Dostoyevski, Öteki Yayınevi, 1999.

Bilinmeyen Bir Kadından Mektup, Stefan Zweig, Tez Yayınları, 1999.

Büyük Adamlar, Grigory Petrov, Etkin Yayınevi, 2014.

Pinokyolar Ülkesinde Filler Kral Olur
A. Mümtaz İdil
Ka Tarih
ISBN 978-605-83915-3-6
Sertifika No: 30862

I. Baskı, Ka Kitap, Şubat 2016
Genel Yayın Yönetmeni: Emrah Akkurt
Yayına Hazırlayan: Selen Selekler
Kapak Tasarım: Nafiz Oksar/FDA Tasarım
www.fdatasarim.com

Bu kitabın yayın hakları Ka Kitap'a aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım amaçlı yapılacak alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı: Güven Mücellit
Mahmutbey Mah. Devekaldırım Cad. Gelincik Sok. Güven İş Merk. No:6
Bağcılar, İstanbul
Tel: (212) 445 00 04
Sertifika no: 11935

© Ka Kitap
Atatürk Mah. Sedef Cad. Ataşehir Residence, A Blok No:77
Ataşehir, İstanbul
Tel : (216) 304 69 22
www.kakitap.com / ka@kakitap.com

A. Mümtaz İdil

PİNOKYOLAR ÜLKESİNDE FİLLER KRAL OLUR

kaktap

İÇİNDEKİLER

Seni Eskimeyen Yaşlı Ellerinden Tanıdım • **9**

Önsöz • **15**

Teşekkür • **17**

Önce Dilini Kopardılar, Sonra Diri Diri Yaktılar • **19**

Mona Lisa: "Siz İmkansızı Arıyorsunuz Bay Da Vinci" • 24

Cehennem'in Anahtarı Bende, Protestanlığa Gelin! • **29**

Tek Bir Hamle Kaldı Sevgili Napolyon • **33**

Her Meclise Bir Hugo Gerek • **37**

Canlı Bomba Olursan Cennete Gidersin • **42**

Doumer, Hebdo, IŞİD ve Diğerleri... • **48**

Silivri; Ölü Ruhlar Evi • **52**

Senelerce Senelerce Evveldi • **56**

Aşk da Utanır • **61**

Aşk Kapıyı Çaldığında Akıl Tatile Çıkar • **65**

Bizi Siz Yarattınız • **70**

Bir Eylül Sabahıydı Şeytanın Kıpırdanmaya Başladığı Gün • **75**

"Leo, Sen Çiçekleri Sula! Alyoşa Romanı Yazsın!" • **79**

Yalakalığın Dostoyevski Tarihi • **85**

Her şeyi Conolly Berbat Etti. Yoksa... • **88**

Kardeşimi Asın, Babamı Kurşuna Dizin • **93**

Kaçsan İyi Olur Diaz, Madero Geliyor • **97**

Nautilus'u O Bulmadı, Nemo da
Onun Kaptanı Değildi... • **100**

Parti Yok, Tanrı Yok, Otorite Yok... • **103**

Marat'yı Öldüren Kadın: Charlotte Corday • **106**

Biko mu? Yemek Yemediği İçin Öldü... • **110**

"On Beşliler" Gidiyor "El Tinku"nun Gözü Yaşlı • **114**

Gracias A La Vida: Teşekkürler Hayat • **118**

Ağlama, Gülme, Ama Anla! • **122**

Cennet, Cehennem ve Tanrı Yolu • **126**

Kitabınızı Basmak için Saraydan İzin Aldınız mı? • **129**

Hitler'in Tuhaf Pilotları • **135**

Pinokyolar Ülkesinde Filler Kral Olur • **137**

Sonsuzluk Çözülmedikçe Merkez Bulunamaz • **140**

Yaz Oğlum... Bayezit Oğlu Selim... • **144**

Babacığım, İkiyüzlülük Yapamıyorum • **148**

İbsen Korkuyla Uyandı Çünkü Hamsun Doğmuştu • **152**

Dünya Satranç Şampiyonu Kalabalığa
Şöyle Bir Bakar... • **155**

Satranç ve Matematik • **159**

Huzursuzluğun Kralı Lear • **165**

Daha Tablomu Bitirmedim... • **168**

Ben Yaşasaydım Sen Ölecektin • **171**

Bir Yelpaze Savaş Bile Çıkarır • **176**

Kim Olduğunu Anlatma Allande, Seni Tanıyorum •**180**

21 Yaşında İngilizceyi Öğrendi ve... • **185**

Günah İşlemişimdir, Ama Suç İşlemedim • **188**

Kendini Günahkar, Tanrı'yı Masum mu Bildin? • **194**

İslamı Böyle Kirlettiniz İşte... • **199**

Madımak Ağıtı • **201**

Konuşan Telgraftan İlk Merhaba • **205**

Düşlerimiz Hep Vişne Ağacına Asılıydı • **212**

Seni Eskimeyen Yaşlı Ellerinden Tanıdım

Bundan tam 92 yıl önce Olimpos Dağı'ndan havalanan bir Anka Kuşu, Orta Anadolu'nun steplerinde bir yerlere kondu.

Yakası paçası dağılmış yaşlı bir çiftçi Anka Kuşu'nun tozları savurarak inişini şaşkınlıkla izledi. Elindeki tırmığı bırakarak etrafına bakınan kuşun yanına gitti ve büyük bir cesaretle, "Sen de kimsin?" diye sordu.

"Tanımıyor musun beni?" diye soruya soruyla karşılık verdi kuş.

"İlk defa görüyorum seni," diye cevapladı çiftçi. "Buralardan değilsin. Buralarda senin kadar iri bir kuş yok. Nereden geliyorsun?"

"Çok uzaktan," dedi kuş. "Ama beni tanımamış olmana şaşırdım."

"Tanımalı mıydım? İlk defa gördüğüm birini nasıl tanıyabilirim?"

"Beni ilk defa görmüyorsun. Ben asırlar önce de bu topraklardaydım. Ama haklı da olabilirsin. Beni sana kimse anlatmadı."

"Peki niye gelip tarlamın ortasına kondun? Amacın ne?"

Anka Kuşu, "Bir çocuğum olacak," diye yanıtladı.

Çiftçi şaşkınlıkla, "Yani bunun, tarlama inişinle ne ilgisi var? Burada mı doğuracaksın?" diye sordu.

Anka Kuşu dev kanatlarından birini açarak, büyük bir vakarla, "Hayır," dedi. Başını güneşin battığı yöne çevirip, "Orada!" diye gösterdi.

Çiftçi kanadın gösterdiği yöne bakıp, "Orası neresi?" diye sordu. "Öyleyse yolunu şaşırdın."

Anka Kuşu başını iki yana salladı: "Yolumu şaşırmadım. Kadim bir dostu görmem gerekiyordu."

Çiftçi şaşkınlıkla iki adım geri atarak, "Kim o?" diye sordu. "Ben miyim?"

"Evet," dedi kuş. "Beni hâlâ tanımamış olman üzücü. Kaç yaşındasın sen?"

"Bilmem," diye cevapladı yaşlı adam. "Oldukça yaşlıyım işte..."

"Buradaki yeşillikleri, ağaçlıklıkları hatırlayacak kadar yaşlısın ama, öyle değil mi? Yağmurların kara dönüştüğü zaman aralığı kadar uzun, güneşin ayla yer değiştirdiği kadar kısa, Ege Denizi kadar sığ, Termesos kadar yücesin ama, öyle değil mi?

"Söylediklerin yeni şeyler değil, bunları zaten biliyorum."

"Biliyorsun, çünkü sen Anadolu'sun. Beni çok ama çok eskilerden tanıyorsun. O nedenle şaşırdım beni tanımayışına. Sen bu toprakların sahibisin ve toprağa sahip olan üzerindekilere de sahip olur. Toprağına sahip olan eski kavimlerden birinde şöyle derler: 'Bir avuç toprak binlerce can doğurur.' Sen her gün üzerinde kök salan milyonlarca bitkinin özsuyusun. Onların verdiği heyecan, damarlarında dolaşan azgın nehirlerden çok daha yürekli, çok daha mağrur. Altı asır önce geldiğim bu stepler o zamanlar ormandı, hatırlarsın. Şimdi giderek verimsizleşen bir çöle dönmüş. Uyku aklı çıkarıp yerine hayallerle dolduruyor. Gelmek istedim, ama daha önce gelmem mümkün değildi. Çok uykusuzdum."

Kuş bir an sözlerini kestikten sonra daha canlı devam etti:

"Gözlerin bana daha farklı bakmaya başladı ihtiyar çiftçi, sanırım beni hatırladın."

"Evet," diyerek derin bir soluk verdi çiftçi. "Seni hatırladım. Asırlar seni hiç değiştirmemiş kadim dostum. Geçen karşılaşmamızda sen Anka Kuşu değildin, o yüzden ilk anda tanıyamadım."

"Sen de yaşlı çiftçi değildin dostum, ama ben seni tanıdım."

"Beni nerede bulacağını biliyordun da ondan..."

"Yok, hayır..." diye itiraz etti kuş. "Seni ellerinden tanıdım. Toprağa bulanmış, hiç eskimeyen ama hep yaşlanan ellerinden..."

"Ben de seni gözlerinden," diye araya girdi yaşlı çiftçi. "Gözlerindeki parlaklık aynı... Yine masmavi bakıyorsun camgözlerin avına baktığı gibi... Endişeli, ama kararlı. İçimden bir ses yine gökteki bulutları yere indireceğini söylüyor, yanılıyor muyum? Sen ki, iki kanat çırpışıyla Ay'a kadar uzanabilecekken, buraya geldiğine göre..."

"Ay'a gitmek sorun değil, orada sorun yok."

"Burada?"

"Burada var, burada insanlar yaşıyor."

Çiftçi onaylar gibi başını salladıktan sonra, "Peki," diyerek konuyu değiştirmeye çalıştı: "Söyler misin, bu kez doğacak çocuğunun adı ne olacak?"

"Cumhuriyet..."

"Eski Roma'dan bu yana kullanılan bir isim, ama yine de güzel. Peki neden bu kadar geciktin?"

"Sandım ki altı asır önce doğan çocuğum sonsuza dek yaşayacak. Oysa o tıpkı bir kaplanın kediye dönüşmesi gibi büzüldükçe büzüldü. Artık ölecekti ki, beni fili ürküten fareler gibi bir şey uyandırdı. Gördüğüm kadarıyla bir zeytin tanesine dönmüş bundan önceki çocuğum."

"Bu kez de çocuğunu bırakıp derin uykulara dalacak mısın yine? Gagandaki su damlalarına bakılırsa, endişelisin..."

Kuş buz gibi mavi gözleriyle çiftçiye bakarak, "Güven bir kez yitirildi mi, artık tamir edilemez çalı süpürgesine döner yaşlı dostum. Onu değiştirmek gerekir. Cumhuriyetin çok uzun yaşaması için sık sık ona kaya sularından taşımak, onu canlı tutmak gerek. Bunu sen yapacaksın. Ama benim de gözlerim hep üzerinizde olacak. Çok yakında, çocuğum daha ilk asrını tamamlamadan, çöl tarafından esen kuru rüzgarlar onu yalnız ve cılız bırakacak. Bütün suları dev bir filin hortumu tarafından yutulacak, bütün kıyıları pelikan kuşları tarafından içilecek, bütün zenginliklerini çekirge sürüleri kemirecek, sevgi ve kardeşliğin yerini onarılmaz düşmanlıklar alacak, kehanetim bu. Bunu ancak sen engelleyebilirsin."

Çiftçi endişeyle, "Bunu nasıl yapabilirim ki?" diye sordu. "Ben sonuçta onları sadece besleyebilirim, kollayabilirim, yaşamaları için ne gerekiyorsa sağlarım... Başka?"

"Elinde yeteri kadar malzemen olacak sevgili dostum. Ben Cumhuriyet'i öyle bir yetiştireceğim, köklerini öylesine derinlere salacağım ki, hiçbir insan aklı onu nasıl sökeceğini bilemeyecek. Her şeyi yıkmaya, yeniden ve körelmiş hisleriyle kurmaya çalışacaklar. Bunu yaparken her şeylerini ortaya koyacaklar. Kendilerine sunduğum tüm olumlu şeyleri yok etmeye çalışacaklar. Tüm kan dolaşımını allak bullak etmek için gök tanrıya sığınacaklar. Ama zor olacak, çok zor. Başaramayacaklar. Sen yeter ki onları kollamaya, beslemeye devam et."

"Kim yapacak bütün bunları?"

"Elbette, her zaman olduğu gibi senin silüetinde görünen insanlar... Kadim dostum, sen de benim kadar iyi bilirsin. İnsanlar piramitlere benzer, inşa edilirken çok can alır, ama en tepeye çıkanlar yok olan canları unutur. Hep böyle değil midir zaten? Aslında güneşe bile bakmaya utanacak kadar karanlığa muhtaçtırlar. Karanlık onların artık tek gıdasıdır. Piramidin en tepesindekiler aşağıdakini yalnızca kendisini

yukarıda tutsun diye besler. Sanırsın ki piramitin en ucu güneşe en yakındır. Ne yazık ki ışığa en uzak olan orada oturanlardır. Kalın bir kabuk vardır sırtlarında, kaplumbağalar gibi. Arada bir başlarını çıkarırlar, ama asla tam olarak ortaya çıkmazlar. Yoksulluk ve kölelik umurlarında değildir. Kendi koltukları altlarından alınmasın diye her şeyi satarlar."

"Kime?"

"Sevgili yaşlı dostum, kime satıldığının ne önemi var? Satılmış olmak artık olmamak demektir. Satanın amacı değildir önemli olan, satılanın artık olmayışıdır."

Çiftçi bir süre düşündükten sonra, "Endişene hak veremiyorum açıkçası dostum," dedi. "Bundan önceki çocuğun altı asırdan fazla yaşadı, ama sen daha doğmamış çocuğun için şimdiden endişelisin. Bir bildiğin olmalı."

Anka Kuşu, "Endişem bir şey bildiğimden değil yaşlı adam. Endişem insanlara güvensizliğim. Çocuğumu en kısa sürede boğmaya çalışacaklar, hissediyorum. Bunun için sana ihtiyacım var, toprağına, havana, suyuna... Ayakları bu toprakların derin sularına, bakir ormanlarına, kartalların ulaşamadığı tepelerine ulaşacak bir çocuk olmalı o. Ökse otunu bir keçi tek hamlede yutar, ama dev bir çınarı yerinden sökecek rüzgar henüz buralara ulaşmadı. Hazırlan, çok iş düşecek sana. Şimdilik hoşçakal, ama içimden bir ses çok yakında yeniden görüşeceğimizi söylüyor. Piramit çok yakında tamamlanacak ve asıl kıyamet ondan sonra başlayacak."

Anka Kuşu kumları savurarak yeniden havalandı. Çiftçi uzun süre arkasından baktı ve endişe tohumunun içini kavurduğunu hissetti. İçi kavrulmaya başlamıştı. Tırmığını fırlattı ve koşar adımlarla su kuyusunun başına gitti. O güne kadar içmediği kadar su içti ve kuyunun başına oturdu. Yeniden içinin kavrulmasından, yeniden susamaktan korkuyordu.

Anka Kuşu haklıydı, su hâlâ içilebilirdi, ama sanki eski tadı yoktu.

Önsöz

Bir şekilde dünyanın gidişine, duruşuna, değişimine veya yeniden yapılanmasına etkisi olan insanlar, çoğu zaman günlük yaşamlarında bizden farklı değil, ama Tesla gibi, Sallinger gibi, Van Gogh, Gogol gibi sıradışı yaşamları olanların yanında Hemingway, Dostoyevski, Tolstoy, Einstein gibi yaşamlarını sıradanlaştıranlar çoğunlukta. Yine de, yaşamlarını sıradanlaştırmayı başaranların dahi öyle çarpıcı öyküleri ortaya çıkıyor ki, kimi zaman bu öyküleri o kişiye yakıştıramıyorsunuz, kimi zaman da böyle bir yaşamın içine tuhaflıkları da sığdırabildikleri için hayran kalıyorsunuz.

Örneğin, hakkında bir biyografik roman yazdığım Dostoyevski'nin yaşamında kanıtlanmamış olmakla birlikte bir "tecavüz" dedikodusu vardır. Jack London, özellikle *Yanan Günışığı* romanının kahramanı gibi asla Alaska'dan altınlar cebinde dönmemiştir. Sokrates'in hiç yaşamadığı, onu Platon'un uydurduğu anlatılır. Nash, Tesla, Einstein, Feynman gibi adamların dünyayı başka bir boyutta gördükleri, hesaplamalarını bizim gibi dört işlemle yapmadıkları anlatılır. Kimi müzikçilerin notaları renk olarak algıladıkları ve bu renklerin armonileriyle bestelerini yaptıkları söylenir vb...

Bunlar, gün ışığına çıktıkça ilgiyi de birer mıknatıs gibi üzerine çeker. Aslında bu özellikleri üzerinde taşıyanlar genellikle tüm insanların da aynı özellikleri taşıdığını sanırlar, bu yüzden de üstün yönlerini "zeka" ile basitleştirirler

(belki de yücelttiklerini sanırlar). Oysa bu zekadan da farklı bir dünyayı kavrayış biçimidir.

Belki de bu yüzden, aralarından bazıları toplumsal ilişkilerini asla düzenleyemeyip, Nietzche gibi yalnızlığa sığınırken, kimileri de şaşırtıcı biçimde Einsten gibi Danimarka Prensesi ile keman-piyano düeti yapacak kadar topluma açıktır.

Deneme yazılarının birbiriyle bağlantılı olmasını çok istedim, ama konular çok farklı olduğu için, bağlamaya çalıştığım cümleler zorlama ve eklektik oldu, onu da çıkarttım. Sonuçta yapmak istediğim bir "macera" romanı değildi ve birbiriyle bağlantılı olarak gitmesinin hiçbir anlamı da yoktu.

Nihayetinde elinizdeki bu kitap ortaya çıktı. Seçimlerimin bazıları çok sıradan ve kişisel de görülebilir. "Aşk da utanır", "Bir Çocukluk Aşkı Öyküsü", "Madımak Ağıtı" gibi bazı yazılarım ise tamamen kişisel anılar ve bu tip yazıların elbette yukarıda veya sözünü ettiğim "ünlü kişiler" konseptiyle hiç ilgisi yok.

Keyifle okumanızı ümit ediyorum.

Teşekkür

Saygın Kel Adamın Ölümü kitabımı yayınlayan, Emrah Akkurt'a, mizanpajında ve düzeltmelerinde büyük emeği olan Selen Selekler'e, ilk sayfasından son sayfasına kadar hep yanımda olan, desteğini ve yardımını esirgemeyen sevgili İklim Bayraktar'a, kadim dostum Şükran Farımaz'a, çalıştığım sürece beş yaşındaki çocuk gibi tüm ihtiyaçlarımı karşılayan anneme-babama teşekkür ediyorum.

Ahmet Mümtaz İdil

Aralık 2015, Ankara

Önce Dilini Kopardılar, Sonra Diri Diri Yaktılar

1591 yılının Ekim ayında Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı Venedik Engizisyon Mahkemesi'ne, dönemin en soylu ailelerinden Mocenigoların sarayından bir ihbar mektubu geldi.

Mektubun altıda Alvise Mocenigo imzası bulunuyordu bulunmasına, ama I. Alvise Mocenigo öleli 14 yıl olmuştu. I. Alvise'nin hayatta olduğu dönemde böyle bir mektup yazma ihtimali yoktu, zira I. Alvise sanatın ve sanatçının yanında olmuştu hep ve Roma Kilisesi'nin ağır baskısına rağmen bilim ve sanattaki ilerlemelerle yakından ilgileniyordu. Bu nedenle de I. Alvise'nin böyle bir mektup yazması düşünülemezdi. Ama mektup Mocenigo sarayından gönderilmişti, buna hiç kuşku yoktu. Mühür taklit değildi, getirenin sorgulanması sonucu mektubun Mocenigo diyarından geldiği de kanıtlanmıştı.

Dönem, Orta Çağ bağnazlığının en zifir karanlığa bulaştığı dönemdi.

Mektup, dönemin ünlü filozoflarından Giordano Bruno'nun düşüncelerini "sapkınlık" olarak niteliyor ve cezalandırılmasını istiyordu.

Mektubu yazan Covanni Mocenigo, Venedik'te Akdeniz'e bakan sarayına davet ettiği Bruno'yu bir süre dinledikten sonra, mektubunda onun fikirlerinden dehşetli ürktüğünü, Tanrıyı inkar ettiğini ve evrenin yapısı ve oluşumu ile ilgili konulardaki fikirlerinin kabul edilemez olduğunu yazıyordu.

Zavallı Bruno ise, Katolik Kilisesi'nin hışmından korktuğu için hayatının büyük bölümünü Venedik ve Floransa'dan uzakta, sürgünde geçirmişti. Mocenigo ailesinden biri kendini davet edince hiç düşünmeden Venedik'e dönmüştü. Zira Mocenigo ailesinin hemen tüm fertleri dostuydu.

Engizisyon Mahkemesi, dönemin en soylu ailelerinden birinden geldiği için ihbar mektubunu önemsedi ve Giordano Bruno için "yakalama" kararı çıkarttı. İşin tuhafı, ihbar mektubunu alıncaya kadar mahkeme Bruno'nun İtalya'ya döndüğünden de habersizdi.

Roma Kilisesi hemen muhafızlardan ve kiliseye ait askerlerden bir ekip hazırlayarak, hiçbir şeyden haberi olmayan ve kendini güvende sanan Bruno'nun bulunduğu Mocenigoların sarayına gönderdi.

Birkaç gün içinde Bruno tutuklandı ve Piompi Cezaevi'ne atıldı. Cezaevi, çevresi kurşun plakalarla çevrilmiş, yerin birkaç metre altında, deniz kıyısında ve son derece güvenlikli bir zindandı. Günün her saatinde dalgaların kurşun plakalara vurmasıyla insanı çıldırtan sesler çıkartması bütün Avrupa'da ünlüydü ve bir çeşit işkence merkezi olarak görülüyordu. Dalgaların kurşun plakalara çarpmasıyla oluşan gürültü zindanda bulunan kişinin okumasına, düşünmesine ve yazmasına mani oluyordu.

Bruno burada tam dokuz yıl yattı. Çıldırma haddine geldiğinde, kulaklarını tıkamaktan bitkin hale gelmiş kollarıyla bir süre sırt üstü yatıyor ve küçük aralıklar veren sessizliği dinleyerek huzur bulmaya çalışıyordu. Bu dingin saatler günde ancak bir ya da iki saati geçmiyordu. Deniz asla tam anlamıyla suskunlaşmıyor, bir süre sonra küçük çırpıntılarla başlayan gürültü, bir saat içinde dayanılmaz noktaya ulaşıyordu.

16. yüzyılın büyük filozofu Bruno, Orta Çağ karanlığını aydınlatan kişi olarak tarihe geçti. Tek başına ve usanmadan kilise ve bağnaz düşüncelerle savaştı.

Kendinden sonra, ancak 1920 yılında bilim adamı Rus Aleksandr Friedmann ve Belçikalı din adamı Georges Leaitre tarafından ortaya atılan "Büyük Patlama" ve uzayın giderek genişlemesi kuramını Bruno, dört yüz yıldan fazla zaman önce öne sürmüştü.

Aslında yaşam savaşına bir rahip olarak başlamıştı Bruno. Yirmili yaşlara gelmeden Dominiken Manastırına girdi. Orada Tales, Pisagor ve Socrates gibi filozofları inceleme fırsatı buldu. Oysa bu filozoflar ve eserleri kilise ve manastırlarda yasaklanmıştı. Bu yasağı delmesi sonucunda Bruno manastırdan ayrılmak zorunda kaldı.

Peki neydi Bruno'nun önce dilinin kopartılmasına, ardından da diri diri yakılmasına neden olan düşünceleri?

İnanılacak gibi değil ama, birinci neden şuydu: "Doğadaki her şey Tanrının bir yansımasıdır," diyordu. Daha da ilerisini düşünerek, dünyanın insanın bilincinde olduğu için var olduğunu savunan idealist felsefeye karşıydı. Fizik ile düşünce arasında bir ayırım yoktu Bruno için ve her şey ayaklarının üzerinde somutlaşmak zorundaydı.

Bruno ile başlayan bu diyalektik yaklaşım çarçabuk boğuldu ve insanlar yeniden Bruno ve benzeri filozofların düşüncelerine dönmek için önce Saint Simon, Feurbach, Hegel, ardından Karl Marks'a, yani Aydınlanma Çağı'na kadar beklemek zorunda kaldı.

Evrenin sonsuzluğu konusunu da ortaya atan Bruno'dur ve Bruno'ya göre yine, uzayda dünya gibi binlerce benzer uydu bulunmaktadır. Kiliseyi rahatsız eden bir başka konu da elbette bu oldu. Dünya evrenin merkeziydi kilise için ve bütün her şey dünyanın etrafında dönüyordu. Ne demek oluyordu bu uzayın sonsuzluğu, genişlemesi ve benzer dünyaların bulunması?

Tanrı bunu istemiş miydi her şeyden önce, buna izin var mıydı? Evrenin merkezi dünya nasıl olur da güneşin etrafında

dönerdi? Nasıl olur da kendi etrafında dönerdi ve biz insanlar boşluğa düşmezdik?

Bu da Tanrının bir lütfu sayılabilirdi belki, ama inandırıcı değildi. Kilise eğer dünyanın kendi etrafında ve güneşin etrafında döndüğünü kabul ederse, Tanrının gücünü de reddetmiş olacaktı, bu kabul edilemezdi.

O halde bu tarz düşünceleri ortaya atanlar yok edilmeliydi.

Roma Yüksek Din Kurulu, zaman zaman hapishanelerdeki tutukluların denetimini yaptırıyordu. Bu denetime her zaman hapishanede en uzun süre kalan tutukludan başlanırdı. En uzun süre yatanların başında da Giordano Bruno bulunuyordu. Engizisyon Mahkemesi, Bruno ile iyice uğraşmaya başlamıştı artık. Önceden kendine yöneltilen bazı suçlamaları itiraf etmeye hazır olduğunu belirten Bruno, bilimsel görüşleri söz konusu olunca, teslimiyetçiliği bir yana bırakıp düşüncesine daha da sıkı sarılmaya başladı. Herkesi şaşkınlığa düşürürcesine düşüncelerini yeniden savunmaya başladı. Ölünceye kadar Kopernik sistemini savunmayı sürdürme kararı aldı. Bruno, yeryüzünün güneşin çevresinde döndüğünü, dünya gibi gök cisimlerinin sayısının tahmin edilenden çok daha fazla olduğunu ve evrenin sonsuz olduğunu söylüyordu.

Suçlu olduğunu asla kabul etmedi. Kilise ise onu nasıl köşeye sıkıştırabileceğini düşünüyordu. Sonunda, Roma Kilisesi danışmanlarından Roberto Bellarmino bir yol buldu. İddianame, Bruno'nun kitaplarından, kilisenin dinsel kuramlarına aykırı bölümlerden ve onun bilimsel düşüncelerini yansıttığı ifadelerden hazırlandı. Bruno eğer bu suçlamaları reddetmezse, yakılacaktı. Böyle bir bedel karşısında insanın yaşamını kurtarma yolunu seçmesi Bruno için aşağılık bir olaydı. Düşüncelerine sadık olan, onları nasıl reddedebilirdi? "Onursuz ve alçakça bir zaferle yaşamaktansa," diye yazıyordu Bruno, "Onurlu ve şerefli bir ölüm çok daha iyi!"

Tüm hayatını adadığı düşünceleri, görüşleri, değerleri,

karakteri... Nesi varsa hepsini istiyordu kilise ve buna karşılık yalnızca canını bağışlama sözü veriyordu. Onun da hiçbir garantisi yoktu üstelik.

Bruno düşünmek için zaman istedi ve kurşun plakalarla çevrili işkence evine döndü. Günlerce kendisinden hiç ses çıkmadı. Aracılarla konuşmadı, kilisenin mesajlarını karşılıksız bıraktı.

O süre içinde anladı ki, kilise kendisini kandırıyordu. Hayatını mahkeme aracılığıyla bağışlayacak olan kilise, daha evine bile varamadan kendisini öldürecekti. Ölüm bu kadar kesin ve yakın olduğuna göre, ölmenin daha uygun olduğunu düşündü ve bağışlanmasını istemedi.

Ne sekiz yıl ağır hapis ne işkence ne de ölümün yakınlığı Giordano Bruno'yu düşüncelerinden vazgeçirebildi. Bruno diz üstü çöktürüldü ve ölümüne karar verildi.

"Siz karşımda oturanlar," dedi son duruşmasında mahkeme heyetine. "Siz benim yüzüme ölüm cezamı okurken benden daha çok korkuyorsunuz!"

Önce dili koparıldı, ardından da Roma'nın Campo de Fiori Meydanı'nda diri diri yakıldı.

Bir anlamda Hallacı Mansur, Şeyh Bedrettin'di aslında. Bağnazlığın karşısında ödün vermeden durmayı bilmişti. Bruno ve benzerleri olduğu için dünya hâlâ bilimsel bilgi çevresinde toplanmayı başarmakta, bunu savunan insanlar sayesinde de daha yaşanılır bir ortam mümkün olmaktadır.

Dinsel bilgiyi ve uygulamalarını sadece kendilerinin bildiğini savunan muhafazakarlar, hem din hem de bilimsel bilgi açısından hep açmazda kaldılar, bilimsel bilgiyi, dini öğrenmek daha kolay olduğu için reddettiler.

Tarih onların aydınlık dünyaya açtığı savaşla uğraşmak zorunda kaldı ve hâlâ da bu savaş sürmekte.

Mona Lisa: "Siz İmkansızı Arıyorsunuz Bay Da Vinci"

"Ben insanların, bilmediği sanatın ve doğanın yarattığı şeyleri inceleme arzusuna güvenmem. Bu yüzden uzun zaman çıplak kayalar ve karanlık kovuklar içinde dolaştım. Nihayet bir mağaraya ulaştım. Mağaranın kapısında bir süre kararsız şekilde duraksadım. Ama daha sonra cesaretimi toplayarak belimi büküp elimi dizime dayadım. Gözümü karanlığa alıştırdım. Mağaranın içine girdim. Birkaç adım attım. Karanlıkta el yordamıyla bir şey arıyordum. Fakat karanlık çok koyuydu. Bu anda içimde birbiriyle savaşan iki duygu canlandı: Korku ve merak. Mağaradan korkuyordum, ama oradaki olağanüstü bir sırrı keşfetmek için de merak içindeydim."

Leonardo tamamen kendini mağaranın içindeki düşüncelere bırakmış, dalmış gitmişti. Mona Lisa'nın yüzünde gölgeler dolaşıyordu. Sonunda Mona Lisa, "Bu iki duygudan hangisi galip geldi," diye sordu.

"Elbette merak," dedi Leonardo.

"O halde mağaranın sırrını da keşfettiniz?.."

"Mümkün olduğu kadarını öğrenebildim."

"Peki bu öğrendiklerini diğer insanlarla paylaşacak mısınız?"

"Bildiğim her şeyi anlatma hakkına sahip değilim hanımefendi. Bazı şeyleri söylemek istesem de yapamam. Ama insanlara öyle güçlü bir merak aşılamak isterim ki, onlar da

benim gibi korkuyu yenebilsinler."

"Ama merak yeterli olmazsa," diye araya girdi Mona Lisa, "mağaranın gerçek sırlarını bulabilmek için meraktan daha büyük bir duyguya ihtiyaç duyulursa? O zaman?"

Mona Lisa bu soruyu sorduğunda yüzünde Leonardo da Vinci'nin o ana kadar hiç görmediği derinlikte bir gülümseme vardı.

"Meraktan daha büyük ne olabilir sizce?" diye sordu ressam.

Bu kez Mona Lisa sustu. Bu sırada perdenin aralığından ince, parlak bir günışığı sızdı. Odadaki alaca karanlık hafifçe aydınlandı. Mona Lisa'nın yüzündeki gölge kayboldu. Mona Lisa yeniden sordu:

"Yola yarın mı çıkıyorsunuz?"

"Hayır," dedi Leonardo, "Bu akşam yola çıkıyorum."

"Oysa ben birazdan yola çıkmak zorundayım."

Leonardo, Mona Lisa'nın yüzüne adeta onu derinden incelermiş gibi uzun uzun baktı. Bir şeyler söylemek istedi, ama yutkundu, söyleyemedi. Mona Lisa, kendi isteğiyle Floransa'dan bir süreliğine ayrılıyordu.

"Kocam üç aylığına alış veriş yapmak üzere Kalabra'ya gidiyor. Ticari bir iş. Ben de onunla gitmek istedim."

Leonardo, Mona Lisa'nın yüzüne daha fazla bakamadı, kafasını çevirdi. Hüzünlenmişti. Dalgın dalgın perdenin arasından sızan parlak günışığına baktı. Sanki tüm renklerini odanın içine yaymak istiyordu günışığı. İşte o anda Leonardo gerçek yaşama döndüğünü hissetti. Artık kolu kanadı kırılmış, çekingen ve acınacak bir insandı.

Mona Lisa, yumuşak bir sesle, "Ziyanı yok," dedi. "Perdeyi çekin de ışık sızmasın. Henüz vakit erken, çalışabiliriz. Üstelik yorgun da değilim."

Leonardo tamamen kendini kaybetmişti, "Hayır," diye inledi. "Hayır! Yeter!"

"Portreyi tamamlamayacak mısınız bay Da Vinci?"

"Niye böyle düşünüyorsunuz? Yolculuğunuz bitip de Floransa'ya dönünce bana uğramayacak mısınız, o zaman tamamlarız."

"Elbette geleceğim size, ama üç ay büyük bir zaman. Belki bambaşka bir insan olurum bu üç ay içinde. Hem kuzum siz söylemiyor muydunuz insanların, özellikle de kadınların yüzü çok çabuk değişir diye?"

"Tabloyu bitirmeyi çok istiyorum. Benim için çok önemli. Ama bilemiyorum. Bazen öyle duygular esiyor ki ruhumda, yaratmak istediğim şeyin yaratılması mümkün olmayan bir şey olduğunu düşünüyorum. İmkansızı yaratmak gibi bir şey..."

"İmkansızı yaratmak mı? Evet, daha önce duymuştum bay Da Vinci, siz imkansızı aradığınız için hiçbir eserinizi tamamlamazmışsınız. Yani bunu da tamamlamayacaksınız sanırım."

"Yanlış biliyorsunuz. Ismarlanan her eseri tamamladım hanımefendi. Size iyi yolculuklar Bayan Lisa... Gelişinizi dört gözle bekleyeceğim."

Mona Lisa, diğer adıyla La Jakond tablosu ünlü Rönesans ressamı Leonardo da Vinci'nin en çok bilinen, en çok konuşulan, hakkında en çok yazılan eserlerinin başında gelir. Leonardo da Vinci'nin hayatı ile ilgili önemli notların günümüze ulaşmasını sağlayan Giorgio Vasari'nin anlattığına ve çoğu insana göre bir efsane olan hikayede Leonardo da Vinci'nin Fransa Kralı I. François'nın kollarında öldüğü öne sürülür. Hayatı baştan sona bir gizem ve efsane olan, Rönesans'ın olduğu kadar tüm çağların en büyük yaratıcısı kabul edilen Leonardo'nun kendi yaşamı ile ilgili çok ketum biri olduğu söylenir. Her şey hakkında durmaksızın araştırma

yapan ve notlar alıp uzun uzadıya yazılar da yazan böyle bir dehanın kendi yaşamıyla ilgili hemen hiçbir şey yazmamış olması da ilginçtir.

Leonardo da Vinci, Piero da Vinci'nin evlilik dışı oğluydu ve Pierro onu evlat olarak kabul etmişti. Olağanüstü yeteneği ile kısa zamanda çevresinde dikkat çeken bir kimlik oldu. Öylesine meraklı ve araştırmacıydı ki, ele almadığı hiçbir konu yok dense, yeridir. Hayvanların nasıl uçtuğunu uzun uzun inceleyip, sürekli güvercinleri yakalayarak havaya salması ve nasıl uçtuklarını incelemesi onu "insanın uçabileceği" fikrine kadar taşımış hatta bu alanda deneyler bile yapmıştı. Bizim tanıdığımız, Leonardo da Vinci ise daha çok ressamlığıyla ve kilise duvarlarını süslemesiyle bilinir. Oysa o, silah olarak top yapımından, anatomi atlasına, rulman çalışmalarından, şehir planlamacılığına kadar birçok alanda eserler vermiş bir dehaydı. Yaptığı resimlerde boyalarını kendi imal ediyordu ve kullandığı vernik öylesine güçlü ve dayanıklıydı ki, bugün bile onun sırrına erişilebilmiş değildir.

Yukarıdaki diyalog, büyük aşkı olduğu öne sürülen ve evli bir kadın olan Mona Lisa ile yaptığı diyalogtur. Da Vinci'nin kadınlarla pek ilgili olduğu söylenemez, ama hayatında önemli yer tutan bazı kadınların olduğu da biliniyor. Büyük aşklarından Cecilia de bunlardan biriydi. Kendi günlüğünde yer alan ve Mona Lisa ile diyaloğunu anlatan bölümde öne sürüldüğü gibi, birçok eserini bitirmemiştir Da Vinci. Vasari onun için şöyle yazar: "Sanatının yaratıcı gücüyle birçok şeye başladı ve hiçbirini asla bitiremedi; çünkü eli zihninde canlandırdığı şeylere sanatın kusursuzluğunu veremiyormuş gibi geliyordu ona." (Bruno Nardini, *Leonardo da Vinci, Bir Ustanın Portresi*, Can Yayınları, Çev. Kemal Atakay, s.60).

Bu nedenle de, imkansızı yaratmaya çalışan büyük dahi, birçok eserini yarım bırakmış, yeniden başladığı başka bir eserinde imkansızı yakalamaya çalışmıştır. Biten eserlerinin hepsi kendisine ısmarlanan eserlerdir.

Bunu normal bir insan beyniyle açıklamak pek mümkün görünmüyor. Demek ki Leonardo Da Vinci'nin kafasında "imkansız" diye bir şey yoktu, söz konusu olan sadece bulunamamış, ulaşılamamış olandı. Onu bulmak ve ayakları üzerine oturtmak için müthiş bir çaba içine girmişti. Bunu başka insanların yaşamları üzerine kurmamış, başkalarının sırtına basarak imkansızı yakalamaya çalışmamıştı.

Birgün Cecilia, "Niçin heykel yapmıyorsunuz? Resmi daha mı üstün görüyorsunuz? Oysa siz aynı zamanda bir heykeltraşsınız," diye sorgular.

"Doğru," diye karşılık verir Leonardo gülümseyerek. "Hem heykelle hem resimle uğraştığım için sanırım, hangisinin daha üstün olduğu konusunda bir hükme varabilirim... Fark şu ki, heykeltraş yapıtlarını ressamdan daha büyük bir bedensel çabayla; ressam ise daha büyük bir zihinsel çabayla gerçekleştirir..." (age. S.86)

Cehennem'in Anahtarı Bende, Protestanlığa Gelin!

Örneği pek bol da, bir tanesini vereyim: 5 Mart 2012'de gazetelerde şöyle bir haber vardı: Antalya, Hatay, Kırıkkale, Çankırı ve Ankara'da eş zamanlı düzenlenen operasyonlarda aralarında doktorların da bulunduğu kişiler, "Cennet'ten arazi satmak" suçuyla gözaltına alınmıştı.

Zanlıların, 2 yılda Cennet'ten arazi satışı yoluyla 11 kişiyi 5 ila 6 milyon lira dolandırdığı ortaya çıkmıştı.

Bu durum aklıma, Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther'le ilgili "şehir efsanesi" olan öyküyü getirdi. Öykü öylesine kurnazca kurgulanmış ki, gerçek olmasını çok isterdim.

16. yüzyılın başlarında Roma Katolik Kilisesi, ekonomik kriz nedeniyle, Papa X. Leo'nun liderliğinde cennetten arazi satmakla meşguldü ve Luther de bu işe yaman bozuk atıyordu. Hıristiyanlık için ciddi bir reform şarttı.

Martin Luther'in düşüncelerini ve neden Roma'ya baş kaldırdığını burada uzun uzun anlatacak değilim. Onu, Google'a sorduğunuzda derhal önünüze getiriyor. Gerisi sizin okuma hızınıza bağlı.

Gelelim şehir efsanesine: Martin Luther, Roma Katolik Kilisesi'ne karşı baş kaldırdığında, Papa X. Leo, Luther'i 15 Haziran 1520 tarihinde afaroz etti. Buna neden, Luther'in Roma Katolik Kilisesi'ne yazdığı mektuplar ve ardından da Saray Kilisesi'nin panosuna duyuru asmasıydı.

Martin Luther, Roma Katolik Kilisesi'nin Cennet'ten arazi sattığını duyunca, Papa X. Leo'ya hitaben Roma Katolik Kilisesi'ne 31 Ekim 1517'de bir mektup yazarak, Cennet'teki arazilerin satılık olup olmadığının onayını ister. Papalık, "yağlı bir müşteri" olarak düşünmese de, Saksonya rahibi Luther'in mektubuna cevap vererek arazilerin satılık olduğunu bildirir, ama işkillenir de.

Bu kez Martin Luther, arazilerin fiyatını sorar. Kilise Saksonya rahibinin bu işin üzerine bu kadar gitmesinden iyice rahatsız olmuştur, ama ister istemez, uyduruk ancak pahalı bir liste çıkararak Luther'e gönderir. Listeye göre arazilerin fiyatları büyüklüğüne, konumuna ve "şarap musluklarına" yakınlığına göre değişmektedir.

Luther bu kez üşenmez, aynı şekilde Cehennem arazilerinin de tıpkı Cennet arazileri gibi satılık olup olmadığını sorar.

Roma Kilisesi mektubun altında bir hinlik olduğunun farkındadır, ama ne olduğunu bir türlü çözememektedir. Kardinaller, uzun tartışma ve toplantılardan sonra, "madem Cennet arazileri satılık, o halde Cehennem arazileri de satılık olmak zorunda. Madem Cennet arazilerini satışa çıkardık, Cehennem'i satmıyoruz diyemeyiz," kararını alırlar. Kardinallerden biri, "nasılsa oradaki araziler neredeyse bedava, talep de yok. Yollayalım gitsin mektubu," der. Zarf hazırlanır, Luther'e Cehennem arazileri ile ilgili mektup mühürlenip gönderilir:

"Sayın Martin Luther,

Saksonya Rahibi

Sn. Luther, Roma Kilisemize bir başvuruda bulunarak, Cennet arazilerinin satılık olup olmadığını sorduğunuz mektubunuza olumlu yanıt verdiğimizi hatırlatırız. Ancak ikinci bir mektupla, bu defa Cehennem'deki arazilerin satılık olup olmadığı bilgisini talep etmektesiniz.

Tıpkı Cennet arazileri gibi, elbette Cehennem arazileri de satılıktır. Ancak, neredeyse hiç talep olmadığından, bugüne kadar Cehennem arazilerinden bir satış gerçekleşmemiştir. Cehennem arazileri son derece ucuz olup, neredeyse hiç para etmemektedir.

Bilgilerinize,

İsa'nın gölgesi üzerinizde olsun.

Papa X. Leo"

Katolik Kilisesi'nin cevabı tam da Luther'in istediği cevaptır. Ertesi gün bütün Saksonya'yı dolaşır, toplayabildiği kadar para toplar. Saksonya Dükü III. Frederick de yüklüce miktarda bağışta bulunur. Paraları toplayan Martin Luther, afaroz edilmeyi de göze alarak soluğu Roma'da alır. Türlü tartışma ve pazarlıklardan sonra tüm Cehennem'in tapusunu üzerine geçirerek Saksonya'ya döner.

Ertesi gün Wittenberg Saray Kilisesi'nin kapısına büyük harflerle şu not asılıdır:

"Değerli Hıristiyan cemaati. Roma Katolik Kilisesi'nin satışa çıkardığı Cehennem'e ait tüm arazileri satın almış bulunuyorum. Satın alır almaz, kapısına dev bir asma kilit vurdum ve anahtarı da cebimde. Artık bundan sonra Cehennem'e gitmek yok, zira oranın kapısı artık kilitli.

Bana gelin, Protestanlığa katılın ve artık Katoliklikten ve Cehennem tehdidinden kurtulun!

Martin Luther

Protestanlığın Kurucusu

Saksonya Rahibi"

Ermeni soykırımı hikayesi iskambil kağıtlarının üstüste devrilmesi gibi tüm dünya tarafından tek tek kabul ediliyor ve Türkiye sıkışıyor.

İsrail dışında tüm devletler "soykırım"ı kabul edecekler, bu belli oldu. İsrail ise en az Türkiye kadar kavga veriyor kabul edilmemesi için. Bizi sevdiğinden değil, Almanya'nın 2. Dünya Savaşı'nda Yahudi ırkına yaptığı soykırım sulanacak diye korkuyor. Ermeni soykırımı kabul edilirse, gerçekten bir soykırım olan Yahudi katliamı bütün haklılığını ve etkisini yitirecek.

Neden her konuda işbirliği içinde olunan İsrail ile bu konuda bir işbirliğine gitmiyor Türkiye'yi yönetenler, bilinmez.

Ne yapıyor bizim yöneticiler? İç kamuoyunu rahatlatmak için "kınama" demeçleri veriyorlar. Elbette bütün dünya teyakkuza falan girmiyor. "Sert açıklamaları" pek ipleyen yok.

Oysa zeka böyle şehir efsaneleri yaratmak ve üstesinden gelinmesi zor sorunları Luther öyküsündeki gibi aykırı ve çarpıcı yollarla çözebilmek. Şehir efsanesi veya değil, ama yöntem "sert kınamadan" çok daha zekice, çok daha etkili ve çok daha yıkıcı.

Tek Bir Hamle Kaldı Sevgili Napolyon

Osmanlıların Viyana'yı ikinci kez kuşatması sırasında Avusturya Kralı I. Leopold, Maliye Bakanı ile satranç oynamaktadır. Hikaye bu ya, İmparator Maliye Bakanı'na, "Wilhelm," der. "Beş hamle sonra matsın."

Wilhelm dalgın dalgın tahtaya bakarken, pencereden bir kurşun girer ve İmparator'un bir piyonuna isabet eder. Maliye Bakanı umutlanır gibi olur, ama Kral Leopold bakanının sevincini kursağında bırakır:

"Hiç umutlanma Wilhelm, şimdi dört hamlede matsın!"

Maliye Bakanı uzun uzun tahtaya bakıp ne şekilde dört hamlede mat olacağını düşünürken, pencereden bir mermi daha girer ve Kralın bu kez atını tahtadan uçurur. Artık Maliye Bakanı rahatlamıştır ve arkasına yaslanıp piposundan derin bir nefes çeker. Tahtaya uzun uzun bakma sırası Krala gelmiştir.

"Wilhelm," diye bir kahkaha atar Leopold. "Dostum, şimdi artık üç hamlede matsın!"

Bakan neredeyse piposunu ağzından düşürecek şekilde olduğu yerden sıçrar. Gerçekten de üç hamle sonra Kral, bakanını mat eder.

Yukarıda anlatılan bu öykü, bir satranç oyununu ilginç kılmak için kurgulanmış olmalı. *1000 Kısa Oyun* kitabının yazarı Irwing Chernev, kitabı okutabilmek, satrancı sevdirmek için her oyunun başına kısa veya uzun öyküler koymuş. Bu da onlardan biri.

Kral ile bakanı arasındaki satranç maçının bu yazı açısından önemi yok. Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük komutanlarından sayılan Napolyon Bonaparte, aynı zamanda iyi de bir satranç oyuncusuydu. Günümüze kadar gelen ve galibiyetle sonuçlanan bazı oyunları var ve oyunlar analiz edildiğinde tipik bir taktik zekasının ipuçları görülüyor. Satrançtaki bu kıvrak zekasını, başka bir deyişle vizyon yeteneğini savaş alanlarında da kullanmış olmalı, ama karısı Josephine karşısında çoğu kez aciz durumda kalan Napolyon'un, satranç gibi bir oyunu savaş alanında veya yaşamında ustaca kullandığına ilişkin elde bir ipucu da yok.

Tahta çıkan bir imparatorun karşısında herkes dizlerinin üzerine çökerek onu selamlar ve kutsar. En azından Fransa'da bu böyledir. Napolyon tahta çıktığında, karısı Josephine onun önünde diz çöküp selamlamak istemiş, Napolyon ise imparatorluk tacını Josephine'in başına takarak onu imparatoriçe ilan etmişti. Esasında Napolyon'un bunu yapmasına gerek yoktu. Josephine, Napolyon imparatorluk tahtına çıktığı andan itibaren zaten resmi olarak imparatoriçe olmuştu. Napolyon Bonaparte'ın yaptığı rastlanmayan bir durumdu.

Dünyayı dize getiren, girdiği savaşların çoğunu kazanan imparator, karısı Josephine'in neredeyse kuklası durumundaydı. Savaş alanlarında bile aklı karısındaydı ve aldatılmasına göz yumacak kadar ona düşkündü.

Dünyada Josephine dışında boynunu büktüğü iki şey oldu Napolyon'un: Biri Moskova savunmasının mimarı General Kutuzov, diğeri de Waterloo'da Dük Wellington...

Josephine de Napolyon'a karşı büyük bir sevgi besliyordu. Aralarındaki aşk mektupları dünya tarihinin en ünlü aşk mektupları arasında yer alır. Ancak Josephine'in çocuğu olmuyordu. Napolyon ise mutlaka kendisinden sonra Fransa'yı yönetecek bir veliaht istiyordu. Sonunda Josephine Napolyon'dan ayrılmak zorunda kaldı. Bunu, tahta yeni bir varis yetiştirmek üzere Napolyon'un bir başkasıyla

evlenmesinin yolunu açmak için yapmıştı. Ama yine de kocasını terk etmeden önce kulağına şöyle fısıldamıştı: "Tek bir hamle kaldı sevgili Napolyon!"

Napolyon ile Josephine fırsat buldukça satranç oynarlardı. Napolyon oyunların neredeyse tümünde karısına karşı üstündü. Dalgınlığına geldiği bazı oyunlar sayılmazsa eğer, Josephine karşısında oyun kaybetmesi düşünülemezdi bile. Josephine bunu bilmesine rağmen, yine de kocasının isteğini geri çevirmez, ortalık sakinleştiğinde, uyumaya yakın ellerinde konyak bardaklarıyla salonun bir köşesinde, görkemli bir masanın ardında beyin fırtınası yaşarlardı.

Bir keresinde, kafası çok karışık olan Napolyon yanlış bir vezir hamlesiyle tahtadaki üstünlüğünü kaybetti. Canı çok sıkkın olduğu için tahta ile karısı arasındaki ilişkiyi bir anda düşman gördü ve hışımla masadan kalktı. Josephine sakin bir şekilde Napolyon'un hamlesini incelemeye çalışıyordu. Bir kocasına bir tahtaya bakmaya başladı. Napolyon sinirli bir şekilde salonda dolaşırken, yumuşak bir sesle kocasına seslendi:

"Majesteleri buraya kadar gelme lütfunda bulunabilir mi acaba?"

Bu aşırı kibarlık karşısında Napolyon, olağanüstü bir durumla karşı karşıya olduğunu anlamıştı. Elbette resmi davetlerde ve kabullerde Josephine kendisiyle en üst perdeden nezaketle konuşurdu, ama o anda yalnızlardı ve ortada bu ölçüde nezaketi gerektirecek bir durum yoktu. Yavaşça satranç tahtasının bulunduğu masaya yanaştı ve tepeden taşların konumunu izledi.

Josephine işte o anda fısıldadı: "Tek hamle kaldı sevgili Napolyon!" Tahtanın Napolyon'a göre sağ köşesinde vezir fedası ve ardından at ile gerçekleşen muhteşem bir boğmaca mat görünüyordu. Napolyon bunu fark edememişti.

Yıllar sonra Bonaparte bir kez daha yaşayacaktı bu büyülü

anı: 1804 yılında kralcıların kendisine komplo kurduğunu öne sürerek imparatorluğunu ilan edecekti. Tek bir hamleyle bir anda koca bir ülkenin imparatoru olmuştu ve kulaklarında karısının "Tek hamle kaldı sevgili Napolyon" cümlesi yankılanıyordu.

Üçüncü kez aynı fısıltıyı duymayı Rusya steplerinde çok bekledi ünlü komutan. Moskova'ya zaferle girdiğinde, Çaykovski 1812 üvertürünü yazıyordu büyük ihtimalle, ama Napolyon'un Moskova'ya girişi tam bir "Pirus" zaferiydi. General Kutuzov ve komutasındakiler Moskova'yı bir harabe halinde terk etmiş, yiyecek, ısınacak, gizlenecek hiçbir şey bırakmamıştı. Artık Napolyon için tek bir çare kalmıştı: Fransa'ya geri dönmek.

Bu dönüşün bir başka felaket olduğunun da farkındaydı: Yorgun ve aç bir ordu ve karşı koyulması mümkün olmayan müthiş bir soğuk... Yanlış bir hamle yapmış, Vezirini hiç istemediği bir kareye sürmüş, Moskova'nın kendisine bu şekilde teslim edileceğini hiç düşünmemişti. O anda belki herkesten çok Josephine'e ihtiyacı vardı ve onun kulağına fısıldadığı sözcüklere: "Tek bir hamle kaldı sevgili Napolyon..."

Oysa hiçbir hamle kalmamıştı Napolyon'u kurtaracak ve başarılarla dolu hayatı yanlış bir vezir fedasıyla allak bullak olmuştu.

Her Meclise Bir Hugo Gerek

Napolyon Bonaparte'ın yeğeni Louis Bonaparte dönemi... Louis imparator olmak istiyor. Bunun için de yasa değişikliği için Fransız parlamentosuna baskı yapıyor. Fransa parlamentosunda anormal bir oyun sergileyen cüceler, soytarılar ve mezar kazıcıları, cumhuriyet rejimini boğmak için dört bir koldan çalışıyorlar.

Louis Bonaparte o sıralarda seçilmiş cumhurbaşkanı, ama yetmiyor. Anayasa değişikliği yaparak tüm yetkileri üzerinde toplayacağı bir başkanlık sistemi istiyor.

Ama parlamentoda biri var ki...

17 Temmuz 1851'de Victor Hugo meclis kürsüsüne çıkar ve şöyle seslenir:

"Yürürlükteki anayasa genel oylama ile kabul edildi, siz ise oy verme hakkını kısıtlayıp onu ortadan kaldırmak mı istiyorsunuz?.. O zaman konuşalım..."

"Cumhuriyet mi, yoksa imparatorluk mu? Konuyu masaya yatırmanın zamanı geldi... Kartlar açılsın! Konuşulmadık hiçbir şey kalmasın."

Monarşi zamanlarında halkın sürekli nasıl soyulduğunu, maddi refah temelinin, alttan alta nasıl oyulduğunu anımsatır Victor Hugo, Fransız Meclisine.

Tam bu sırada "sağ" taraftan biri, "Ne anlatmaya çalışıyorsun sen," diye bağırır Hugo'ya... "Sana maaş bağlandığında sesin çıkmıyordu ama. Bu ülke senin gibi yeni yetme şairlere bile maaş bağladı zamanında..."

Bir başkası, "Siz Bay Hugo!" diye haykırır. "O zamanlar aylığınızı kraliyet kasasından alıyordunuz!"

Hugo, sükunetini hiç bozmadan ağırbaşlı ve tüm vakarıyla, "Gerçekleri açıklamamı ister misiniz?" diye sorar. "Gerçekler onuruma hizmet eder ve ben de bunu büyük bir mutlulukla yapacağım. On dokuz yaşımdayken..."

"Ah, şu işe bak! Zavallıcık, o zamanlar çok da küçücükmüş..." Gülüşmeler ve sıralara vurmalar arasında bu alaycı sesler yükselir.

Hugo sesini yükseltmek zorunda kalır: "Ben bu aylığı aldım evet. Ama bunu ben talep etmedim. Ben istediğim, avuç açtığım için verilmedi o para bana. Üstelik bu para bana X.Charles tarafından önerilmişti ve tutanakları okuyanlar, o günleri anımsayanlar bilirler ki, ben bu aylığı reddetmiştim."

Bir süre sözlerinin etkisini izlemek için susar. Saldırılar devam etmektedir, konunun hassasiyetini anlayan Louis Bonaparte yanlısı milletvekilleri gülüşmeye devam edip, Hugo'yu şaşırtmaya çalışırlar.

Ama Hugo'nun şaşırmaya hiç niyeti yoktur: "Siz başka bir çağın insanlarısınız, siz ölüsünüz," diye sürdürür konuşmasını. "En azından bizim gibi sağ olanları rahat bırakın!"

İtirazlar üzerine daha da yükseltir sesini:

"Ne!.. İyi anlayamadım? Ölü olmaktan kurtulmak mı istiyorsunuz? Bunu mu istiyorsunuz? Her şeye en başından başlamak mı niyetiniz? Yoksa hafızanızı mı yitirdiniz?.. Uğursuz Tuileries Sarayı'nın iki adım ötesindeki yolu adımlayın... Ya eski monarşiyi mezara götüren darağacı ya da yeni kralları sürgüne götüren kiralık kupa arabaları karşınıza çıkacaktır.

Siz, imparatorluğa hiç kimsenin niyetlenmediğini mi söylüyorsunuz? Öyleyse, bazılarının satın aldığı 'Yaşasın İmparator!' çığlıkları neye tanıklık ediyor? O çığlıklar için kimin ödeme yaptığını öğrenebilir miyim saygıdeğer milletvekilleri? Cumhurbaşkanlığı görev süresinin uzatılması

hakkındaki o gülünç ve acıklı dilekçe neyin nesi ? Bu uzatma neyin nesi, bir söyleyin lütfen? Ömür boyu sultanlıktır bunun anlamı. Peki, ömür boyu sultanlık nereye götürür? Diktatörlüğe! Baylar, burada bir entrika çevriliyor, göremiyor musunuz? Entrika diyorum size. Benim bu entrikayı açığa çıkarma hakkım var ve çıkaracağım da... Kirli çamaşırlarınızı ortaya bir dökelim önce!

Fransa'nın gafil avlanmasına ve Fransa'nın bir gün gözünü açtığında, nereden geldiği bilinmez bir diktatörü başında bulmasına izin verilemez!

Diktatör veya imparator! Önce onun taleplerini bir tartışalım!..

İyi duyamıyorum! Sırf Büyük Napolyonumuz vardı diye şimdi de Küçük Napolyon'a katlanmamız mı gerekiyor? Bunu mu söylemek istiyorsunuz?"

Bu konuşma üzerine meclis karışır. Sıralara vuranlar, bağırıp çağıranlar, kürsüye yürüyenler... Meclis başkanı ara verir.

Tekrar toplanıldığında Louis Bonaparte'ın yalakalarından bir milletvekili, "Bu, cumhuriyetle alay etmektir!" diye çıkışır Hugo'ya. "Siz halkın seçtiği temsilciye, cumhurbaşkanımıza hakaret ediyorsunuz!"

İçişleri Bakanı Baroche yerinden fırlayıp milletvekiline katılır: "Siz cumhurbaşkanımıza hakaret ediyorsunuz!"

Meclis başkanı da devreye girer elbette: "Sayın vekillere tamamen katılıyorum. Bay Hugo, sizi usule uymaya davet ediyorum!"

Hugo yeniden konuşmaya başlar:

"Cumhurbaşkanı'nın büyük adam olmadığını söylemek henüz hakaret sayılmıyor. Biz, Cumhurbaşkanı'nın, iktidarını büyük bir adam gibi gerçekleştirmesini değil, iktidardan onurlu bir adam gibi uzaklaşmasını istiyoruz..."

Haykırışlar, bağırışlar içinde devam eder konuşmasına:

"... Hayır! Büyük Napolyon'dan sonra Küçük Napolyon'u istemiyorum! Yetti artık! Bu parodilerinizi kesmek zorundasınız!"

Bağırmalar artık çığlık haline dönüşür. Bakan Baroche, "Fransa adına sizi protesto ediyoruz Bay Hugo!" diye bağırır.

"Satılmış herif," der bir başka milletvekili.

Sağ taraftan bir yerlerden, öfkeden gözü dönmüş bir milletvekili koşarak kürsüye yanaşır ve "Biz bu yorumları daha fazla dinlemek istemiyoruz!" diye bağırır. "Kötü edebiyat, insanı kötü politikaya götürür. Fransız dili ve Fransız kürsüsü aşkına sizi protesto ediyoruz! Bay Victor Hugo, siz bütün bu oyununuzu Porte-Saint-Martin Tiyatrosu'nda halka oynayın!"

Hugo ilk kez şaşırır: "Anlaşılan benim adımı biliyorsunuz? Ama ben sizinkini bilmiyorum. Adınızı öğrenebilir miyim?"

"Adım Bourbousson."

Bourbousson, Fransa Parlamentosu'nda, Louis Bonaparte'ın en büyük "yalakalarından" biri olarak tanınmakta ve kayıtsız koşulsuz Louis Bonaparte'ın imparator olmasını destekleyenlerin başında gelmektedir. Bunu da bütün Fransa bilir. Üstelik çoğu zaman Bourbousson soyadı alay konusu olmaktadır.

Hugo elini göğsüne götürüp, "Aaa, bakın işte bu tüm hayallerimi yıktı," diye cevap verir.

Bourbousson, "sol" tarafta oturan ve Hugo'yu destekleyen bir avuç milletvekilinin kahkahaları arasında yerine döner. Hugo yeniden söz düellosuna başlar:

"Büyük bir çarpışmanın gerçekleşeceği saat yaklaşıyor... Geçmişin ısrarlı hak iddiaları sayesinde, düşünce ve ilerlemenin kendi savaşlarını geniş ölçüde yaptığı ve adı Fransa olan büyük ve şanlı savaş meydanını karanlık yeniden örtecek. Bu

karanlık ne kadar sürecek kestiremiyorum. Çarpışmanın ne kadar uzayacağını da bilmiyorum; ama kesin olarak bildiğim şey, bunu önceden söylüyor ve iddia ediyorum ki, haklarımızı yok edemeyecekler!"

Ne yazık ki, Hugo'nun bu çabası bir şeyi değiştirmez. Louis Bonaparte imparatorluğunu ilan eder ve polis devleti yönetimini uygulamaya koyar. İç ve dış politikayı tamamen kendine bağlar. Ekonomide sert diktatörlük uygulamasını başlatır. Kitle desteğini fakir köylüler üzerinde somutlaştırır. Ekmeği ucuzlatır, fakir köylülere erzak ve kumanya dağıtır.

Evet, sonuç: Bir Victor Hugo'muz yok, kesin...

Geçtim Hugo'yu, parlamentomuzda "akil" diye allayıp pulladığımız adamlarımız bile yok. TBMM gibi halkın temsil edildiği bir kurum, yüzünü halkın refahını yükseltmeye, ülkenin çıkarlarına ve aydınlık Batı uygarlığına çevireceğine, Doğu'nın karanlığına çevirmiş. Evet, Doğu karanlıklar beldesi haline gelmiş son beş yüz yıl içinde. İlk dönemlerinde tüm dünyanın bilim ve sanat merkezi halindeki Müslüman ülkeler, din olgusunu sosyal statülerini güçlendirmek için bir araç haline getirince, bölge *Yüzüklerin Efendisi* romanındaki Moria bölgesine dönmüş.

Ne zaman başlamış bu?

Not: Natalya İgnatevna Muravyeva'nın *Napoleon* isimli kitabından yararlanılmıştır. Etkin Yayınevi, Çev: Belkis A. Korkmaz.

Canlı Bomba Olursan Cennete Gidersin

Şimdinin "canlı bombaları", Selçukluların "suikast" fedaisiymiş meğerse. Bildiğiniz gibi, yaratıcısı da Hasan Sabbah...

XI. yüzyılın ikinci yarısında Nişapur'daki İmam-ı Muvaffak Nişabiri'nin medresesinde üç parlak öğrenci vardı: Hasan Sabbah, Nizamülmülk ve Ömer Hayyam. Öylesine yakın dostlardı ki, bir gün Hasan Sabbah diğer ikisine, "Arkadaşlar," dedi. "Aramızda namus sözü verelim. Hangimiz yüksek bir makama otururbut, diğerlerine yardım etsin."

Hayyam ve Nizamülmülk kabul etti ve sözleştiler. Nizamülmülk, Alpaslan'ın veziri olunca Hayyam'ı ve Hasan Sabbah'ı saraya davet etti. Ömer Hayyam yüklü bir maaşla sarayda sanatını icra etti, ama Hasan Sabbah Nizamülmülk'e ihanet etti.

Nizamülmülk, çok sonraları şunları yazıyordu:

"Alparslan'ın veziri olduktan sonra, aramızda sözleştiğimiz üzere önce Ömer Hayyam'ı saraya çağırdım. Ardından Hasan Sabbah'a haber gönderdim. Hasan Sabbah uzun süredir ortalıkta görünmüyordu. Alparslan ölüp de yerine Melikşah geçince, Hasan Sabbah ansızın Nişapur'a geldi. Kendisini Melikşah'a takdim ettim. Ama Hasan Sabbah çok kısa sürede değişti ve çocukluğumuzda verdiğimiz sözü tamamen unutarak, beni itibarsızlaştırmaya, Melikşah'ın gözünden düşürmeye çalıştı. En küçük bir hatayı Melikşah'a affedilmez bir hata gibi anlatmaya, saray içindeki her türlü dedikoduyu iletmeye başladı. Bütçe ile ilgili şikayetlerini ve

iftiralarını kanıtlayamayınca, saraydan kaçmak zorunda kaldı."

Hasan Sabbah ile Nizamülmülk arasındaki dostluk böylelikle bozulmuştu ve Hasan Sabbah saraydan kaçtığı günden itibaren Nizamülmülk'e karşı müthiş bir nefret duymaya başlamıştı.

Hasan Sabbah ile Nizamülmülk arasındaki kavga Alamut Kalesi'nde sürdü. Aralarındaki mücadeleyi tarih kitaplarında, ansiklopedilerde ayrıntılarıyla bulmak mümkün.

Bizim konumuz ise "canlı bombalar"...

Nizamülmülk ordusuyla Nihavend kentine girdiğinde, Hasan Sabbah, Ebu Tahir Edani adında bir fedaisini Nizamülmülk'e gönderdi. Tahir Edani, bir dilekçe vermek bahanesiyle Nizamülmülk'ün huzuruna çıktı ve koynunda sakladığı hançeri Nizamülmülk'ün göğsüne saplayarak, onu oracıkta öldürdü. Yıl 1092'ydi, Nizamülmülk de 74 yaşındaydı. Suikastçı Edani'yi vezirin korumaları oracıkta infaz ettiler.

Bu, kendini feda eden bir suikastçıydı.

Peki, Hasan Sabbah bunları nasıl yetiştiriyordu? Gelin biraz işin o tarafına bakalım:

Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'nde kendisine olağanüstü bir hayat kurmuştu. Alamut, dönemin en lüks, en debdebeli yerlerinden biri olarak kabul ediliyordu. Hasan Sabbah, kendisine bütünüyle biat edecek ve dediğinden çıkmayacak birçok insan toplamıştı etrafına. Bunlar daha çok Azerbaycan ve İran'da yaşayan işsiz ve maceracı kişilerdi. Katil ruhluydular ve kendilerinden isteneni en küçük bir çıkar karşılığında yerine getirecek kadar da gözü dönmüş insanlardı.

Hasan Sabbah, yalnızca işsiz ve katil ruhlu insanları çevresine toplamakla kalmıyor, Alamut Kalesi'nin cenneti andıran bahçesinde ve sarayında birbirinden güzel kızları da alıkoyuyordu. Hemen her gece alemler yapılıyor, kızlar

Hasan Sabbah'ın etrafında toplanan gözü dönmüş potansiyel katillere şarap servisi yapıyordu. Haşhaş içimi de had safhadaydı.

Kuşkusuz, başta Azerbaycan ve İran olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinden gelen başıboş, serseri güruhun hepsi cani ruhlu değildi. Bunlar arasında zayıf karakterli olanlar ve küçük bir çıkar için hayatlarını bile verebilecek olanlar özenle seçiliyor ve "Lesik" adı verilen rütbeyle anılıyorlardı. Lesik rütbesine erişenler bir anlamda "fedai" rütbesine erişmiş oluyorlardı.

Bir başka adı Fedaiyun olan Lesikler, Büyük Dâî'ler tarafından seçiliyor ve Hasan Sabbah'ın huzuruna çıkarılıyorlardı. Dâî'ler, bir çeşit din misyonerleriydi. İsimleri Arapça "davet eden, çağıran" anlamına gelen dâî sözcüğünden türeyen Büyük Dâîler, insanları hakka yönetmek için Allah tarafından gönderilmiş birer davetçi olarak kabul ediliyorlardı.

Bir gün Büyük Dâîlerden biri, genç bir delikanlıyı Hasan Sabbah'ın huzuruna çıkararak, "Şeyhim, bu mürit bize gönül vermiş, inançlarımıza tüm yüreğiyle bağlanmıştır. Her emrinize boyun eğecek bir fedaidir. Yol göstermenize muhtaçtır," der.

Fedaiyun adayı, Hasan Sabbah'ın ayaklarına kapanır ve emirlerini beklediğini söyler. Hasan Sabbah, kendinden geçmiş bir vaziyette dua okuduktan sonra Büyük Dâîle, "Bu fedai adayını dünya nimetleriyle tanıştırın," emrini verir.

Aday, Büyük Dâî tarafından Hasan Sabbah'ın huzurundan alınıp, bir dinlenme odasına götürülür. Kendisine kristal bir kadeh içerisinde şerbet içirilir. Şerbet, kuvvetli bir uyuşturucuyla karıştırılmıştır. Aday uykuya daldıktan hemen sonra hizmetliler fedaiyi soyar ve ona yeni ve çok pahalı elbiseler giydirirler. Oda tamamen bir cennet ortamına dönüştürülür. Birbirinden güzel kızlar, şarap akan musluklardan kadehleri doldurarak hâlâ uyumakta olan adayın baş ucunda beklemeye başlarlar.

Aday fedaiyun uyandığında kendini hayatında hiç görmediği bir eğlence ve lüksün içinde bulur. Saatlerce, kimi zaman günlerce bu alemin içinde kendinden geçmiş vaziyette yaşar ve etrafında dolaşan "hurilerden" birinin verdiği bir başka uyku ilaçlı şarapla yeniden kendinden geçer.

Uyandığında eski hırpani haline dönmüştür ve bulunduğu oda, sıradan bir odadır.

İşte Hasan Sabbah, birini öldürmeye karar verdiğinde, "cennete" gönderdiği bu adamlarından birini çağırır ve sorar:

"Cennete gitmek ister misin?"

"Evet," der heyecanla fedaiyun bir süre önce yaşadıklarını anımsayarak. "Hem de çok isterim."

"O zaman sana önemli bir görev vereceğim... Onu hallettiğinde cennete gideceksin."

"Elbette efendim, emrinizdeyim."

Melikşah döneminde bir grup elçi, Ali İbn Tayfur başkanlığında Hasan Sabbah'ı Selçuklu Sultanı'na boyun eğmeye davet için Alamut Kalesine gönderilir. Heyet yolda bir kadına rastlar. Kadın üstünü başını yırtarak, çığlıklar atarak, göğsünü yumruklayarak avazı çıktığı kadar ağlamaktadır. Şaşkına dönen Ali İbn Tayfur kadına neden ağladığını sorar. Kadın, "Oğlum, Şeyhülcebel'den aldığı bir öldürme emrini yerine getirdikten sonra, sağ salim köyümüze döndü. Bu görevi ölmeden yerine getirdiği için de cennete gitmesi yasaklandı. Oysa, kutsal değerler adına, kendi canını da vermesi ve cennete gitmesi gerekiyordu."

Heyet şaşkınlık içinde Alamut Kalesine vardığında, onları kafalarında kırmızı kavuklarıyla ve ellerinde hançerleriyle nöbetçiler karşılar. Bu hiç de "dostça" bir karşılama töreni değildir. Melikşah'ın elçileri, günlerce bekledikten sonra ancak Hasan Sabbah'ın huzuruna kabul edilirler.

Başlarına ne geleceğini, nasıl bir davranışla karşılaşacaklarını

bilmemektedirler. Hasan Sabbah'ın onları öldürmeyeceği bellidir, zira bunu istese çoktan yapacak durumdadır, ama yine de bir tuhaflıkla karşılaşacaklarından emindir heyet.

O sıralarda artık 80'li yaşlara ulaşmış olan Hasan Sabbah, yüksekçe bir yerde bağdaş kurmuş oturmaktadır. Odada, Ali İbn Tayfur'un "fedaiyun" olduğunu tahmin ettiği birkaç genç delikanlı da hazır beklemektedir.

Hasan Sabbah, hiç sözünü kesmeden Ali İbn Tayfur'u uzun uzun dinler. Arada bir dua mırıldanarak, elini yüzüne götürüp, kendinden geçmiş bir halde Ali İbn Tayfur'un sözlerinin bitmesini bekler.

Sonunda Ali İbn Tayfur'un sözü bitince, Hasan Sabbah karşısında hazır bekleyen delikanlılardan en iri olanına dönerek, "Pencereden aşağı atla," talimatını verir. Delikanlı bir an bile düşünmeden pencereye doğru koşar ve kendini aşağı bırakır.

Heyetin şaşkın bakışları altında geçen bu dehşet olayı daha sona ermeden, Hasan Sabbah sırada bekleyen delikanlılardan ikincisine, "Kendini öldür!" emrini verir. Delikanlı belindeki hançeri hızla çekip, aynı hızla karnına saplar ve yere yığılır.

Ali İbn Tayfur ve heyeti o anda, içeri girdiklerinde fark etmedikleri bir şeyi fark ederler: Odanın köşesinde, tavandaki çengelli çividen bir ip sarkmaktadır. İpin ucu darağacındaki gibi insan asmak için kıvrılmıştır. Üçüncü fedaiyuna dönen Hasan Sabbah, aynı soğukkanlılıkla "kendini as," diye emreder ve emri hemen yerine getirilir. Dehşet bütün odayı sarmıştır.

Her şey normalmiş gibi, aynı soğukkanlılıkla heyete dönen Hasan Sabbah, "Sultanınıza gördüklerinizi anlatın," der. "Ona cevap yazmak gibi bir niyetim yok. Tanık olduğunuz olaylar ne demek istediğimi anlatmıştır size. Bu gördükleriniz gibi 50 binden fazla adamım var. Bir işaretimle ölüme

koşacak. Bunu anlatın Sultanınıza ve aklını başına almasını söyleyin. Şimdi gidebilirsiniz, fikrimi değiştirmeden gidin."

Günümüzden bin yıldan fazla zaman önce insanların beyinlerinin nasıl yıkandığı, onların nasıl birer canlı bomba veya suikastçı olduğu, nasıl gözünü kırpmadan kafa kestiği, sorgu-sual etmeden yüzlerce kişiyi kurşuna dizdiği açıkça belli oluyor.

Günümüzde bunun canlı örneği, son yılların en acımasız terör örgütü IŞİD'in önlenemez vahşeti nasıl gerçekleşiyor, okuyunca anlamak mümkün olabiliyor. Kimi sahte cennet vaadiyle insanlıktan çıkıyor, kimi ileride oluşacağı beklenen bir yapılanmada yönetimde yer almak adına vahşileşiyor.

Bunların yapıları bu ve bu yapıyı kırmak silahla mümkün değil. Dünya işte bunu anlamıyor, anlamak istemiyor.

Doumer, Hebdo, IŞİD ve Diğerleri...

Tarih 6 Mayıs 1932...

O tarihte dünya, Charlie Hebdo katliamına benzer bir olayla sarsıldı.

Paris'te, Berrier Sokağı 1 numarada bulunan Salomon de Rotschild konağında küçük çapta bir kitap fuarı ve imza günü gerçekleştiriliyordu. Daha da önemlisi, o gün imza gününe Fransa Cumhurbaşkanı Paul Doumer de gelecekti. Aslında Fransa'da bu tür etkinliklere Cumhurbaşkanlarının katılması adet haline gelmişti.

Henüz Paul Doumer sergiye gelmeden, Rotschild Konağı'nın kapısından içeri iri yarı bir adam girdi. Koyu gözlük takmıştı. Davranışlarında bir tuhaflık vardı ama o sıralarda "güvenliği" tam hisseden Fransa için bu tür tuhaflıklar, öğlen devrilen bir iki kadeh şarapla açıklanabiliyordu.

Kumral ve dağınık saçlı adam bir süre kitaplar arasında dolaştıktan sonra, 1 numaralı salonda imza günü yapan Claude Farrere'in masasının önünde durdu. Yazarın kitaplarını kayıtsızca karıştırdıktan sonra, içlerinden birini öylesine seçerek, kitabı Claude Farrere'e uzattı. Yazarın karısı Bayan Farrere kitabı adamın elinden alıp, o sırada kitap imzalamakta olan eşinin işini bitirmesi için beklemeye başladı. Bir ara gözü kumral saçlı, iri yarı delikanlıya takıldı, göz göze geldiklerinde hemen yüzünü başka tarafa çevirdi. Kendisini rahatsız eden bir şey vardı, ama ne?

Bir katille karşı karşıya olduğunu o sıralarda bilemiyordu elbette.

Bayan Farrere, sırf kendini rahatlatmak amacıyla, "Umarım ayağınız uğurlu gelir," türünden bir şeyler mırıldandı.

Kumral saçlı delikanlı, "Bay Farrere'in kitaplarını çok severim," diye karşılık verdi.

Saat öğleden sonra üçü biraz geçmişti ki, Cumhurbaşkanı Doumer Rotschild konağına giriş yaptı. Hemen herkes Doumer'i karşılamaya koştu. Merakla beklenen, Cumhurbaşkanı'nın kitap sergisine hangi masadan başlayacağıydı.

Bir kuşatma içinde, ağır adımlarla salona giren Paul Doumer, anı defterini imzaladıktan sonra 1 numaralı salona, katiline doğru ilerledi ve ne rastlantıdır ki, Claude Farrere'in masasının önünde durdu. Cumhurbaşkanını bir anda karşısında gören Farrere, daha önceden Doumer için imzaladığı *Savaş* adlı kitabını hazırlamış, ayakta bekliyordu.

İşte ne olduysa o anda oldu. Ardı ardına birkaç el silah sesi duyuldu.

Kumral saçlı adam, elinde hâlâ dumanı tüten tabancayı yere bırakıp sakince beklemeye başladı.

Bu adamın adı Paul Brede'ydi...

Soğukkanlılıkla tabancasını çekmiş ve imzalanmış kitabını henüz almış olan Cumhurbaşkanı Doumer'i vurmuştu. Paul Brede silahını çekip de ateşlemeye başladığında, en soğukkanlı hareket eden, *Savaş* kitabını Cumhurbaşkanı'na imzalayan yaşlı Claude Farrere olmuştu. Hemen kendini Doumer'in önüne atmıştı, ama yeterli olmamıştı. Bu arada kendisi de sağ bileğinden ve omzundan yaralanmıştı.

Cumhurbaşkanı Doumer'in durumu gerçekten vahimdi. Vurulunca sırt üstü düşmüş, bembeyaz sakalı kan içinde kalmıştı. Hemen hastaneye kaldırıldı, ama şakağına ve ensesine isabet eden kurşunlar onu çok ağır yaralamıştı.

O sabah 05'e doğru öldü.

Paul Brede hiç direnmemişti. Hemen en yakın karakola götürülüp ifadesi alındı. Asıl adı Paul Brede değildi, Gorgulov'du. Sovyet Devrimi sırasında Bolşeviklere karşı mücadele eden ve ülkeden kaçmak zorunda kalan bir karşı devrimciydi. Üzerini aradıklarında bir tabancası daha olduğunu fark ettiler. Daha da ilginç olanı, Brede yanında küçük bir tüp zehir de taşıyordu. Büyük olasılıkla eylemden sonra intihar etmek içindi zehir. 1897 yılı Kafkasya doğumlu Gorgulov, Paris'e 1930 yılında çeşitli Avrupa kentlerini dolaştıktan sonra gelmişti.

Ama neden işlemişti bu cinayeti?

İlk ifadelerinde, "Fransa Cumhurbaşkanı'na karşı hiçbir kişisel kinim yoktur. Ayrıca kendisini vurduğum ana kadar bir kez olsun yüzünü görmemiştim. Onu halkım ve yurdum adına vurdum," demişti.

Bir meczup havasına giren ve "dünyayı kurtaracağım" diye çığlıklar atmaya başlayan Paul Brede'nin (Gorgulov) sorgusu aralıksız sürdürüldü. Hiç kimse onun "deli" olduğuna inanmıyordu ve suikastın ardındaki amacı merak ediyordu.

Sonunda Gorgulov baklayı ağzından çıkardı. Son ifadesinde şunları söyledi: "Avrupa hükûmetleri, Bolşeviklere karşı bir sempati besliyorlardı. Bunu, dünyayı kaygıya düşürecek bir yıldırma hareketiyle engellemek gerekiyordu. Fransa Cumhurbaşkanı, bu yıldırma hareketi için en uygun hedefti. Çünkü, Cumhurbaşkanı bir Rus tarafından öldürülünce, Fransa Rusya'ya savaş açacak ve Bolşeviklere hak ettikleri cezayı verecekti!.."

Charlie Hebdo katliamında da amaç aynıydı: Dünyanın dikkatini bu katliama çekmek, dinler arası çatışmayı körüklemek ve belki de bir dünya savaşını tetiklemekti. Böylece Ortadoğu'yu kan gölüne çeviren, ama çaptan düşen IŞİD'e soluk verilecekti.

Tuhaf ama, dünya gündemi de Türkiye gündemine dönmeye

başladı. Ardı ardına patlak veren olaylar, daha bir olay çözülmeden yeni bir kriz yaratmayı sürdürüyor. Hebdo katliamı henüz analiz edilememişken bir anda Yunanistan seçimlerini radikal sol parti Syriza aldı. Çipras daha koltuğuna oturmuştu ki, Atina borsası %5 değer kaybetti. IŞİD, elindeki 2 Japon rehineden birinin kellesini keserken, Kobani (Ayn el Arab) beklenmedik şekilde PYG'nin eline geçti. Petrol fiyatları hâlâ düşme eğilimindeyken, nedense ABD, büyük maliyetlere neden olan kaya gazı üretimine daha da yüklendi. Avrupa Birliği euro emisyonunu artırma kararı aldı, ama dolar karşısındaki erimenin önüne geçemedi. Yunanistan Başbakanı Çipras tarihi bir hata yaparak, referandumdan çıkan kararı uygulamadı ve Almanya karşısında boynunu eğdi. Ardından da daha fazla götüremeyeceğini anladı ve istifa etti. Büyük umutlar bağlanan Syriza Partisi bölündü.

Eskiden "durağan" ve "olağan" yaşayan Avrupa ve ABD, yeni gelişmeler karşısında şaşkınlığa düşmüş durumdaydı. Karşılarında yeni bir Venezuela oluştuğunu sandılar ve telaşlandılar.

Ama hiç de beklendiği gibi olmadı, tersine Yunanistan Almanya'nın bir eyaleti haline geldi.

Silivri; Ölü Ruhlar Evi

"Sibirya maden ocaklarının derinliklerinde
O gururlu sabrınızı koruyun."

Aleksandr Sergyeviç PUŞKİN

Arjantin ve Şili'deki darbe hükûmetleri, işledikleri siyasi cinayetler sonrası elindeki cesetleri ne yapacaklarını uzun süre bilemediler. Gömülmeleri halinde, bir gün ortaya çıkacağından ve kemiklerinin bile intikam alabileceğinden korktular. Hitler'in yaptığı gibi kematoryumlar kurup yakmaları da göze batacaktı, buna da cesaret edemediler.

Ne yaptılar biliyor musunuz? Uçaklara doldurdular, iki bin metre veya daha fazla irtifaya çıkınca cesetleri (veya canlı tutsakları) denize attılar. Bu, en sorunsuz kurtuluştu. O kadar yüksekten atılan cesetlerden geriye hiçbir şey kalmıyordu, hiçbir şey. Milyonlarca parçaya bölünen cesetlerin geride kalanları balıklara öğün oluyordu

Arjantin uzun süre darbelerden kendini kurtaramadı. Sivil idarelerin en kabadayısı bile ancak beş yıl askere dayanabiliyordu. Askerler hep aynı bahaneyle hükûmete el koyuyorlar, işlerini gördükten, akıllarınca ülkeyi düze çıkarttıktan sonra sivillere teslim ediyorlardı; ama yeniden el koymak üzere.

Şili'de Pinochet darbe yapınca, darbenin sıcak günlerinde insanları stadyumlara doldurup öyle öldürüyordu Pinochet'nin askerleri, ama iş dış dünya ile temasa geçmeye

gelince, Hitlervari öldürmelerden vazgeçmek zorunda kaldılar. Böylelikle de yeni "öldürme" planları yürürlüğü girdi. Pinochet'nin denize kıyısı oldukça fazla olduğu için, uçaklara doldurduğu bedenlerden kurtulması daha da kolay oluyordu.

Dünya hep gözünün önünde gerçekleşen ölümlerle ilgileniyordu. Sivil ya da askeri yönetimler darbe sonrası kıyımlarını "halkın güvenliği" gibi inanılmaz bir gerekçeyle, dünya kamuoyunun gözü önünde gerçekleştirdi. Darbeler sakinleşip, yönetim sivil görünüm kazanmaya, kimi hukuk sistemleri çalışır gibi görünmeye başladığı andan itibaren de kapalı ölümler devresine geçildi. İşkence bütün darbe hükûmetlerinde hiç hız kesmeden sürdürüldü. Askerler, çekiliyormuş gibi yaparak, göstermelik seçimlerle sivil hükûmetleri başa geçirdiler, perde arkasındaki beklemelerini sürdürdüler.

Bütün darbeler kayıp insanlar listesi ile gündeme geldi. Açıkça yapılan cinayetler "darbe" kılıfı arkasına saklanabiliyordu, ama sivil bir yönetim işbaşına geçtiğinde ölümleri açıklamak güçleşiyordu. Bu yüzden de "kayıp" olarak kayıtlara düşülmesi uygun görülüyordu. İşte bu kayıp insanlar, "derin devlet" tarafından bir daha bulunamayacak şekilde yok ediliyorlardı.

Giderek, başta ABD olmak üzere, dünyanın egemen emperyalist güçleri uyandılar: Artık bu tür darbeleri askerler üzerinden değil de, siviller üzerinden yapmaları gerektiğini fark ettiler. Böylelikle hem iş "darbe" formatından çıkıyor hem de ülkede demokrasi olduğu rahatlıkla savunulabiliyordu.

Elbette demokrasi kelimesinin de içi boşaltıldı. Neyin demokrasi olduğu konusu hiç tartışılmadan, kişiliksiz bir kelime olarak tüm yönetimlerin ağzında pelesenk oldu. Demokrasi, ilk çağdan beri gırtlağını patlatan felsefecilerin söylediklerinin çok dışına çıkartıldı ve buna bir de "hukuk devleti" kavramı eklendi.

Oysa saman altında çok büyük seller oluşuyordu. Ülkenin tüm devrimci dinamikleri yok ediliyor, bu yok etme biçimi ise

inanılmaz "buluşlarla" gerçekleştiriliyordu.

Bu da dikkat çekmeye başladı. Bir ülkede kayıp insan sayısı "faili meçhul" ile açıklanmaya başlanınca, bu insanların yok edilmesinden vazgeçildi. Faili meçhule kurban edilen insanların aileleri bir dayanışma içine girdiler ve cevap alamasalar da, hükûmetleri sorgulamaya başladılar. Bu en azından kitle kıyımlarının yolunu tıkadı, ama bu kez de aynı insanlar, yani devrimci, protestocu ve aydın konumundaki insanlar tutsak edildi.

Olumsuz hapishane koşulları, tecrit, kötü muamele ile insanlar önce bilinçlerinden soyutlandırıldılar, dirençleri kırıldı, sonra teslim olup anlaşma yoluna gitmeleri sağlandı, umutsuzluğa terk edildiler. Bu, dışarıda var olan devrimci güçlerin de sinmesine neden oluyordu. Zira kimse, ne zaman bu işkenceye tabi tutulacağını bilemez oldu. Korku en büyük silahtı. Adam sendecilik başladı, işkencenin bu boyutlarda uygulanması her zaman için El Beşir türü katliamlardan daha "ehveni şer" olarak görüldü ve daha da korkunç olanı, "suçları olmasa içerde olmazlardı" düşüncesi hakim kılındı. Hukukta görülmeyen bir argüman sunuldu tutsaklara; "Suçsuz olduğunu kanıtlasın!"

Oysa iddianamelerde somut suçlamalara gidilmiyordu ki, sanık suçsuzluğunu kanıtlayamasın...

Bütün yerli kamuoyu ve dünya buna inandırıldı. Sonuçta ortada ölüm olayı yoktu. Ölenler, kötü hapishane koşullarından da ölmüyorlardı. Denetime açıktı bütün hapishaneler. Tecrit, dünyanın en büyük işkence yöntemlerinin başında gelmesine rağmen, Batı'nın insan hakları savunucuları bunu öyle görmemekte direniyordu ve diyorlardı ki, "Ölüm olayları yok. Ölümler olmadığı, insanlar yaşadığı sürece umut her zaman vardır."

Gözler Ortadoğu'daki vahşi insan katliamlarına çevrildi. Bu vahşetler ön plana çıkarılarak, tutsak durumda olanlara "halinize şükredin" mesajı veriliyordu. Etkili de oldu.

Öyle ya, sonuçta tüm ülkeyi hapishaneye çeviren Türkiye gibi ülkelerde sivil yönetimler iş başındaydı. Askerler kışlalarına çekilmişlerdi. Uygulanan işkenceler ne kadar ağır olursa olsun, yok etmeler hangi yöntemlerle gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, "demokrasi" ve "hukuk devleti" söylemlerini sık sık yineleyen "sivil" bir hükûmet iş başındaydı. Batı dünyasının jargonunda, sivil yönetimlere müdahale etmek asla söz konusu olamazdı.

Senelerce Senelerce Evveldi

Senelerce senelerce evveldi
Bir deniz ülkesinde
Yaşayan bir kız vardı, bileceksiniz
İsmi Annabel Lee,
Hiçbir şey düşünmezdi sevilmekten
Sevmekten başka beni.

Edgar Allan Poe'yu okur en çok, Melih Cevdet Anday'ın bu muhteşem çeviri şiirinden ayrıca *Morg Sokağı Cinayeti*'nden tanır. Kırk yıllık yaşamına dünya edebiyatını sarsacak kadar önemli eserler sığdırmış olan bir yazarın, on yıl çalıştığı eserinin karşılığı olarak yalnızca on dolar alabildiğini pek çok okur bilmez.

Poe'nun yaşamı acı ve hüsran ile geçmiştir. Ancak, yaşadığı aşk, kendisine edebiyat dünyasının en üst basamaklarında bir yer sağlayacak kadar gizemli bir tutkudur.

Annabel Lee şiirini karısı için yazdığını söylemek bile, bu kara kuru, hastalıklı suratlı ve saf ispirto içecek kadar içkiye düşkün yazarın ne ölçüde sevgi yüklü olduğunun önemli bir kanıtıdır.

Poe, ileride şiirlerine konu olacak, kuzeni Virginia Clem ile evlendiğinde yirmi altı, karısı Virginia ise on üç yaşındaydı. Aralarındaki yaş farkı nedeniyle, birçok insan bu evliliğin mutluluk getirmeyeceğine inanıyordu. Ama beklenen olmadı.

Poe, karısını taparcasına sevdi ve salt bu sevgi, onun, dünya edebiyatının en güzel şiirlerini yazmasına vesile oldu.

Edgar Allan Poe ve karısı Virginia Clem, New York'un Grand Concourse bölgesinde, yıkık bir binanın bodrum katında yaşamlarını sürdürmeye çalışırken, Virginia, son öyküsünden gelen 6 doları da kira için kırık tahta bir kutuya özenle yerleştiriyordu. Hastaydı. Ama daha da önemlisi, kocasının kira için ayırdığı üç doları da içkiye yatıracağını bilmesi, onu hastalığından da fazla üzüyordu.

Evde hiç yiyecek yoktu. Midesinin şiddetle bulandığını hisseden Virginia, komşulara görünmeden evin önündeki otlar arasından tanıdıklarını seçip bir cezvede kaynattı. Bunun, mide bulantısına iyi geleceğini umuyordu. Edgar nasılsa uyuyordu ve onun ne yaptığını fark edemeyecek kadar da sarhoştu.

Cezvede topladığı otları kaynatırken, Edgar'ın bir zamanlar kendisine söylediği şiirleri, onları şarkılaştıran sesini duyar gibi oldu.

Karnı açtı, hem de çok açtı. Edgar alkolden aldığı enerjiyle giderek zayıflıyor, ama belli ki hiç açlık çekmiyordu. Üstelik eskisi kadar canlı da değildi ve son aylarda kendisine bir tek şiir bile okumamıştı.

Mahalledeki komşular da artık yiyecek getirmez olmuşlardı.

Edgar şarkı söylemiyordu kendisine.

Şiir de okumuyordu.

Edgar ölüyordu... Kendisinin midesi bulanıyordu yalnızca, ama biricik kocası, Edgar'ı ölüyordu. Ölüm tırnaklarının ucundan bir yerden vücuduna girmiş olmalıydı ve en zayıf anını kolluyordu. Bundan emindi.

Kış geceleri, el yordamıyla topladığı otları yedikleri oluyordu, ama Virginia giderek kendini daha kötü hissediyordu.

Kocasının gözlerinin içine bakıyordu, ölmesin, ona şiir okusun diye, ama Edgar ölüyordu...

Bir gece Virginia ateşlendi. Ateşi düşmek bilmiyordu. Edgar baş ucundaydı ve çaresizce dolaşıp duruyordu. Hâlâ şarkı söylemiyor, şiir okumuyordu kendisine. Oysa bir tek şiir, bir tek şiir onu kurtaracaktı, bundan emindi.

Edgar, dondurucu soğuğa meydan okurcasına evin içinde çaresiz dolaşıyor, sevgili karısının üzerine ne bulduysa örtüyor, ama bir türlü Virginia'nın titremesini geçiremiyordu.

Sokak kedilerini toplayıp gelmişti. Hepsini karısının ayaklarının dibine yığmış, ayakları ısınsın diye onları saatlerce okşayıp, kımıldamadan ayakları üzerinde oturmalarını sağlamıştı. Ama Virginia tek şey bekliyordu: Bir tanecik şiir ya da sevgi sözleriyle dolu kısacık bir şarkı...

Edgar söylemedi.

Virginia öldü.

Edgar, karısının cenazesini kaldıracak kadar dahi para bulamadı, onu, yani sevgili karısını alıp, kimsesizler mezarına gömdüler.

Edgar Allan Poe da, fiziki olarak olmasa da, ruhen o gün ölmüştü.

Bu gerçek bir öyküdür.

Dünyanın aşk üzerine kurulu olduğunun en büyük kanıtlarından biridir Edgar ile Virginia'nın aşkı. Bütün sanatçılar, özellikle de şairler, bu kutsal sevgiyi yansıtmada kendilerini görevli saymışlardır. Tüm birlikteliklerin başlangıcı, aşk denilen o aldatıcı, ama bir o kadar da dayanılmaz duygunun üzerine kurulmuştur.

Cinselliğin aşkı ayaklar altına aldığı, iki duygu arasındaki büyük uçurumun kişi tarafından ölçülemediği her aşamada, aşk adına yapılan tüm birliktelikler mutlaka hüsranla sonuçlanmış, bu da yine, ehil ya da ehil olmayan kişiler

tarafından insanlığa bir mesaj olarak iletilmeye çalışılmıştır. Feministler itiraz etmiş, magandalar yüz vermemiş, aptallar ise, her şeye "evet" demenin "aşkı" kurtaracağı inancıyla yaşamlarını yok etmişlerdir.

Sonuçta insanlar, Edgar Allan Poe'nun binlerce yıl ötesine bile aynı tazelikte ulaşacak şiirine benzer bir yaratımı ortaya koymakta hep zorlanmışlardır.

Poe'nın Virginia'yı ne denli sevdiği, en yakın olarak Virginia tarafından bilinebilir. Bizler, yazdıklarından yola çıkarak yaptığımız çıkarsamalarla, Virginia ya da bir başkasının, Poe ile inanılmaz bir aşk yaşadığını bu kişinin de muhtemelen karısı olduğunu düşünüyoruz.

Sevmeyi "utanç verici, aşağılık" bir duygu olarak algılamaya kurgulanmış toplumların bireyleri, her sabah sevgilisine nerede ve nasıl ihanet edeceğinin planlarını yapmanın aşırı gururu ile yaşarken, Poe gibi sanatçılara da dehşetli haksızlık ediyoruz. Sonu olmayan bir yolda, elbet bu yol da bitecek diye, her gün bir sonraki günün muhasebesini yapmak, yastığa kafayı koyduktan beş dakika sonra bunu bir onur meselesi yapmak, Poe'yu okumamakla, okuyup da anlamamakla eş değerdir.

Alçakgönüllü bir gülümsemenin bile "laubalilik, yılışıklık" olarak algılandığı, asık suratlılığın ise ciddilikle özdeşleştirildiği bir ortamda, aşkı çocuk doğuran ya da doğurtan bir nesne olarak görmek hiç de tuhaf olmasa gerek.

Poe'nun *Annabelle Lee* şiiri, insanları "aşka" davet ettiği için yasaklanması gereken bir şiirdir. Birine olan sevgisini bu denli "ayan-beyan" ortaya koyan bir düşüncenin ileride neler(!) yapabileceğini de hesaplamak gerekir.

Günümüzde sevgi, değeri milyarlarla ölçülen bir kolye almaktır. Sevgi, okul önünde servis bekleyen küçük çocuklara babacanca sulanmaktır. Sevgi, uyuşturucu kullanmaya meyyal bir toplumda uyuşturucu satmaktır. Sevgi, "çocuk

sevgisiyle" sokaklara dökülenleri sopalamaktır. Sevgi, kedilerin kuyruklarına teneke bağlamak, oyuncak istedi diye masum yavruları tokatlamaktır. Sevgi, her sabah sinirini yatıştırmak için kendini fırçalayan patronun önünde iki büklüm eğilip eve döndüğünde aslan kesilmektir. Sevgi en kalabalık caddenin ortasına bomba bırakmaktır, patrona iyi hizmet vermektir, hiç gereği yokken sevgiliyi tokatlamaktır. Sevgi, çalılıklar üzerinde doğurmak yerine, en lüks hastanede çiçekten boğulmaktır.

Ne bileyim, sevgi, Annabel Lee'yi bir daha hiç okumamaktır...

Aşk da Utanır

Sigara tiryakiliği, sabah kahvaltının ardından içilen sigaranın tadını gecenin bir yarısında, iki paketi tükettikten sonra yeniden yaşayabilme, hâlâ aynı tadı bulabilme tutkusudur. Tıpkı aşk gibi...

Herkes için sıradan sayılan bir mayıs akşamında, sizin için ilk kez dudaklardan dökülen "seni seviyorum" sözcüklerindeki tadı bir daha bulabilmek maksadıyla ölüme dek sürecek bir yarıştır aşk. Hem sigara gibi bırakamazsınız hem de ilk nefesteki tadı asla bulamazsınız.

Van Gogh'a bir kulağa mal olan, Puşkin'i, Lermontov'u ölüme götüren, Edgar Allan Poe'ya *Annabel Lee*'yi, O'Henry'ye *Son Yaprak*'ı, Marquez'e *Kolera Günlerinde Aşk*'ı yazdıran ve daha milyonlarca örneği sergileyen, insanlık tarihi boyunca üzerine en çok yazı yazılan sevgili aşk, *Sevgili Milena*...

Geçtim aşkı, insan sevgisini, çocuklarımızı sevmeyi bile unuttuk.

"Anne bugün okulda ne oldu biliyor musun?"

"İşim çok yavrum, babana anlat."

"Baba bugün okulda..."

"Annene anlattın mı?"

Böyle bir durumda çocuğunuz, eğer varsa odasında, yoksa evin bir köşesinde kendi kendine konuşuyorsa, "Acaba delirdi mi?" demeden önce bir düşünmek gerekir. Böyle bir diyaloğa çocuğun tepkisi az bile...

Ama yine de aşk... Kıştan yaza geçişi müjdeleyen nemli topraklar üzerindeki mantarlar gibi, bir gün karşınıza çıkıveriyor. Öyle ansızın falan da değil. Zehirli olabileceğinden kuşku da duysanız, iştah kabartıyor. Oysa, yakında, genellikle de avucunuzun içinde oluyor çoğu kez. Ama, tanımı gereği, hep ulaşılmazlıkla kardeşlik kuruluyor. Adını buradan alıyor. Romeolar, Keremler, Aslılar, Tatyanalar ve daha binlercesi...

Sevgilinize, 10 yıl sonra bile, dağarcığınızda kalan bir anınızı anlatabiliyorsanız, hâlâ sabahın kör karanlığında, o henüz uyurken, duyamayacağı sesle yüzüne bakıp da "seni seviyorum," diye heyecanlanıyorsanız, uzaklara gitmeye gerek yok, siz aşıksınız...

Gecenin bir yarısında, kendinizi en mutlu hissettiğiniz anda karşınızdaki sinirinizi bozuyorsa, hiç yokken ağza alınmayacak küfürleri savuruyorsanız, masanın üzerinde ne varsa kafasına fırlatıyor ve avaz avaz bağırıyorsanız, siz yine...

Gecenin bir yarısında, çakır keyif ya da sarhoş eve ulaştığınızda karınız kafanıza terlik fırlatmıyorsa, geçmiş olsun, sevgi de aşk da bitmiştir...

Susuyor ve hiç umursamıyorsanız, o zaman siz de korkun, karşınızdaki de korksun..

Aşk, bir tepkidir çünkü...

Sizi ilk ihbar edendir, aldatandır, itirafçıdır, alçaktır...

Ama güzeldir.

Ortam ne olursa olsun, aklınıza her an düşebilecek bir komikliktir.

İtiraf edildiğinde utanılmayacak bir yüceliktir. Ama kaçıyorsanız eğer, sizin adınıza aşk, bir yerlerde utanıyordur herhalde...

Love Story'yi bile kovboy filmi gibi seyretmenin sonucudur

bütün bunlar. Pişmanlık duymadan, "kanser olsa da ölse..." çıkarsamaları, beklentileri...

Oysa filmde söylendiği gibi, "Aşk, hiçbir zaman pişmanlık duymamaktır..."

Bir Fransız atasözü, "Dürüst olmak için zengin olmaya gerek yok," der. "Aşık olmak için dürüst olmaya gerek çok..." daha doğru.

Aşk, bir sergiyi gala gecesinden bir gün sonra ziyaret etmek, *Casablanca*'yı usanmadan defalarca izlemek, *Vadideki Zambak*'ı sayfa sayısını çetelemeden okumak, gelmeyeceğinden kuşkulansanız da sevdiğinizi bir ağacın altında sırılsıklam olana kadar beklemeyi bilmektir. Aşk her yerdedir ve istinasız herkesin kontrolü dışındadır...

Yeter ki aşık olun.

Birini umarsızca sevmekten çok daha öte bir duygudur aşk. Yaratıcılıktır, yaşama bağlanmanın kılık değiştirmiş beyaz şeytanıdır. Size dil çıkartır, alay eder, ağlatır, dünyanızı karartır belki, ama yaşama daha sıkı bağlanmanız için bütün koşulları da hazırlar.

Kara duyguların aklanmasıdır, dünyanın en güzel saçmalığıdır aşk. Ama olmazsa olmaz tek koşulu vardır: Dürüstlük...

Dünyanın en karamsar felsefecisi unvanını haklı olarak kazanmış Schopenhauer'un da, en tanınmış "homongolos"u Nietzche'nin de aşkı şiddetle reddetmesinin temelinde, karşı konmaz bir arayışın hırsına olan tepki yatmıyor mu? Tolstoy Nehlyudov'tan kadınlar adına intikam almadı mı? Ya da Dostoyevski Raskolnikov'dan, Rogojin'den, Nastasya Filipovna'dan, Budala Mışkin'den? Ya Flaubert'e, Balzac'a ne demeli?

Karmakarışık insan beyninin en düzgün eylemlerinden biridir aşk. Yarattığı tüm fırtınalara, dengesizliklere ve çılgınlıklara rağmen, kişiyi, kapının öteki ucunda bekleyen tüm kötülüklerden uzak tutma görevini de üstlenmiştir.

Belki o yüzden, bizleri lise kapılarında sevgililerimiz beklerdi, uyuşturucu satıcıları değil... Şiir defterleri tutar, bir yolunu bulup sevgilimize gösterirdik. Tekwando yerine babalarımızın koluna asılıp tango, vals öğretmesi için yalvarırdık. Pasadobleyi, çaçayı büyük bir hayranlıkla izler, hula-hop çevirirdik fütursuzca.

Bütün bu yumuşaklıkları bize, örgülü ya da kirpi saçlı ilkokul aşklarımız öğretti. Hırçın olmayı, ama incitmemeyi de... Paylaşmayı da, bir amaç uğruna ölümüne boğuşmayı da...

Hepsi dilimize yapışıp kalan, ama hiç dışa vurmayan "sevgi" sözcüğünün bir noktada yoğunlaşmış şekli olan, "aşk" sayesinde gerçekleşiyordu.

Şimdi aşk bir yerlerde utanıp, başını öne eğmiştir herhalde...

Delicesine utanıyordur hem de, sevginin kırıntısı bile kalmadı diye.

Aşk Kapıyı Çaldığında Akıl Tatile Çıkar

Soyut duyguların en yapıcısı ve bir o denli de yıkıcısı olan aşk, bir anlamda da fiziksel özellikler taşır. Yani, bir başka deyişle aşk, aklın soyuttan somuta akışının macerasıdır. Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Romeo ve Juliet gibi tarihe mal olmuş aşklar, soyuttan başlayan bu maceranın asla somutlaşmaması üzerine kuruludur. Çünkü aşk somutlaştığında kendi kendini yok etmek üzere kurgulanmıştır. İnsan beyninin; ulaşılamaza, yasağa duyduğu tepkinin dışa vurumudur.

Aşk, bir bakıma aklın en büyük düşmanıdır. Fizyolojik baskıların da sürekli saldırganlaştığı ve "olmazsa olmaz" kuralının en başa geçtiği bu duygusal etkileşim, hiçbir kalkan dinlemez. Aklı dizginleyebilecek hiçbir mekanizma yoktur o sırada.

Aslında aşkın yapısı oldukça karmaşıktır. Onu sadece duyguların birlikteliği veya ayrılığı ile açıklamak mümkün değildir. Toplumsal statüden bireysel rahatlamaya kadar çok geniş bir yelpaze içinde yeşerir, ama obje tek olduğu için bu parametreler asla önem kazanmaz.

Örneğin, fizyolojik dürtüler içgüdüseldir. Asla cinsellik taşımaz. Kişi gözlerini kapadığında, aşık olduğu insanı hayal ederek fanteziler kurmaz. Düşler genellikle, el ele çamlar altında dolaşmak gibi masumane sınırlar içindedir. Sevgilinin kaçamak da olsa elini tutmak, göz göze gelmek veya masum bir öpücük çalmak, o anda kişiyi çıldırtabilir

bile. Aksi durumda, yani reddedilme halinde ise, dünya karanlık bir bulutun içine girmiştir ve kişi de akıl sağlığını koruyabilmek için kendini savunmaya yeltenir.

Aşk, sağlıklı bir insanın şu veya bu biçimde mutlaka karşılaşacağı, asla kaçamayacağı bir duygusal potansiyeldir. Her zaman bir yerlerde saklı olarak durur ve zamanı gelince, gerekli uyarı sağlanınca ortaya çıkar. Bu ortaya çıkıştaki masumiyet, Kerem'in son düğmeyi çözmesiyle birlikte yok olur gider. Geriye tortusu kalır. Bu tortu eğer sevgiye dönüşebiliyorsa, beraberlik sağlıklı devam edebilir demektir.

Bir "ilk tepki" olarak nitelendirebileceğimiz aşk olgusu, karşılık gördüğünde yapıcı olabilmekte, ancak red durumunda yıkıma yol açabilmektedir. Bu yıkım, kişinin kendisiyle olan hesaplaşmasıyla sınırlı da kalabilir, çok daha büyük bir yaratıcılığa da dönüşebilir. Yaratıcılık söz konusu olduğunda yıkım da hâlâ gündemdedir, ama bu bireysel bir yıkımın dışavurumu olarak algılanır ve kişinin kendisinden başka hiçbir canlıda hissedilmez.

Aklın en çaresiz kaldığı durumdur aşk. Kişi, karşısındakine ilgiyi azalttığında kazanacağını bilse bile, böyle bir eğilim içine giremez. Akıl ona nasıl davranması gerektiğini sürekli yinelemektedir, ancak kişi bunu kabul etmez. Duygular, aklın yargılarına karşı amansız bir mücadele vermektedir. Akıl burada tek başınadır. Bir yandan fizyolojik baskılar, diğer yandan toplumsal baskılar kişiyi normal insan davranışının dışına doğru sürükler. Her alanda büyük bir özveriyle kişiyi toplumsal davranışlar içine sokabilmeyi başaran akıl burada çaresizdir.

Karşı cinsten biriyle duygusal ilişkiye giren kişi, artık bir yarışmanın ortasında gibidir. Bir kazanç ve kayıp söz konusudur. Sıkı kumarbazların kaybettikçe ortaya para sürmesi gibi, kayba doğru yönelen her davranış biçiminde geriye dönük olumlu adımlar atmak yerine kişi, kendini kaybetmişcesine olumsuz adımlarını sürdürür. Kaybettikçe daha

fazla kaybedeceğini bilmektedir. Aklı onu bu konuda sürekli uyarmaktadır, ama duygular bu uyarılara asla aldırmaz. Kazanmak ilk ve tek hedeftir. Bu uğurda nice değerlerden, yargılardan ve onurdan vazgeçilse de, duygular bunu kapatacak yeni "argümanlarla" aklın işe ele almasını engeller.

Karşı cinse duyulan sevgi değildir artık ortada uçuşan duygular, kişinin kendisine duyduğu sevgidir. Kumar gibi, bir başarı ölçüsüdür aşkı kazanmak ve sonradan da onu harcamak.

Mutlu başlayan tüm aşkların kimi zaman hüsranla bitmesindeki en büyük neden aşk öykülerinin içinde gizlidir. Ulaşılan hedef artık amaç değildir. Hedefe ulaşıldıktan sonra da düşüş başlar. Bu düşüşü en "olgun" seviyede tutmak, gerçek anlamda sevginin yeşermesini sağlayacaktır, yoksa kişi kendine yeniden "ulaşılacak" hedefler aramaya başlar.

İnsanın doğasında olan "doyumsuzluk" doğal olarak aşka da yansımaktadır. "Bir küçük evi, bir küçük bahçesi ve bir de küçük işi" olmakla yetineceğine binlerce kez kendini inandırmış bir insan, bu "küçük" kazanımları elde eder etmez, bir başka "küçük" kazanımlara, daha sonra da "büyük" kazanımlara yönelir. Ev "minik", bahçe "küçük" gelir...

Van Gogh'a kulağını kestiren aşk ona aynı zamanda *İris Çiçekleri* tablosunu da yaptırmıştır. Böylesine çelişki, ancak duygusal patlamalarla gündeme gelebilmektedir. Karşılıksız aşklardan ya cinayetler ya da başyapıtlar çıktığına göre, aşk iki uçta dans eden bir cambazın aşağıya düşmemek için gösterdiği çabayı anlatmaktadır.

Shopenhauer, Nietzche, Tesla gibi aşka hiç yüz vermeyen, aşk denilen olguyu kocaman bir yalan olarak gören düşünürler de çok iyi biliyorlar ki, bu insanın elinde olmayan ve kaçamayacağı bir olgudur. Cinsel tercihi ne olursa olsun, kişinin "aşk" denilen olgudan kaçabilmesi mümkün değildir. Onu yalanlayabilir, reddedebilir, ama özünden asla kaçamaz.

Tüm soyut kavramlar böyledir. Nasıl ki insan, tüm sanatların temeli sayılan ve soyut özellik taşıyan müzikten kaçamıyorsa, aynı soyutlukta boy gösteren aşk duygusallığından da kaçamaz. Bu dizginlenebilen, akıl yoluyla üstesinden gelinebilen bir şey değildir.

Müzik dışında tüm sanatlar, bilerek ve isteyerek katılınan sanatlardır. Sinemaya bilet alıp gidilir, televizyon istendiğinde kapatılabilir, resim veya heykel sergisi gezmek kişinin elindedir vb... Bir tek müzik, sizin dışınızda ve sizden bağımsız olarak "düzenli gürültü" varlığını sürdürür.

Bir araçta, sokak ortasında, parkta veya sakin olduğu için seçtiğiniz bir deniz kıyısında da sizi yakalayabilir. Kulakların tıkanması da çare değildir, bu kez beyin içinde kendini yineleme gibi bir özelliği vardır müziğin.

Aşkın da bu soyut özelliği kaçınılmazdır. Kafanızdan kovmaya çalışıldığında o inatla yerinde duracak ve hatta baskısını artıracaktır. Aklın unutma özelliği asla yarar sağlamayacaktır. Kaybedilmiş veya kaybedilmeye yakın bir savaş söz konusu olduğunda ise, duyguların baskısı dayanılmayacak ölçüde artacaktır.

Bu gibi durumlarda akıl dizginleri hemen duygulara bırakmak durumundadır. Yapacak hiçbir şeyi yoktur. Duygular, kendini sakinleştirene kadar fırtınanın en şiddetli biçimde esmesine izin vermek durumundadır. Bunun baskı altına alınması ise kocaman bir yalandır. Dünyada bunu yapabilecek bir beyin olduğunu düşünmek ise saflıktır. Beyni böyle bir baskı altına almaya çalışmak, duyguların en uç noktalara kadar sürüklenmesine, kişinin de kendini harap etmesine neden olacaktır.

Aşk denilen ve kaçınılmaz olan duygular selinde akıl ve mantığı ön plana almak, onların da yitip gitmesi gibi bir tehlike yaratır. Bu nedenle de akıl böyle durumlarda dizginleri bırakır ve hakim olamadığı duygularla uğraşmak yerine, onları daha makul ölçülere çekmeye çalışır: Falcılara gitmek,

kendi kendine gelecek üretmek, davranışlardan farklı yorumlar çıkarmak vb...

Bütün bu yazılanlar, umutsuz aşk tabloları için gibi görünse de, aslında tüm aşklar bir anlamda "umutsuz" vakalardır. Ta ki, "objeyi" elde edinceye kadar. Kuşku, kaybetme korkusu, endişe, sahip olamama gibi faktörler, aşkı sürekli birinci faktör olarak gündeme getirir ve amaca ulaşılana kadar da yaşamı belirler. Karşılık gören aşklarda da bu geçerlidir.

Aşkın karşılık görmemesi durumunda bu tablo daha da ağırlaşacaktır kuşkusuz. Tablonun en ağırını yaşayacağını da bilse kişi, bu ateşe kendini atmaktan alıkoyamaz. Akıl da bu tablonun daha da ağırlaşmasını engellemek için kendini duyguların akışına bırakır ve genellikle de müdahale edemez.

Sonuçta bir dönem, iyisiyle kötüsüyle yaşanır ve geçer. Kişi inansa da yaşanır, inanmasa da.

Bizi Siz Yarattınız

Gençliğimde, Beatles ortaya çıkıp da uzun saçlarıyla anamı-babamı kızdırdığında, ilk önemli anlaşmazlığımızı yaşamıştım.

Bugünün çocukları gibi düşünmeye kendimi zorladığımda, "rap" müzikten bile hoşlanabilir, en azından anlamaya çalışabilirim.

Şimdiki gençlik ile "empati" kurmanın bir yolu da, insanın kendi gençliğini gözlerinin önüne getirmesinden geçiyor.

Oysa kendi gençliklerinde, önü sıra giden gölgelerinde bile saçlarını tarayan kuşak, şimdi artık saçları ya tümüyle beyazladığından ya da hiç kalmadığından, o günlerin haşarılığını unutmuş görünüyor.

Öte yandan, geleceği hususunda umut bile veremediğimiz gençliğe, "disiplinli" ol diyoruz. Şiddet bir eğitim yöntemi değil...

Gösteriye dönüşüyorsa, bunun da adı disiplin değil.

Hiçbir öğretmen, ergenlik çağındaki bir çocuğu, rüyalarında bile yakasını bırakmayan aşkının önünde zor durumda bırakamaz.

Bugünün gençleri mi?..

Ne verdik, ne istiyoruz?

Sigarayı neredeyse bir nefeste tüketen bir babanın çocuğunun cebinde sigara paketi bulduğunda dövmesiyle, disiplin arasında bağlantı var mı? Ya da eve sarhoş gelen çocuğunu hırpalamayla?..

Bıraktı mı sigarayı, içkiyi?

1980 öncesi kuşağın üniversiteye girme derdi, şu günümüz gençliği ile karşılaştırılmaz bile. Günümüzdekiler, en az 5 "sınav" geçirdikten sonra üniversite kapısına dayanıyorlar. Sınava giren öğrenci sayısı azdı, lise mezunları bile iş bulabiliyor, hatta askerliklerini yedek subay olarak yapabiliyorlardı.

Günümüzde üniversiteyi bitirmek de insan gibi yaşamak için bir garanti olmaktan çıktı. Geleceğini kurtarmaya ve kotarmaya çalışan seksen sonrası gençliğin kendine ayıracak hiç zamanı olmadı. Sabahın kör karanlığında başlayan koşuşturma, gecenin bir yarısında derin bir solukla yatak odasında sonlanıyordu. Bir yanda devam etmek zorunda olunan bir örgün eğitim, öte yanda devam edilmesi gereken "hedef" eğitim arasında sıkışıp kalan bir gençlik...

Disiplinsizlik mi öğrencilerin bu sorunlarını daha derinleştirdi, yoksa onların eğitime inançlarının kalmaması mı onları disiplinsiz yaptı?

Değilse, hedefleri önceden çizilmiş, yapacakları planlanmış birer robot haline gelmek mi onları raydan çıkardı?

Karşı koymayı özgürlükle eşitlediler, düzene başkaldırıyı saçlarıyla, etekleriyle, pantolonlarıyla, ayakkabılarıyla göstermeye çalıştılar, hoşgörü ile karşılanmadılar.

Hiç kolay değildi sabahın alaca karanlığında, daha oyun çocuğu iken sırtına hayat sorumluluğu yüklenmiş bir birey olarak, kilolarla kalkıp yollara düşmek. Evden en erken çıkıp da en geç döneni olmak. Müziği dolmuşlarda, sinemayı televizyonlarda gören, gazete okumak yerine iki problem fazla çözmek için odasına kapanan, kimi zaman bu dehşet verici sıkıntıyı üzerinden atabilmek için saatlerce duvara bakan bir kuşağı yaratmak, yasaklayıcı "disiplin" zihniyetiyle kolay oldu.

Sistemi elinde tutanlar için bu sessiz "potansiyel" rahat

durmalı ve "okuyup, adam olmalıydı."

1980 darbesi bunun için yapılmıştı. Aklını çeler diye aileler çocuklarına kitap bile almaz oldular.

Sonra da "eti senin, kemiği benim" pazarlığına giriştiler. Şimdi de eğitime hiç değinmeden "disiplin" şart diyebiliyorlar.

Eğitim ve disiplin argümanlarıyla kuşatılmış bir gençlik bugünün gençliği...

Kuşatmayı kırmak ise kuşatıldığının farkına varmak ile mümkün olabilir. Oysa ne kuşatılmışlığın farkına vardı bugünkü gençlik ne de kuşatmayı kırmaya çalıştı.

Matematik ve fen ağırlıklı sorular yumağında, kendilerini geliştirmeye çalışmak yerine yalnızca yüzeysel başarı öğretildi onlara. Başarının da ölçüsü belliydi: Sınav kazanmak.

Gençler şöyle haykırmalıydı:

"İstekleriniz çok ağır ve acımasız iken, karşılığında yalnızca karnımızın doyması ve gece üzerimizin örtülmesi, size beni disipline davet etme hakkı veriyor mu? Kurs paramı vermek sizi sorumluluktan kurtarıyor mu? Veli toplantılarını teklemeden izlemek? Öğretmenin ağzından, 'çok zeki ama...' yalanlarını dinlemek?

Kurstan, okuldan kaytarmaya çalışan bir çocuğun 'parası verilmiş' bir haktan öte özgürlüğü olduğunu nasıl kabul etmezsiniz?

Neden ayağa kalkıp da en üst perdeden, 'son sınıfların ikinci sömestrinin gereksizliğini' haykırmaz da doktor doktor dolaşıp heyet raporu ararsınız?

Daha üniversiteye girmeden ihtiyarlayan, mutsuzlaşan, sorumluluğu bin kat artan çocukların eve 'gemileri batmış tüccar' gibi suratsız ve bitkin girişini kendinize karşı bir tavır olarak nasıl algılarsınız?

Takılan plağın düzgün çalması için atılan tekme gibi, atılan tokatla beyinlerimizin tıkır tıkır çalışacağını mı düşünüyorsunuz?

Bilgilendirme, öğrenme kaynakları tükendiğinde paçasına sarılacağımız insanlar oldunuz mu? Lavosier Kanununu, Üç Dikme Teoremini sorduğumuzda kaç taneniz yanıt verdi?

Sizin de parmağınız, egemen ideolojinin gösterdiği hedefi gösterdi bize hep: 'Önce kapağı bir üniversiteye at, sonra da iyi bir işe. Kurbağa kalbinin üç gözlü olması yaşam boyu hiç lazım olmayacak belki sana, ama sen yine de öğren... Düzene biat et... Siyaset, sanat, akıl yürütme, kendini yetiştirme gibi konuları bize bırak, biz hallederiz... Biz 12 Eylül çocuğuyuz, neyin gerekli olduğunu biz biliriz.'

Sanki bu ülkenin şu anki durumundan sizler sorumlu değilmişsiniz gibi, sırça köşkünüzden aşağı bakıp da, 'şimdiki gençlik' diye ahkam kesmek ne kadar hakkınız ki? Şımarık gençlik, mutlaka hak ettikleri dersi almalılar, dediğiniz kendi çocuklarınız mı? Sizce eğitim yalnızca okulda mı verilir? Öyleyse, sofraya geç kaldım diye horozlanmak niye? Etimi verdiniz, kabul de, kemiğimi de mi verdiniz?

Dolmuşlarda Viyana valsleri çaldı da biz mi dinlemedik? Elimize fırça ve boya tutuşturdular da resim mi yapmadık? Eve piyano aldınız da tuşlarında kedi mi dolaştırdık?

Televizyonlarda "çiçek" resimleriyle kapattıkları sigara dumanını suratımıza üfürdünüz de, sigaraya mı başladık? Kompozisyon kurallarını yerle bir ettik de 'takdir' mi edildik?

Kandırmayalım birbirimizi hiç, futbol maçını ya da altın gününü aşıp da size ulaşamadığımızda, 'çok işiniz' olduğunu anlatan 'duygu' kapılarından da mı dönmedik?

Jöle sürmediğimizde başımızı okşadınız da, biz mi anlamadık, ki jöleledğimizde havalara sıçradınız?

Evlat sevgisini karnını doyurmakla eşit kıldınız da, fark etmedik mi sandınız?

Sınıfın 'haylazı' olmanın, zekadan kaynaklandığını düşünüp, yönlendireceğinize, gerektiğinde öğretmenle aynı safı tutup, Tanrı aşkına, sınıfın en uslu ama en aptalı olmamızı tercih ettiniz de, biz de yuttuk mu?

Kısa yoldan hayatın göbeğine ittirmeye çalıştınız bizi, sırf buna kanmadığımız için belki, hâlâ 'çocuksu' onurumuzla dolaşabiliyoruz.

Biz çok daha zor koşullarda yaşamaya çalışıyoruz, bunun farkında bile değilsiniz.

Bizi siz yarattınız."

Bir Eylül Sabahıydı Şeytanın Kıpırdanmaya Başladığı Gün

Yetmişli yılların gençliği olarak, Duhring'in kim olduğunu bilmeden *Anti-Duhring*'i okuyarak, Guernika'nın öyküsünü bilmeden tablosunun resimlerine bakarak büyüdük. Berkeley'in "ne azılı idealist" olduğunu George Politzer'den öğrendik. Amerikan filmlerinde taksiden inen müşterinin para vermediğine dikkatimizi çeken Leo Huberman'dı. Herakleitos'u bağrımıza bastık, Platon'u faşist belledik. Altıncı Filo'yu taşladık, Amerikan yardımı süt tozuyla beslendik, barış gönüllülerinden İngilizce öğrendik. Ağızlarımızda pabuç kadar Mabel çikletleriyle "komen"cilik oynadık, bluejeans alamadığımız için giyenleri aşağıladık. Askerlere kızdık, parkalarla, Roosvelt postallarını karaborsadan aldık. Sokaklara döküldük, ama dilimizde hep RCA kayıtlarından ezberlediğimiz Joan Baez, Bob Dylan müzikleri marş olarak dolandı. Steinbeck'in *Bitmeyen Kavga*'sını koltuğumuz altında gezdirirken, Balzac'ın *Vadideki Zambak* romanını, "küçük burjuva aşkı" diye, odamızdan dışarı çıkarmadan okuduk.

Hatalarımız sayılamayacak kadar çoktu, ama masumdu.

Çok okuduk, çağı yakalamaya çalıştık. Lenin iyi biliyor diye satranç öğrendik. Marks'ın aşk mektupları yayınlandığında yüzümüz kızardı. Rosa Luxembourg'a özendik, altı ayda Almanca öğrenmeye soyunduk. Darwin'e inandık, yirmilik dişi çıkanları aşağıladık. Hitler'e kızdık, ama niye kızdığımızı bilemedik...

Şeytan o sıralar Goethe'nin *Faust*'unda saklanmış oturuyordu.

Onu tanıdık, ama adının Şeytan olduğunu bilemedik. Bize hep, "onun adı Mephisto'dur," dediler.

Hep birilerine özendik. Kültür insanlarından birini kendimize hedef seçtik. Troçki'ye, Berkeley'e, Platon'a kızsak da, okuduk.

Aykırıydık, ama kültürlü olmaya çalıştık. İsyankardık, ama müzik dinlemeyi seviyorduk. Hırçındık, ama aşık olabiliyorduk. Burnumuza kadar kin dolsak da, incitmemeyi becerebiliyorduk. Çünkü, *Codin*'i okumuştuk. Çünkü, *Uğurlu Perşembe*'yi, *Vanya Dayı*'yı, *Bülbülü Öldürmek*'i, *Annabell Lee*'yi, *Çalıkuşu*'nu aramızda tartışıyorduk. Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ı, Pasternak'ın *Doktor Jivago*'su bize sevmeyi öğretiyordu.

Doğru bir siyaset üzerinde yürümüyorduk belki, ama yaşamdan hiç kopmamıştık.

Şeytan da hâlâ Mephisto kılığında *Faust* kitabının içinde oturuyordu. Bize göz kırpıyor, sırıtıyor, bir şeyler anlatmaya çalışıyordu, ama Marvel'a, Goethe'ye, Thomas Mann'a güveniyorduk.

Bir eylül ayı yerinden kıpırdanmaya başladı Mephisto... Kitapları suç aleti olarak televizyonlara çıkarmaya başladı. "Aman karışma, aman okuma, aman kalabalığa katılma," demeye başladı. Siyaset "öcü" oldu, uğraşanlar potansiyel suçlu ilan edildi. "Oturun oturduğunuz yerde! Pastaneye gidin, postaneye gidin, ama kütüphaneye asla!" dendi.

Maya tuttu. Kitap yerine ellerine silah tutuşturulan gencecik insanlar, gençliğin yirmi birinci yüzyıla kadar geleceğini ipotek altına alacak bir planın maşası oldular. Bakunin güncelleşti, Troçki'nin kafasını çekiçle dağıtan Mornard alkışlandı. Vahşete verilen pirim, dozu artırılarak genç beyinlere şırınga edildi.

Çarşaf ile uyuşturucu arasında bocalayan gençlik, kendine üçüncü bir yol aramaya başladı.

İşte Mephisto o zaman saklandığı yerden çıktı. Ama artık adı Mephisto değildi. Artık Faust'un efendisi de değildi. Artık onun adı Frodo'ydu ve o "Mephistoların Efendisi"ydi. Orta Dünya denilen düşler ülkesinden geliyordu ve cebinde, bütün dünyanın kaderini değiştirecek olan bir yüzük taşıyordu.

Tolkien'in son derece masumca yazdığı çocuklara özgü düş dünyası, bilgisayar teknolojisiyle tam bir cehennem ortamı yaratıyordu artık ve kapıda da Mephisto, kahkahalar atarak, elinde ünlü halbert baltasıyla bekliyordu.

Ardından Harry Poter çıktı. Büyücülerden, karanlık dünyalardan, sihirlerden ve olağanüstü güçlerden esen rüzgarla tüm dünya çocuklarının beynini yerden yere vurdu. *İki Sene Mektep Tatili* ile Mickey Mouse utanıp kaçtı. Ninja Turtles'lar sevimli gösterilmeye çalışıldı, zira arkadan daha çirkinleri geliyordu.

Lara'nın dramı bir anda ülkeyi ayağa kaldırdı. Oysa çok değil, daha birkaç yıl önce üç arkadaş, bir arkadaşlarını şeytana kurban etmişti. Ziller o zamandan çalmaya başlamıştı, ama olay sıradan bir cinayet, bir çocukluk çılgınlığı olarak geçiştirilmişti.

Gazetelerin üçüncü sayfalarında cinayet ve intihar sayıları her gün artarak yayınlanırken, kimsenin aklına Mephisto gelmiyordu.

Sonra, hemen her televizyon kanalında, her gazetede uzmanlar, psikologlar, danışmanlar, doktorlar çocuklarla ilgili "ahkam" kesmeye başladılar. Sanki olay Lara ile başlamış gibi, sanki olay daha üç gün önce başlamış gibi... Kara gömlekliler, kulağı küpeliler, metal müzik dinleyenler, uzun saçlılar potansiyel şeytan olarak görülüp toplanmaya başlandı.

Ne verildi ki gençlere, şimdi ne isteniyor?

Oyun diye, saklambaç yerine "Diablo" mu? Kitap diye *Demiryolu Çocukları* yerine Stephen King"in *Cinnet*'i mi? Eğlence diye dokuz yüzlü hatlar mı, alkol mü, uyuşturucu mu? Müzik diye arabesk mi, metal müzik mi, "kuzu kuzu" mu? Tarih diye *Kara Murat* mı? Haber diye, "biri bizi gözetliyor" mu? Yeşim Salkım'ın son sevgilisi mi? Bilgi yarışması diye, "hangi sanatçımızın babası demircidir," sorusu mu? *Deli Yürek mi*? Polat Alemdar mı?

Ne verildi, ne isteniyor? Altımız yok ki, üstü oluşturalım.

Şimdi psikologlar çıkıp da, "çocuklarınıza nasıl iyi davranırsınız," dersi veriyorlar. Sanki analar babalar çocuklarına kötü davranmak için eğitilmişler gibi. Şimdi hepsi tedirgin, hepsi uykusuz ve korku içinde. Onlara göre, Mephistolar dışarıda çünkü. Adını bilmiyorlar, ama dışarıda bir şeyin beklediğinden haberdarlar. Kanser hücreleri gibi çoğalıp ve beklediğini hissediyorlar.

Bütün ana babalar, bütün yetişkinler önce bir aynaya bakıp, şeytanı kendi yüzlerinde arasınlar. Kendi içlerindeki şeytanı kovduktan sonra, dışarıda şeytan avlamaya çıksınlar. Son yirmi yılda hepimiz potansiyel şeytanlar olarak yetiştirildik, yetiştirdik.

Dışarıda şeytan falan yok...

Ama "hain" her zamankinden bol.

"Leo, Sen Çiçekleri Sula! Alyoşa Romanı Yazsın!"

Anthony Burgess'e *Otomatik Portakal* romanını yeniden yazdıracak kadar şiddet gördü bu ülke ve doymadı. Bırakın aşkı, üst perdeden insan sevmeyi, sıradan nezaketi bile unutturdular. Nefret tohumları ekilirse eğer bu verimli topraklara, mutlaka meyvesini verecektir, bunu biliyor bu tohumları ekenler, ama unuttukları bir şey var: Umut. Bu yüzden aşıklar hep umutludurlar karşılık görmeseler bile.

Ama aşk her zaman da iyi neticelenecek, mutluluk getirecek demek değil. Tüm zamanların en büyük yazarlarından Lev Tolstoy'un karısı ile yaşadığı şehir efsanesi diyalog, artık aralarında aşk denilen hırçın ve yıpratıcı duygunun yerini salt sevgiye bıraktığının bir örneğidir. Öyle kabul edilmeli... Zira, karısı Sofya Aleksendreyevna, Lev Tolstoy'un hayatında çok önemli yer tutuyordu. Anna Dostoyevskaya, Fyodor Dostoyevski için neyse, Sofya da Tolstoy için odur. Sofya, Anna'dan farklı olarak sadece Tolstoy'un bir çeşit sekreterliğini yapmakla kalmamış, aynı zamanda kocasının sanatı üzerinde de çok etkili olmuştur. Tolstoy'un sanatının zayıflamaması, kaleminin daha da güçlenmesi için onu her kaygıdan uzak tutuyor, dinsel saplantılardan ve tutkulardan koruyordu. En büyük eserleri sayılan *Anna Karenina ile Savaş ve Barış*, işte bu mutlu ve uyumlu evliliğin bir sonucudur denebilir, çünkü Tolstoy artık her şeyden vazgeçtiği, intiharı düşündüğü bir anda karısı onu hayata döndürmüş ve bu eserleri yazması için teşvik etmiştir.

Tolstoy'un hayatında din çok önemli yer tuttu uzun süre. Uzun süre dinsel duygular içinde bocaladı. En çok da yaşama sevincini yitirmesini anlamlandıramıyordu. Bir sürü insan kendisinden çok daha kötü durumdaydı aslında: Parasız, işsiz, çaresiz ve silik... Ama hiçbiri ölümü düşünmüyordu. Neden? İşte bu garip sorular Tolstoy'un dine daha doğrusu Tanrıya daha da bağlanmasına neden oldu. *İtiraflar* adlı eserinde, "İnsan kendisi için değil, Tanrı için yaşar, çalışır," diyordu. Ancak bir süre sonra bu düşünceleri değişti. Karısı Sofya da çok etkili oldu bu düşüncelerinin değişmesinde, ama en çok Ortodoks kiliselerinin öğretisi. Kendini Tanrıya adamaya hazırdı Tolstoy, ancak kilisenin öğretileri mantığına ters düşüyordu. Kendisine gösterilen yol, bir başka mezhebin ya da dinin düşmanlığıydı ve onları öldürmenin kutsallığı öğretiliyordu. Sivastopol'da yaşadığı savaş günlerinde Tanrıya inancı tamdı ve savaşları ancak tanrısal bir gücün ortadan kaldırabileceğine inanıyordu. Ancak Polyana'ya yerleştikten ve evlendikten sonra, aslında bağlı olduğu din grubunun savaş ve ölümden başka bir şey hedeflemediğini gördü ve kesin olarak kilise ile bağlarını kopardı.

Dogmatik İlahiyatın Eleştirisi isimli kitabında kiliseyi yalnızca "saçmalıkla" değil, aynı zamanda çıkar düşkünlüğü ve yalancılıkla suçladı.

Aşağıdaki diyalog belki bir şehir efsanesinden öte değil, ancak doğruluk payı mümkün olan bir diyalog aynı zamanda. Tolstoy 20 Kasım 1910'da Yasnaya Polyana'da bir tren istasyonunda öldüğünde 82 yaşındaydı. Sofya Tolstova ise dokuz yıl daha yaşadı ve o da 75 yaşında yine Yasnaya Polyana'da öldü. Tolstoy hayatının sonlarına doğru artık iyice bıktığı hayattan bir şekilde topraklarını köylülere dağıtarak kurtulacağını düşünüyordu, ancak Sofya bu fikrine hiç sıcak bakmıyordu. Tartışmaları sıklaşmaya başlamıştı. Belki o tartışmaların en sonuncusuydu aşağıdaki diyalog.

"Bahçedeki çiçekler susuz kaldı Leo!.."

"Alyoşa'ya söyle, o halleder tatlım..."

"Sen neden kalkıp sulamıyorsun?"

"Şu anda işim var..."

"Ne işin var?"

"Anna Karenina'yı yazıyorum..."

"Leo, son kez söylüyorum! Kalk ve çiçekleri sula, hemen! Romanını sonra da yazabilirsin!"

"Ama karıcığım, Alyoşa'nın yapabileceği neden bana söylüyorsun? Onu zaten bu işler için tutmadık mı?"

"Alyoşa mı?.. Biliyorsun, o tam bir mujik! Dokunduğu her şeyi berbat ediyor. Sen çiçekleri sula, bırak o da senin kaldığın yerden romanına devam etsin..."

"...?!"

Savaş ve Barış, *Anna Karenina*, *Diriliş*, *Hacı Murat* gibi dev romanlar yazmış Lev Nikolayeviç Tolstoy'un, Yasnaya Polyana'daki muhteşem malikanesini terk edip de, birkaç yüz metre ötedeki tren istasyonunda ölmeden önce karısı Sofya Aleksendreyevna Tolstaya ile yaptığı son diyalog buydu herhalde... Gerçi Tolstoy ile ilgili tüm biyografi kitaplarında karısının yaşamı boyunca Tolstoy'un tüm romanlarını yazmada muhteşem yardımları olduğunu not ederler. Ancak, büyük toprak sahibi Tolstoy'un topraklarını hizmetindekilere dağıtmaya kalkışmasıyla aralarının bozulduğu da bilinir.

Pavel'in dürtüklemesiyle Menşeviklikten vazgeçmeden az önce kendisini ziyaret eden, sosyalist edebiyatın tartışmasız en büyüklerinden Maksim Gorki'yi bile derviş sabrıyla dinleyen koskoca Tolstoy'un, karısının dırdırı yüzünden evini terk edip de tren istasyonunda yaşamına veda etmesine ancak böyle bir diyalog neden olabilirdi.

Tolstoy evini terk etti... Yüzlerce yıldır ailesine ait olan

koskoca malikanesini de birlikte... Gitti ve ölümü köhne bir istasyonun tahta sıralarında bekledi. Nazım Hikmet'in 15.15 katarını beklediği gibi...

Althusser gibi karısını bıçaklayabilir, ya da ne bileyim, Zweig gibi önce karısını sonra da kendini vurabilirdi. Ama yapamadı. Gitti, o köhne tren istasyonunda ölümü bekledi. Karısına ve dünyaya inat, orada da öldü. Çünkü, yaşamı ciddiye alıyordu, yaptığı işi ciddiye alıyordu.

Tolstoy büyük bir ihtimalle, karısı tarafından "ciddiye" alınmadığına içerleyip evini terk etti. Ama terk eden Tolstoy olduğu için de yaptığı bu protesto ciddiye alındı ve ölümü de tarihe bir dipnot olarak düştü. Kim bilir kaç marangoz, musluk tamircisi, elektrikçi, vergi yüzsüzü ve memur, yakınları tarafından ciddiye alınmadıkları için benzer eylemlere kalkışmışlar, ama gecenin bir yarısında "ciddiye alınmadıklarını" fark edip, ellerinde bir şişeyle evlerine dönmüşlerdir.

Yine kaç kişi, Elsa Triolet'nin *Beyaz At* romanındaki Michael gibi uçarı bir yaşamı donuklukla değiştirmek istiyor, kaç kişi her şeye karşın sabah Kafka'nın "hamamböceği" olarak uyanmak istiyor, kaç kişi Berlin Sanat Fuarı'na heykel göndereceğine "pisuar" gönderebilmeyi arzu ediyor?

Ama bunlar işin Thomas Mann yönleri. Gerçek yaşamda işini büyük bir ciddiyetle yapan memur, amirinin gözüne girdiği sırada Çemişgezek'e tayini çıktığını öğrendiğinde, evini terk etse ne olur, işini terk etse ne fark eder?

Ekrana kilitlenmiş bir durumda, bir topun peşinden koşuşturan iki düzine insanı büyük bir "ciddiyetle", daha da vahimi, "büyük bir kendinden geçmişlikle" izleyen baba, ertesi gün sınava girecek çocuğunun uzattığı defteri elinin tersi ile iter de, ekrana doğru elinde birasıyla biraz daha eğilirse, çocuk evi mi terk etmeli, okulu mu?

Hangi alanda olursa olsun, kişinin büyük bir özveri ve ciddiyetle ortaya koyduğu çaba ve buna bağlı üretim, kendisi için

kutsaldır. Bunu hafife almaksa, uyuyan bir yılana dokunmak kadar tehlikelidir. Çocuklarınızın önce size, sonra da sınıftaki "önemli" arkadaşlarına doldurttuğu, rengarenk "anı defterleri", Kafka'nın babasına yazdığı mektuplar kadar ciddidir.

Kimi zaman hafife alınmak, öldürücü bir hastalıktan daha öldürücüdür.

Anton Çehov'un *Memurun Ölümü* adlı kısa öyküsünde olduğu gibi, generalin ensesine hapşıran memur, yarattığı "ciddi" hatanın boyutlarını öylesine abartır ki, generalin kendisini önemsememesi karşısında, gider evinde ölür. Tolstoy'un gidip Yasnaya Polyana Tren İstasyonu'nda ölmesi gibi.

Birazcık ciddiye alınsaydı, Vicent Van Gogh gider de kulağını sevdiği kadına teslim etmezdi. Sanat tarihi, yaşadığı dönemde ciddiye alınmamış ünlülerin mezarlarıyla dolu değil mi? Salieri, Mozart kadar ciddiye alınmadığı için onu kıskanmadı mı?

Bu, böyle uzar gider...

Nehir roman yazarların en büyüğü sayılan Tolstoy'un, örneğin sadece *Savaş ve Barış* romanında onlarca, hatta yüze yakın kahraman yarattığı ve kahramanlarından hiçbirinin kuyruğunun diğerine dolaşmadığını görürüz. Bu, romanda da tıpkı resim sanatında olduğu gibi bir perspektifi gündeme getirmiştir. Kahramanlar ortaya çıktıkça, kendi aralarında girdikleri önem sırasıyla bir sonraki kahramanı daha belirgin hale getirirler.

Tolstoy düzeyinde dev bir romancının, karısına kızıp da evi terk etmesi, gidip Yasnaya Polyana Tren İstasyonu'nda da ölmesi, edebiyat tarihinin trajik olaylarından biridir elbette, ama Tolstoy'un nehir romanlara bıraktığı önemli kazanımlardan biri de romanlarındaki perspektif ve merkez kullanımıdır. Diğer birçok yazardan farklı olarak Tolstoy, romanlarında merkezi daima bir kahraman üzerine değil,

birkaç kahraman üzerine odaklar ve çizdiği karakter çemberlerinde pergelinin sivri ucunu bu kahramanlardan birinin üzerine koyup öyle çizer. Ancak bu çemberlerden hiçbirinin alanı, bir başka çemberin alanına girmez. Tolstoy'un şaşırtıcı ve büyüleyici olan yazarlık dehası da buradan kaynaklanır.

Yalakalığın Dostoyevski Tarihi

Dostoyevski'nin en büyük özelliğinden biri, yalaka tipleri çok iyi anlatmasıdır. Hemen tüm romanlarını bir ağ gibi ören yalaka tipler, romanın diğer kahramanlarının belirginleşmesine neden olmaktan çok, yalakalığın kazançlarının roman kahramanlarının hayatlarından bile daha önemli hale gelmesidir. Dostoyevski okuyarak, hemen tüm dönemin yalakalık tarihini üç aşağı beş yukarı tahmin etmek mümkün olabilir.

En önem verdiği, öne çıkardığı kahramanları bile, kendisinden daha yalaka tipler karşısında ancak yalakalıklarını gizleyebilirler. *Budala* romanının kahramanı Knyaz Mışkin özünde bir yalaka olmasa da, aklının gidiş gelişleri nedeniyle çok sağlıklı ilişkiler de kuramayan bir adamdır. Ama Dostoyevski onun yanına bir Lebedev tipi katmıştır ki, işte Lebedev ile Mışkin karşılaştırıldığında, Mışkin'in çok erdemli bir insan olduğu kanısına dahi kapılabilirsiniz. Oysa Dostoyevski onun "budala" hastalığına yakalandığını ve bunun da düzelmeyeceğini romanında açıklıkla belirtir.

Kumarbaz isimli romanın kahramanı Aleksey İvanoviç'i gözünüzün önüne getirin. Aslında son derece duyarlı, aşık olabilen, kumar oynamayı seven bir adamdır bu kahraman da, ama öyle durumlara düşer, sevgilisi Polina karşısında aşağılanmayı öylesine benimser ki, ondan, diğer yazarların roman kahramanlarındaki kahramanca değişimi boşuna bekler durursunuz.

Delikanlı isimli romanın kahramanı Versilov, üst düzey bir yalakadır. Onun yalakalığı Lebedev ya da hasta İppolit gibi

değildir asla. Akıllıca, sinsi ama nihayetinde sert bir yalaka.

Yeraltından Notlar'ın isimsiz kahramanına gelince, kendinden sonra binlerce tip yaratmış olan bu "kahraman", bir insanın o hallere gelip gelemeyeceğini insana sorgulatan bir tiptir. Bu kısa romanda zaman zaman okur, "bu kadar da olmaz," diyerek kitabı kapatmaya dahi kalkabilirsiniz.

Dostoyevski'nin çoğu olumsuz roman kahramanlarından oluşturduğu dünya günümüzün Türkiye'sinde geçiyor gibidir. Yalakalık söz konusu olduğunda, Dostoyevski'nin kahramanlarının etrafımızda öbek öbek dolaştığını görmek mümkün. Oysa biz roman okurları, genellikle olumlu kahramanlar yaratan kitaplara alışkınızdır. Bu, romanın yapısı gereği zorlanan bir yaratımdır. Yel değirmenlerine kahramanca saldıran Don Kişot'tan tutun da, devrim yoluna çiçekler döşeyen Çernişevski'nin Rahmetov'una kadar bir yığın kahraman, "erdemli insan" tipini insanlara anlatabilmek için ortaya çıkmıştır.

Dostoyevski'de ise "erdem"in "e"sini bile bulamazsınız, yoktur çünkü. Erdemli olmak, Dostoyevski için Einstein'ın "görelilik" kuramı gibidir. Neye, kime ve nerede olduğuna bağlı olarak değişkendir ve asla tutarlı değildir. Bir insan erdemli başladığını sandığı hayatı erdemli olarak da tüketiyorsa, bu Dostoyevski için kocaman bir yalandır.

Bu durumda ülkemizdeki "yalakalık" sıfatının soyuttan somuta geçtiğini ve bir müessese olduğunu kabul edebiliriz. Göreli olarak baktığımızda çoğunluğu ele geçiren yalakalar, kendileri için bir sınıf oluşturabilmişlerdir ve bunun dışında kalanlar da "şizofrenler" gibi dışlanmaktadır

Demokrasinin Türkiye versiyonunda, çoğunluğun azınlığa hükmettiği kabul edildiğine göre, yalakalık müessesinin çoğunluğu ele geçirmesi de Türk tipi demokrasi kuralı çerçevesinde geçerli meslek haline gelmiştir ve bundan utanılacak bir durum da yoktur. Çoğunluk eğer davranış bozukluğu gösteriyorsa, böyle bir toplumda, davranış bozuklukları

"normal" davranış haline gelir ve genel kabul gören doğru davranışlar ise toplumdan soyutlanır. Bunun yolları çeşitlidir elbette: İşsiz bırakmak, hapse atmak, tecrit etmek, dışlamak, yabancılaştırmak, ötekileştirmek vb...

Dostoyevski'ye dönersek, onun yarattığı roman dünyasında yalakalık asla bir müessese aşamasına ulamamıştır. Tek tek dolaşırlar, grup değillerdir ve birbirlerini de genellikle tanımazlar. Ama tehlikeli olan tarafları, bulundukları her grubu anında zehirleyerek, ayrışmaya, gruplaşmaya iterler insanları. Bu durum bir bozulmaya neden olur ve kamplaşmanın getirdiği düşmanlıkları ortaya çıkarır.

Günümüzde ise bunun yeterli olmadığını anlayan yalakalar gruplaşmayı ve dayanışmayı seçmişlerdir. Kendilerine bir "makam" edindiklerinde, bunu kaybetmemenin yolunun kendi gibi insanları yanına almaktan geçtiğini bilirler. Bu bin yıldır yapılan bir uygulamadır belki, ama işte bunun tamamen bir tapınmaya, hayranlığa dönüşmesi bu boyutlara daha önceleri hiç varmamıştır. Kralın dalkavuklarının olduğu dönemlerde bile bu dalkavukluk o kişinin göreviydi, şimdi yapılanlar ise "durumdan vazife" çıkarma şekline sokularak daha da korkunç hale gelmiştir. Örnekler çok, yazmakla bitmez.

Üzerine vazife değilken, "müştekinin" bir şikayeti bulunmazken, ona yaranmak için davalar açan yargı mensuplarından tutun da, en yüce amaçlarla hazırlanan davetlere gitmeyip, cepleri "altın külçeleriyle" dolu bir adamın törenine katılan devlet adamlarına kadar bir yığın örnek sıralanabilir. Kimileri, silahlarını ve mermilerini ortaya koyar siper olabilme adına, kimileri önüne yatar, kimileri sabitleşmiş suça "takipsizlik" verir sahibinin haberi dahi olmadan.

Dostoyevski'yi okumanın tam zamanı. Elinize hangi kitabı geçerse geçsin alın okuyun ve sonra gözlerinizi kapayın...

Bakalım ne göreceksiniz?

Her şeyi Conolly Berbat Etti. Yoksa...

9 Eylül 1914'te, İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği (IRB), Dublin'de gizli bir toplantı halindeydi. Toplantıda hareketin öncüsü Thomas James Clarke (Tom Clarke) ile birlikte yakın dostları ve bir süre dava arkadaşlığını sürdürdüğü Mac Dermont, Hobson ve John Redmond da bulunuyordu. Mesele, savaşın göbeğinde ve zayıflamış İngiltere'ye karşı yapılacak bir bağımsızlık harekatı planıydı. Dublin'deki salaş tütüncü dükkanından çıkıp, dev bir ihtilal hareketinin başına geçen Tom Clarke, İngiltere'ye karşı açılacak bir savaşın kaçırılmaması gereken çok önemli bir fırsat olduğunu söylüyordu. İngiltere'nin başı dertteydi ve İrlandalılar da bu durumdan mutlaka faydalanmalıydı. Clarke, hareketin başarısızlığa uğramayacağından emindi. Böylelikle tüm dünya İrlanda'nın özgürlüğünü kabul etmiş olacaktı.

Clarke'ın görüşü benimsendi ve IRB I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru İrlandalı milliyetçilerin bağımsızlık uğruna savaşa girmesini karar altına aldı. Bir askeri konsey kuruldu ve Clarke bu konseye başkan seçildi. Caseman adında genç bir temsilci ABD'de, Clan Na Gael ile ilişki kurmakla görevlendirildi.

Savaş tüm hızıyla devam ediyor, Tom Clarke da harekete geçmek için adeta çıldırıyordu, ama arkadaşları o anda yapılacak bir saldırının yalnızca intihar anlamına geleceğini öne sürüyor, Clarke'a engel oluyorlardı. Diğer yandan İngiltere'de savaş bütün hızıyla devam ederken, İrlanda'da

patlak verecek bir ayaklanmanın endişesiyle İngiltere elinden gelen tüm tedbirlere başvuruyordu.

IRB askeri konseyi henüz hareket tarihini saptamamıştı ki, beklenmedik bir anda Clarke'in dostlarından Conolly ve emrindeki ordusu Clarke'ın planını desteklemeye hazır olduğunu bildirdi. Aynı günlerde ABD'ye gönderilen ve Clan Na Gael ile temas kuracak olan Caseman hiçbir sonuç alamamış, oradan Almanya'ya geçmiş ve onlardan Paskalya haftasında adanın güneyinden çıkarma yapma ve bu süre içinde İngiltere'yi zeplinlerle oyalama sözü almıştı.

Plan uçuk bir plandı ve başarı şansı çok azdı. Caseman plandan büyük endişe duyuyordu. İrlandalılar her an büyük bir İngiliz katliamıyla karşı karşıya kalabilir ve gelecekleri de dahil olmak üzere yok olup gidebilirlerdi.

Öte yandan İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği'nin planı hazırdı. Bir tek harekat emrinin verilmesi ve savaşın başlaması yeterliydi. Ancak dışarıda yüz bin kişilik bir İngiliz ordusu hazır bekliyordu ve bunu 13 bin kişilik bir İrlanda milis gücüyle engellemek neredeyse imkansızdı. 13 bin kişilik milis gücü Dublin'e dışarıdan herhangi bir yolla İngiliz güçlerinin sokulmasını engelleme görevini üstlenmişti. Belfast'taki gönüllü grup ise İngiliz garnizonlarına hücuma hazırlanıyordu.

Plan IRB askeri konseyince hazırlanmış ve beklenmeye başlanmıştı. Ama başta Caseman, Conolly, Redmond olmak üzere Clarke'ın çevresindekilerin kafasında şu soru vardı: Diyelim ki plan başlangıçta başarılı oldu, peki sonra ne olacak? Bu konuda bir hazırlıkları yoktu. Kafa kafaya verip düşündüler ve üç ihtimal ortaya çıktı:

Birincisi, halkın tümüyle harekete katılmasıydı. Bu durum en mükemmel sonuç olur ve IRB'yi zafere taşırdı. İkincisi, bir hayaldi: Ayaklanma sırasında bir Alman destroyeri ortaya çıkıp, savaşın yönünü değiştirebilirdi. Bu ihtimale Clarke dışında kimse kafa yormuyordu. Üçüncü ve son ihtimal ise

hareketin kanlı bir savaş içinde kaybolup gitmesiydi. Bu durumda Clarke, savaş sonrasında İngiltere'nin taraf olacağı bir barış antlaşması sırasında İrlanda'nın bağımsızlığının da hallolacağından emindi.

Harekat planı biri işçi, biri müzisyen, biri gazeteci, üçü şair ve biri de Tom Clarke olmak üzere yedi kişi tarafından hazırlanmıştı. Plan hatalarla doluydu. Yönetimdekiler buna yeni planlarla destek sağladılar. En önemlisi de, tam harekat tarihinde Dublin'de ünlü at yarışlarının yapıldığı hatırlandı. Yarışa çevredeki tüm İngiliz askerleri mutlaka gelecekti ve bu da büyük sorun oluşturuyordu. Konsey harekatı bir gün sonraya aldı. Bu kez, Almanya'dan gelecek silah ve cephanenin tarihi uyuşmuyordu. Hemen Almanya'ya bir mesaj gönderilerek, silah yüklü gemilerin bir gün sonra hareket etmesi istendi. Ama ne yazık ki gemi yola çıkmıştı bile. Gemide telsiz de bulunmuyordu. İrlanda'ya varışını ertelemek artık imkansızdı. Ama IRB sanki mesaj yerine ulaşmış da, gemi bir gün sonra İrlanda'ya gelecekmiş gibi planını uygulamaya koydu.

İrlanda'ya silah taşıyan geminin kaptanı Spinder, söz verdiği tarihte İrlanda sularına girdi ve kararlaştırılan tarihte Kerry kıyısına yanaştı. Ortada kendisini beklemesi ve silahları teslim alması gereken İrlandalılar yoktu. Sabaha kadar bekleyen Kaptan Spinder, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte geri dönmeye karar verdi. Tam bu sırada İngiliz savaş gemileri tarafından fark edildi. 29 gemiden oluşan İngiliz donanması Spinder'i sıkıştırdı. Spinder gemisini kayalık bir körfeze gizledi, ama sabaha karşı yapacak bir şey kalmadığını gören Kaptan Spinder, kendi elleriyle gemisini havaya uçurdu.

Aynı gece, Almanya ile yardım anlaşması yapmaktan dönen Caseman'ı taşıyan Alman denizaltısı, İrlanda karasularına ve Tralee Körfezi'ne girmeyi başarmıştı. Caseman iki arkadaşıyla birlikte kurtarma sandalıyla karaya çıktı, hasta ve yorgundu. Kısa süre sona İngiliz askerleri Caseman'ı kıyıda buldular.

Ayaklanma hızla başaşağı gidiyor, Tom Clarke ise sinirinden adeta kuduruyordu. Caseman'ın yakalanması Clarke'ın elini kolunu bağlamıştı. Tüm harekat durduruldu. Aynı sıralarda Kaptan Spinder'in "gemi intiharı" olayı da tüm İrlanda ve İngiltere'de duyulmuştu. IRB hemen bir toplantı yaptı. Clarke hâlâ ayaklanma yanlısıydı. Herkes tutuklanmadan önce, mutlaka bir şeyler yapılmalıydı. Hemen harekete geçmemeleri halinde yok olacakları kesindi. Uzun tartışmalardan sonra, 24 Nisan 1916'da, saat 12'de harekete geçme kararı alındı. Aynı yılın paskalyasına rastlayan 24 Nisan, güneşli bir pazartesi günüydü. Sabah saat 10'da gönüllüler içtimaya çıktılar. Gönüllülerin sayısı büyük bir azalmayla 12 bin kişiye düşmüştü. Korku her yeri etkiliyor, Clarke'ı çaresiz kılıyordu. Postanede konuşlanan İrlanda gönüllüleri, o sırada mektup atmak için postaneye gelen bir İngiliz askerini esir aldı. Böylelikle İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği ayaklanmanın ilk esirini ele geçirmiş oluyordu. Bunun heyecanıyla İrlanda Cumhuriyeti bayrağı postanenin duvarına boydan boya asıldı, barikatlar kuruldu ve savaş düzenine geçildi. Silahlar taşındı, elden ele dağıtıldı. IRB sözcüsü, bir fıçının üzerine çıkarak, "İrlandalı kardeşlerim," diye nutkuna başladı. "İrlanda, geleneklerini borçlu olduğu kahraman ve özgür atalarının adına sizleri kutsal bayrağımızın etrafında toplanmaya ve özgürlük uğruna savaşmaya davet ediyorum!"

Bu nutuk heyecanı doruğa çıkardı ve hep birlikte Dublin Hükûmet Konağı'na (Dublin Sarayı diye de anılır) doğru hareket ettiler.

Her şey hazırdı, ama Connolly beklenmedik bir şey yaptı: Hükümet Konağı'nın kapısına kadar giderek, oradaki nöbetçiyi öldürdü ve hiçbir şey olmamış gibi arkasını dönüp uzaklaştı. Konaktakiler silah sesini duyup, nöbetçinin de öldürüldüğünü görünce olağanüstü bir durumla karşı karşıya olduklarını anladılar. Ayaklanma başlamıştı.

Plana göre hareket edilmediği için ayaklanma hüsranla

bitti. Connolly'nin anlaşılmaz davranışı bütün planı altüst etmişti. Konak, Paskalya nedeniyle neredeyse hiç korunmuyordu. Konağın en büyük özelliği, yüz yıllardır kim iktidardaysa, kim güçlüyse onun elinin altıda olması açısından gücün sembolü sayılıyordu ve konağı ele geçirme fırsatını Clarke ve adamları böylelikle kaybetmiş oluyordu.

Konağın ele geçirilmesi için Clarke ve adamlarının daha uzun süre beklemeleri gerekecekti. Haber duyulur duyulmaz İngiliz Ordusu harekete geçti ve birliklerini Dublin'e göndermeye başladı.

Artık ayaklanma bir iç savaşa doğru gidiyordu. Bundan sonra olacakları durdurmaya Tom Clarke'ın da gücü yetmeyecekti. Clarke'ın bir tütüncü dükkanında başlayan macerası, 59 yaşında, bir idam mangasının önünde son bulacaktı, ama arada uzun bir hikayeye zemin oluşturacak onlarca, yüzlerce olaydan sonra.

Kardeşimi Asın, Babamı Kurşuna Dizin

Sırpların "karizmatik" liderlerinden Karayorgi (Karayorgi Petroviç) babası karşısına geldiğinde şöyle bir suratına baktıktan sonra nöbetçilere döndü: "Bu adam ne yaptı?" nöbetçiler şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Aralarından biri çekinerek, "Siz istediniz, huzurunuza getirdik efendim, yaptığı bir şey yok," diyebildi. Karayorgi, söz alan nöbetçinin yanındaki diğer askere dönerek, "Öldür şunu," dedi. Asker şaşkın bir halde Karayorgi'nin suratına bakarken, Karayorgi bu kez bir sonraki askere, "Öldür şunları," dedi. Üçüncü asker kendisinin de verilen görevi yapmaması halinde canının tehlikede olduğunu anladığından, kılıcını çekerek iki nöbetçinin de kafalarına sert iki darbe vurarak oracıkta öldürdü. Karayorgi, sırmalı tahtında gerinerek, "Aferin," dedi katil askere. "Şimdi babamı dışarı çıkar, bana Yüzbaşı Miloseviç'i çağır." Asker emri yerine getirdi.

Miloseviç geldiğinde Karayorgi erkek kardeşiyle konuşuyordu. Kardeşi Karayorgi'ye babalarını bağışlaması için yalvarıyordu. Küçük Petroviç, babasının başına gelecekleri anlamış gibiydi. "Neden Abi," diyordu. "Neden babamı kurtlar sofrasının ortasına atıyorsun? Neden onun senin hayata gelmendeki rolünü reddediyorsun? Neden anamızın hatırına onu baban olarak görmüyorsun? Osmanlı elçisiyle görüşmesinde ne gibi kötülük olabilir ki? Obrenoviçler sürekli Osmanlılarla irtibat halindeler. Kabakçı Mustafa isyanı nedeniyle Osmanlılar da zor durumda. Bize karşı eskisi kadar güç gösterisinde bulunamazlar. Babam biraz

da bunun için Osmanlılarla irtibat haline geçti. Senin kara kafandan geçenleri biliyorum, ama benim cesedimi çiğnemeden babama dokunamazsın Abi!"

Karayorgi koltuğunda biraz daha gerindikten sonra ellerini çırparak askerleri çağırdı. "Tamam," dedi. "Senin cesedini çiğner babamın cezasını öyle veririm." Kardeş Petroviç buz kesmişti. İçeri doluşan askerlere Karayorgi hiç tereddüt etmeden emrini verdi: "Götürün şunu asın. Babamı da idam mangasının önüne koyun ki, ibret olsun oğlunun asıldığını görmek. Böylelikle benim ne kadar kararlı olduğumu da anlayacaklar." Karayorgi suskunluğa bürünürken, dışarıdan babasının yalvarma sesleri geliyordu. Ama Karayorgi dinlemedi. Bir saat kadar sonra, oğlunun idamını görmüş olan babası yine karşısındaydı. Karayorgi'de en ufak bir yumuşama yoktu. Babasının çenesindeki sakallarından tutarak başını yukarı kaldırdı ve son kez suratına baktı. "Peder," dedi. "Sana biraz daha merhametli davranacağım. Asılmak nedir bilir misin peder? Bir ipin ucunda dakikalarca can çekişmektir. Sen buna layık değilsin. O yüzden senin ölümünü çok daha çabuk gerçekleştirecekler. Seni kurşuna dizecekler, kurşuna dizecekler!"

Tüyler ürperten bir kahkahadan sonra nöbetçilere babasını huzurundan almaları için başıyla işaret etti. Askerler ne yapacaklarını biliyorlardı. Baba Yorgi'yi sarayın avlusuna götürüp kurşuna dizdiler.

Sırbistan'da iki aile arasındaki kavga yüz yıllardır sürüyordu. Bunlardan biri babasını ve kardeşini gözünü kırpmadan ölüme gönderen Karayorgi'nin bağlı bulunduğu Karayorgeviç Ailesi, diğeri de Obrenoviç Ailesiydi... 1817 yılında Miloş Obrenoviç'in "Karayorgi" diye bilinen Karayorgi Petroviç'i öldürtmesiyle Obrenoviç Hanedanı'na geçen Sırp hükümdarlığı, hâlâ Karayorgi'nin torunlarını bekliyor. Peki ama, kimdir bu iki aile ve Sırp tarihinde ne derece önemliler?

Karayorgi; cahil, pasaklı ve acımasız bir adam olmasına

rağmen müthiş bir "karizmaya" sahipti. Sırbistan'da 1800'lü yılların başına kadar bu kadar büyük siyasi cinayetler, darbe girişimleri olmamıştı. Sırbistan ve daha sonra da onu da içine alan Yugoslavya'da yüz yıldan fazla süre içinde yirmi darbe girişimi gerçekleştirilmişti. Karayorgiyeviç Ailesi'nin iktidarda olduğu dönemler Sırplar için pek mutlu yıllar olmadı. Özellikle Karayorgi ile başlayan zulüm ve baskı dönemi daha sonraki yıllar için de bir referans kaynağı teşkil etti. Ortadoğu bölgesinin kangreni olan darbeler dizisi, eski Yugoslavya bölgesinde de yıllarca sürüp gitti. Mareşal Tito'nun yönetimi ele geçirmesi ve tüm Yugoslavya bölgesini birleştirmesiyle bu "dizi" duruldu gibi görünse de, Tito'nun ölümüyle eski günlerin gelişi uzun sürmedi. Sırbistan, Osmanlı döneminin tüm etkilerini taşıyordu hâlâ. Karayorgi ve ekibi işbaşına geldiğinde, dört yüz yıldır Osmanlı eyaleti olan bu küçük ülke; ince minareler, kırmızı kiremitli evler, şalvar giyen köylüler ile doluydu. İşte tam bu sıralarda da Obrenoviç Hanedanı da pusuda bekliyor, Karayorgeviç Ailesi'nin hata yapacağı zaman için umutlanıyordu.

Ruslardan aldığı destekle Kara Yorgi 1806 yılında Belgrad'a girdi. O sıralarda devam eden Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Belgrad, Karayorgi'nin önderliğindeki isyancıların elinde kaldı. II. Mahmut'un uzun süren saltanatı sırasında Osmanlı İmparatorluğu ile Ruslar arasında Bükreş Antlaşması imzalandı ve Rus-Osmanlı Savaşı sona erdi. Osmanlılar Belgrad'ı yeniden ele geçirince, Karayorgi canını kurtarmak için Avusturya'ya kaçtı. Osmanlılara karşı isyan eden Yunanların kurduğu bir derneğin üyeleriyle ortak çalışmalara girdi. Onların da yardımıyla 1817 yılında tekrar Sırbistan'a dönüş yaptı. Bu sırada Miloş Obrenoviç ise Osmanlılarla bir anlaşma yapmış ve kendini Sırp Prensi olarak kabul ettirmişti. Eşyanın tabiatına uygun olarak da Sırbistan'a giriş yapan Karayorgi'yi daha hareket etmeye bile fırsat bulamadan, 1817 yılında öldürttü. Miloş Obrenoviç, 1817 tarihi itibariyle Sırbistan'da iktidarı eline geçirdi, ama

Karayorgeviç Ailesi'nin etkinliğini sonlandıramadı. 1945 yılına, yani Sırbistan'da monarşinin sona ermesine kadar krallık birkaç kez Karayorgeviç ile Obrenoviç hanedanı arasında el değiştirdi. Bu karmaşa günümüzde de sürmekte...

Kaçsan İyi Olur Diaz, Madero Geliyor

4 Ekim 1910 günü aralarında Panço Villa'nın ve Emiliano Zapata'nın da bulunduğu kalabalık bir grup, küçük bir istasyonda trenin gelmesini bekliyordu. Hayatı boyunca hiç okula gitmemiş Panço Villa, atının yularından sıkı sıkıya tutmuş, kalabalığın arasında dolaşıyordu. Atı kaçacak diye korkuyordu. Gürültü öylesine müthiş, kalabalık öylesine heyecanlıydı ki...

Zapata kalabalık arasında ulaşmaya çalıştığı Panço Villa'ya, "İstasyonun sağ tarafını sen tut general! Sol tarafı ben hallederim," diye sesleniyordu. Panço Villa, Zapata'ya başıyla onay verdi ve kendisini koruma çemberine almış adamlarına istasyonun sol tarafını gösterdi. Adamlar yavaş yavaş o yöne doğru, aralarına General Panço Villa'yı da alarak yürümeye başladılar. Kalabalık, deniz dalgaları gibi iki yöne kümelenirken, ortadaki seyrek bölümde sadık adamlarıyla birlikte Zapata ve Panço Villa duruyordu. Gelmesi beklenen konuk, yıllardır Amerika'da sürgün hayatı yaşayan ve Meksika'nın kurtarıcı olarak gördüğü Madero'ydu. 33 yıldır halkı diktatörlükle yöneten Diaz'ın elinden Meksika'yı kurtarmaya geliyordu. Tüm Meksika buna inanıyordu. Diaz'ın döneminde ülke çok ağır koşullarda yönetilmişti, ama her diktatörün mutlaka toslayacağı duvara toslamak üzereydi.

Sonunda beklenen tren geldi. Madero, ABD-Meksika sınırını bagaj vagonunda, sandıklardan birine gizlenerek geçmişti. Yorgun ve daha da önemlisi müthiş susuzdu. Bitkin

bir şekilde trenden indiğinde, bekleyenler büyük bir çığlıkla sevgilerini gösterdiler. Madero'yu ilk kucaklayan Pançо Villa oldu. Dev cüssesiyle, ufak tefek adamı kucağına alıp ayaklarını yerden kesti ve kulağına, "Hoş geldin sevgili liderimiz," diye fısıldadı. Pançо Villa Madero'yu yere bıraktıktan sonra, Zapata önce Madero'nun elini sıktı, ardından da büyük bir zarafetle sarıldı. Tek kelime bile etmedi... Madero yorgundu. Zapata'nın adamlarının koşarak getirdiği sudan kana kana içti ve bir an soluksuz kaldı. Heyecanlıydı. Zapata'nın adamları onun daha önceden hazırladıkları sandıkların üzerine çıkmasına yardımcı oldular. Madero bir konuşma yapacaktı.

Böyle olması gerekiyordu. Yavaş yavaş da kendine geliyordu. Zapata'nın adamları sayesinde çıktığı sandığın üzerinden önce kendisi için toplanan kalabalığı selamladı. Uğultu ve çığlıklar had safhadaydı. Madero konuşmaya çalıştı, ama sesi çıkmıyordu. Zaten gür sesli bir adam da değildi. Kalabalığın susmasını bekledi. Ortalık iyice sessizleşince yavaş yavaş konuşmaya başladı:

"Yeniden ülkemde olmanın sevinciyle hepinizi selamlıyorum. Meksika zor günler geçiriyor. Ülkemden kovulduğumdan bu yana her şey eskisinden de kötü durumda. Diaz'ın totaliter rejimi bütün ülkeyi yoksulluğa boğdu. Ülkede yasalar işlemiyor. Her şey Diaz'ın iki dudağı arasında. Ülke parsel parsel yabancı yatırımcılara satıldı. Meksika'nın dış borcu tüm dünyanın dış borcu kadar arttı. Hayvancılık öldü. Kiliseler büyük ayrıcalıklarla halkı sömürmeye devam ediyor. Meksika halkı bunları hak etmiyor. Bu rejim en kısa zamanda ortadan kaldırılmalı ve Meksika halkının hak ettiği özgürlükler onlara yeniden verilmeli. Bunun için mücadele etmeye geldim ve son derece kararlıyım. Arkamda tüm Meksika halkının olduğunu biliyor ve size güveniyorum. Tarihini daha sonra vereceğim bir günde Diaz'a karşı hareketi başlatacağım!"

Uğultu yeniden yükseldi. Bu kez kalabalık özgürlük

sloganları atıyor ve Madero'yu destekleyen sesler yükseliyordu.

Beklenen gün 20 Kasım 1910, saat sabahın 6'sıydı. Madero, kendini Devlet Başkanı ilan edeceğini ve tüm siyasi tutukları affedeceğini, toprak reformunu gerçekleştireceğini duyurdu. Zapata ve Panço Villa bu silahlı harekette en büyük rolü oynadılar. Önce Juarez kenti ele geçirildi. Bu büyük bir başarıydı. Zapata güneyde Diaz birliklerini vur kaç hareketiyle zayıflatıyor, Panço Villa da güneyi işgal ediyordu.

25 Mayıs 1911'de Diaz görevi bırakmak zorunda kaldı ve Meksika'yı terk etti. Madero 6 Kasım 1911'de yapılan seçimde Devlet Başkanı seçildi. Bir süre sonra iktidar kavgası değişiklikleri beraberinde getirdi. İhanet ve hainlik Madero'nun çevresini sardı. Devlet Başkanı seçildikten kısa süre sonra en yakın adamlarından General Huerta tarafından tutuklandı ve hapse atıldı. Üç gün sonra da burada öldürüldü. Tarih, devrimci romantik bir liderini de böylece yitirmiş oldu.

Nautilus'u O Bulmadı, Nemo da Onun Kaptanı Değildi...

Paris'te, lüks bir apartman katının çalışma odasında dönemin en büyük yazarlarından Jules Verne gazeteci kimliği de olan bir konuğu ile oturmaktadır. Çalışma odasının duvarları çeşit çeşit dünya haritalarıyla doludur. Jules Verne, haritalardan birini konuğuna göstererek, "Bana bu haritalar yetiyor," der. "Kahramanlarımın izinden gidiyorum. Dolayısıyla, gerçek yolculuklardan hep vazgeçmek düşüyor bana..."

"Nasıl yani?" diye şaşırır konuğu. "Siz hiç dünya seyahatine çıkmadınız mı?"

"Hayır," der Jules Verne. "Hiçbir zaman dünya seyahati yapmadım!"

"Yani yamyamları hiç görmedim mi diyorsunuz?"

"Ne yamyamı, neden söz ediyorsunuz? Hayatım boyunca yamyamlardan hep korkmuşumdur."

Jules Verne için dünyanın hemen bütün ülkelerinde bir yığın efsane türetilmiştir. Yaşadığı dönemde ününün doruğuna ulaşan bu ilginç yazar, tüm dünyanın en çok tanıdığı yazarlardan biridir de aynı zamanda. Bizde daha çok çocuk romanları yazarı diye bilinse de, Avrupa ve dünya kültür camiası onu önemli bir edebiyatçı olarak görür.

Hayatı hakkında net ve tam bilgi bulunmuyor. Bunun nedeni Jules Verne'in kendi hayatıyla ilgili çok az bilgi vermesi, hayatıyla ilgili neredeyse hiçbir şey yazmaması.

Hatta şöyle bir anekdot vardır Verne ile ilgili:

Ünlü yazarla röportaj yapmak üzere Paris'e gelen Amerikalı bir gazeteci umutsuzluk içinde haykırır: "Belki de böyle biri hiç olmadı, yok!"

Gazeteci, Verne ile ilgili röportaj bir kenara, onunla buluşmak için başvurduğu yerlerden de ilginç yanıtlar almış, bunları kağıda dökmüştür.

Sorduklarından biri, "Jules Verne iflah olmaz bir gezgindir," der. "Tüm Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Avustralya kıtalarını gezdi. Şu sıralarda da okyanusta bir yerlerde seyahat ediyordur."

Bir diğeri, "Jules Verne hiçbir zaman, hiçbir yere gitmedi," diye söze karışır. "O, taşrada bir yerde yaşıyor ve eserlerini çalışma odasından dışarı adım bile atmadan yazıyor."

Bir başkası, "Jules Verne Fransız değil, aslında bir Yahudi'dir," diye cevap verir. "Varşova yakınlarındaki Plock kentinde doğmuştur ve gerçek adı Julio Olschewitz'tir."

Daha da bir başkası, "Jules Verne bir efsanedir," diye söze karışır. "Bütün bir coğrafya topluluğunun yazılarda kullandığı ortak bir takma isimdir."

Bitmedi, "Gerçekten Jules Verne diye biri vardı, ama birkaç yıl önce öldü. O yaşlı bir İngiliz kaptan, eski bir deniz kurdu, Saint-Michel adlı geminin de kaptanıdır."

Böyle birbirinden ilgisiz bilgiler vardır Jules Verne hakkında. Hemen her ülke, bu efsaneler içinde kendine göre bir gerçeklik bulmuş ve kendi Jules Verne'lerini yaratmışlardır. Bir tek İngilizlerin Jules Verne ile ilgili hiçbir çalışması yoktur.

Fransızlar Jules Vern'i tasasız, şakacı, Almanlar dürüst ama düz bir anlatıcı, Ruslar ise duygusal bulur. İtalyanlar zeki, Amerikalılar da enerjik ve işgüzar bir adam olarak tanımlarlar.

İngilizler ise Verne ile ilgilenmişlerdir elbette, ama sadece eserlerini kendi dillerine çevirmiş, birçok baskısını yapmış ve çok okumuşlardır, ama asla hakkında konuşmazlar, yazmazlar.

Jules Verne hakkında çok çeşitli "şehir efsaneleri" türetilmiştir, ama bazı noktalar var ki, gerçek ve buna rağmen yazarın ününden bir şey kaybetmesine neden olmuyor. Örneğin, denizaltıyı ilk düşünen Verne değildir. Atom denizaltısı Nautilus'u ilk düşünen de o değildir. Dahası, Kaptan Nemo adlı kahramanı da kendine ait değildir. *Balonla Seyahat* romanındaki Albatross da ona ait değildir. Bütün bunlar benim çocukluğumda ve okurları tarafından hep ona mal edilmiş unsurlardır. Ama zaten edebiyat tarihçileri ve Jules Verne araştırmacıları, yazarın tüm hünerinin olağanüstü hayal gücü olduğunu öne çıkarıyorlar, bulduğu ya da taktığı isimleri değil.

Helikopter çizimleri veya aerodinamik makine projeleri nin La Landelle ve Ponton d'Amecourt'a ait olduğu biliniyordu. *Ay'a Seyahat* bile orijinal değildi, zira ondan önce yazılmış birçok *Ay'a Seyahat* romanı zaten vardı. Başta Fransa olmak üzere bütün dünya Jules Verne'i daha çok edebiyatın kapısını bilime ve teknolojiye, ek olarak da yeni kahramanlara açtığı için sevmiştir.

Jules Verne'in mezarı üzerinde sade bir figür vardır. Ünlü yazarın mermerden yapılmış bir figürüdür bu. Figür, zira heykel sayılmaz. Mermerden bir tabut kapağı, Jules Verne kapağı kaldırmış ve sol eli ile yüzünü semaya çevirmiş bir figür. Üzerinde de şöyle yazar: "Ebedi gençliğe doğru..."

Parti Yok, Tanrı Yok, Otorite Yok...

Paris'te, Jardin Luxembourg (Lüksemburg Parkı) civarında, salaş bir kafede, tahta bir masanın etrafında üç kişi oturmuş hararetle tartışıyorlardı. Aralarında en genç olan Mihail (Mişa) Aleksandroviç Bakunin (d.1814) bir elini havaya kaldırmış, "Ne varsa Hegel'de var, ne öğrendiysem ondan öğrendim," diyordu. Sesi heyecanlıydı.

Dönemine göre çığır açan giyimiyle olsun, Chopin ve daha birçok ünlüyle yaşadığı aşklarıyla olsun tam bir "anarşist" olan George Sand (d.1804), ayağına geçirdiği bol pantolonun ceplerine elini sokmuş, sakin bir şekilde kendinden on yaş küçük bu hırçın delikanlıyı izliyordu.

İkisinin tam karşısında, tarihin kaydettiği ilk anarşist olan Pierre-Joseph Proudhon (d.1809) oturuyordu. George Sand'dan 5 yaş küçük, Bakunin'den ise 6 yaş büyüktü. Tam ortalarındaydı yani...

Bakunin, "Kişisel benliğim bir daha dirilmemek üzere öldü, hayatım gerçek hayattır artık. Bir bakıma salt hayatla özdeşleştim!" diye sözlerini sürdürdü.

Proudhon sakin bir sesle, "mesele salt Hegel'in görüşlerini benimsemek değil," diye konuştu. "Hegel konusunu sen Marks'a bırak. Gerçekten iyi bir analiz onunki. Benim görüşlerim onlara da uymuyor. Parti yok, Tanrı yok, otorite yok... İnsanlar eşit olmalı. Bir otoriteye asla bağlanmamalı..."

"Hiçliğe de düşülmemeli," diye mırıldandı George Sand. İkisi birden Sand'a baktılar. Ne demek istediğini anlamamışlardı.

1844 yılının ılık bir sonbahar akşamüzeriydi. Garson kahvelerini tazeledi. Hemen üç günde bir bu parka bitişik güzel ve salaş kahvede buluşuyorlardı. Garson da onların ne zaman kahve istediklerini öğrenmişti. Üçünün de kahvesi bittikten birkaç dakika sonra kahveler yenileniyordu. Bakunin yeniden alevlenmişti.

"Hiçlikten ne kastediyorsun bilmiyorum ama anladığım anlamda hiçlikle ilgisi yok benim savunduklarımın. Bizim inançlarımız var. Tanrı otoritesini elbette kabul etmiyoruz, ama zaten hiçbir otoriteyi kabul etmiyoruz. İnancımız da bu. Otoritenin olduğu yerde insanın şeytanlığı ortaya çıkar ve otorite bütün yönetimlerin baş belasıdır."

"Temel düşünce adalet olmalı Mişa," diye araya girdi Proudhon. "Adalet bireysel sınırları aşmalı ve toplumsal hayatı kapsamalıdır. Bu yüzden Tanrıya ihtiyacımız olabilir. Toplumları yöneten ilahi bir adalet olmalı ve hayatın merkezi de bu olmalı..."

George Sand bir eliyle diğer avcunu kaşırken, konuya nereden gireceğini düşünüyordu. Aslında bu anarşik yaklaşımlar hoşuna gidiyordu, ama Sand için anarşi tamamen bireysel bir başkaldırıydı. Toplumsal bir başkaldırı haline geldiğinde kaos ortamı doğacaktı.

"İnsanın insan tarafından yönetilmesi köleliktir," diye yüksek sesle devam etti Bakunin. Aralarında yaşça en küçük olmanın rahatlığıyla davranıyordu. "Spartaküs'ün ayaklanması bu yüzdendi. Parti olmamalı, otorite olmamalı, bunların yerine insanın ve yurttaşın mutlak özgürlüğü olmalı."

"İşte bunda yerden göğe haklısın," dedi Proudhon. "Ama senin bu Hegel hayranlığını anlayamıyorum bir türlü. Hegel her şeyin çözümünün karşıtların birliğinden kaynaklandığını öne sürüyor, oysa karşıtlık çözümlenemez. Devlet, birbirine karşı toplumsal güçlere egemen olmak için bütün özel girişimleri yok etmeye çalışıyor. Oysa her türlü dış müdahaleden, koruyucudan kurtulmuş bir toplumda denge

kurulabilir. Pozitif anarşi ekonominin politikaya üstünlüğü ile sağlanabilir. Hükûmet ekonomik organizma içinde eriyip yok olacaktır."

Bakunin bir an sustu. George Sand'ın düşüncesini merak ediyordu. Sand sigara kutusundan bir sigara çıkarıp, dumanını keyifle havaya savurdu. Paris'te sokakta pantolonla gezmekle ve sigara içmekle ünlenmişti, kahvede bunu yapmasının hiçbir sakıncası yoktu elbette... Kadınların istediği gibi giyinmesi, gezmesi gerekiyordu ona göre, ama anarşizm konusunda Bakunin ve Proudhon gibi düşünmüyordu. Daha da önemlisi, çekiniyordu. İnsanlar kendi alanlarında elbette anarşist olmalıydı, ama anarşizm bir devlet yönetim biçimi olabilir miydi, işte bundan çok emin değildi. Aylardır bu insanlarla beraber olmasına rağmen Sand, bir türlü onların anarşizm üzerindeki fikirlerini tam olarak benimseyememişti.

"Ben ilahi adalete falan inanmıyorum," diye çıkıştı Bakunin. "İnsanlık tarihi, insanlığın gelişimiyle, hayvanlık durumuna tedrici karşı çıkışı üzerine kuruludur. Ama insan nasıl hayvansal köleliğinden sıyrılmayı becerebilmişse, dinsel köleliğinden de aynı şekilde kurtulmalıdır. Ne der Feuerbach? Tanrı varsa, insan köledir. Oysa insan özgür olabilir, olmalıdır. Öyleyse Tanrı yoktur. Buna itiraz mı ediyorsun yani?"

Doğrudan Proudhon'a bakarak konuşuyordu.

Proudhon, "İlahi adalet diye bir şey var," diye ısrarını sürdürdü.

Son günlerde yeniden hortladığı görülen anarşizmin iki temel kuramcısı ve onların edebiyatta bireysel yansıması bu üç kişi, Paris'in bu köhne kahvesinde anarşizmin temellerini atıyorlardı. Daha sonra üçü de farklı yollarda mücadelelerini sürdüreceklerdi, ama aralarından en anarşisti de Bakunin olacaktı.

Marat'yı Öldüren Kadın: Charlotte Corday

1793 yılının sıcak bir Temmuz gününde, alımlı bir kadın, Fransız Devrimi'nin en ünlü "çocuklarından" Jean Paul Marat'nın kapısını çaldı.

Marat'nın karısı Simone kapıyı açıp da karşısında güzel bir kadın görünce baştan aşağı süzdü. Bakışlarında hafif bir kıskançlık okunuyordu.

"Buyurun," dedi şaşkınlık ve merak içinde. "Ne istemiştiniz?"

"Halkın dostu Marat ile görüşmek istiyorum," dedi kapıyı çalan alımlı kadın.

"Ne görüşecektiniz Bay Marat ile acaba?"

"Jirodenlerle ilgili bilgi aktaracağım. Daha çok Caen bölgesine kaçanlarla ilgili..."

"Ne tür bir bilgi bu? Biraz izah etmeniz mümkün mü?"

Kadın hâlâ kapının önünde bekliyor, sabırla soruları yanıtlıyordu.

"Caen'e kaçan Jirodenler büyük bir komplo içindeler. Halk düşmanlığı yapıyorlar."

"Bunu nereden biliyorsunuz?.. Şey... Bu arada, isminizi öğrenebilir miyim acaba?"

Kadın ilk soruyu duymazlıktan geldi.

"Adım Charlotte Corday..."

Bayan Simone'un kadını Marat ile hemen görüştürmeye niyeti yoktu. İşkillenmişti. Marat'ya sorması gerektiğini düşündü.

"Bu saatte olmaz. Bay Marat şu anda müsait değil. Daha sonra gelin lütfen..."

"Ne zaman geleyim?"

"Akşama doğru olur mesela..."

Jirodenler, 1789 Fransız Devrimi sırasında eylemde bulunan, 1791 yılında da Yasama Meclisi'nde orta tabakayı temsil eden bir partiydi. Cumhuriyetçiler tarafından pek sevilmiyorlardı. 1792 yılında devrimin ikinci büyük partisi olan Jakobenlerle birleşmişlerdi. 2 Haziran 1793'te Jirodenler tutuklandı ve hapse atıldı. Daha sonra, ekim ayında 21 Jiroden giyotine yollanacaktı.

İşte Charlotte Corday, henüz idam edilmemiş Jirodenlere yakın biriydi. Marat ise, devrimin sayıca küçük, ama etkisi büyük Montagnards partisinin üç liderinden biriydi. Diğer ikisi Danton ile Robespierre'di...

Jirodenler ise Marat ve arkadaşlarından nefret ediyordu. Corday'ın tanıştığı Jiroden liderleri, Marat'nın partisi Montagnard'ların ülkenin soyluları için büyük tehlike olduğunu söylüyorlardı. Onlara göre bu tehlikenin başında Marat bulunuyordu ve yok edilmeliydi.

Charlotte Corday, 11 Temmuz 1793 günü Paris'e geldi, bir otele yerleşti. İki gün otelden hiç dışarı çıkmadı. Sonunda 13 Temmuz günü dışarı çıktı. Palais Royal semtine uğradı ve büyükçe bir bıçak satın aldı.

Bıçağı eteğinin altına saklayan Corday, doğruca Marat'nın evine gitti ve kapıyı çaldı. Marat'ı görebilseydi, oracıkta öldürecekti, ama Bayan Simone'un ondan hoşlanmamış olması işi bozmuştu. En azından geciktirmişti. Akşamüzeri tekrar uğrayacak ve amacını mutlaka gerçekleştirecekti. Charlotte Corday çok kararlı idi. Akşamüzeri eteğinin altına gizlediği

bıçakla beraber yeniden Marat'nın kapısını çaldı. Bu kez onu kapıda bekletmeden içeri aldılar. Marat, o sırada odasında küvetin içine uzanmış, bir yandan da yanındaki sehpada çalışıyordu. Hizmetçi, Charlotte'a, "Beyefendi banyo yapıyor biraz bekleteceğim," dedi. Charlotte omuzlarını silkerek, "Beyefendi için sakınca yoksa, benim için de sorun değil," diye yanıtladı.

Marat, küvetin içinde köpükler içindeki haline şöyle bir baktıktan sonra, "İstiyorsa girsin," dedi ve çalışmasına devam etti. Corday ve Marat odada yalnız kalmışlardı. Corday, kendisinden hiç kuşkulanmamış olan Marat'nın çalıştığı sehpanın önüne durdu. Marat, elindeki işi bitirmek için bir dakika izin istedi ve kadına hiç bakmadan çalışmasını sürdürdü. Corday için müthiş bir fırsattı o an. Eteğinin altından bıçağını çıkardı ve ilk hamleyi Marat'nın sırtına sapladı. Marat dehşet içinde irkildi ve öne doğru düştü. Ağzını açıp yardım istemeye kalkıştı, ama ikinci bıçak darbesi küvetten fırlayıp yere düşmesine neden oldu. Darbe tam karnının üzerine gelmişti. Yine de "Simone!.. Simone!.." diye bağırabildi. Can havliyle bağırdığından sesi oldukça yüksek çıkmıştı. Sonra kafası yana düştü ve öylece kaldı. Başka bıçak darbesine gerek kalmadığını anlamıştı Corday.

Simone ve evdeki hizmetçiler hızla odaya girdiklerinde, Charlotte'u elinde kanlı bıçakla Marat'ın yere yığılmış çırılçıplak bedenin yanında buldular. Marat, aldığı yaralar nedeniyle hemen oracıkta ölmüştü.

Corday, 17 Temmuz 1793'te Devrim Mahkemesi'ne çıktığında şunları söyleyecekti:

"Marat benden Caen'a ulaşan tüm Jirodenlerin adını vermemi istedi. Hepsini giyotine göndereceğini haykırdı. Çok sinirlendim. Ona Jirodenlerin ülkeye yararlı kişiler olduğunu anlatmaya çalıştım, ama dinlemedi."

Oysa aralarında hiç konuşma olmamıştı. Mahkeme de bunu biliyordu, zira Simone ve hizmetçiler, Corday'ın içeri

girmesinden birkaç dakika sonra Marat'nın yardım istediğini anlatmışlardı.

Dolayısıyla savunması Charlotte Corday'ın giyotine gitmesine engel olamadı. 25 yaşındaki bu Jiroden sempatizanı kadından geriye, mahkemede iken çizilen Versailles Müzesi'ndeki tablosu kaldı.

Biko mu? Yemek Yemediği İçin Öldü...

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Soweto kentindeyiz. Hava pırıl pırıl, güneş alabildiğine parlak, gökyüzü masmavi... Bir katliamın söz konusu olamayacağı kadar romantik bir hava yani...

Irk ayrımcılığına karşı siyahlar büyük bir yürüyüşteler. Aralarında orta ve lise öğrencileri de var... Kalabalık, mahallelilerin katılımıyla artarak kent merkezine doğru akıyor.

Göstericilerin arasında Steve Biko da var. Biko, şiddeti reddeden, uzlaşmacı kimliğiyle tanınıyor. İsteklerin demokratik yoldan elde edilebileceğine inanan siyahî bir lider. Irk ayrımına son verilmesini istiyor ve bunun için de devletin çeşitli organlarıyla görüşmeler yapıyor.

Ama ırkçı Güney Afrika yönetimi asla siyah ırka haklarını verme niyetinde değil. Biko, bazı hakların kısmen de olsa verilmesini istiyor. Devlet yönetiminde siyahların olmayabileceğini, ama en azından sokakta siyah ırkın da beyazlar kadar hakları olduğunu savunuyor. Bunu çevresine toplanan coşkun kalabalığa da kabul ettiriyor. Özgürlükleri kazanmanın zor ve çileli bir yol olduğunu anlatıyor. Her bulduğu yerde yüksekçe bir yere çıkarak insan haklarının bir şekilde beyazlardan alınacağını söylüyor. Bunu en dingin haliyle anlatıyor ve neredeyse hiç sinirlenmiyor.

Durban kentindeki Natal Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördüğü sıralarda Güney Afrika Ulusal Öğrenci Birliği'ne katılıyor. Beyazlarla ilk kez burada birlikte çalışıyor. Kendi

halkına karşı yaptığı konuşmalar Irkçı Afrika Cumhuriyeti hükûmetini rahatsız ettiğinden, konuşmaları yasaklanıyor. Hiçbir faaliyete katılmasına izin verilmiyor.

Oysa sözlerinde kin ve nefret yok. Yalnızca bilinçlenme var. Zaten kurduğu "Siyah Bilinç Hareketi"nin amacı da siyah ırkın bilinçlenmesi ve mücadelesini demokratik yollardan kazanması. 16 Haziran'daki yürüyüş de bu taleplerinin toplu olarak dile getirilmesinden başka bir şey değil. Bu halleriyle, 1905 yılında Petersburg'da, Çar'ın Kışlık Sarayı'na yürüyen ve dilekçe vermek isteyen silahsız kalabalığa çok benziyorlar. Şiddet yok, gürültü yok, bağırış çağırış yok, slogan yok... Sadece bir dilekçe sunacaklar Çara, o kadar. Ama bildiğiniz gibi, Çarın askerleri kalabalığa nedensiz bir şekilde ateş açıyor ve binden fazla insan ölüyor.

Yürüyüş kortejinin başındaki Steve Biko bir saldırı olmayacağından, demokratik haklarını kullanarak isteklerini Güney Afrika Cumhuriyeti yetkililerine iletebileceğinden o kadar emin ki, çocukların da bu yürüyüşe katılmasına göz yumuyor.

Ama işte ne oluyorsa, daha kente kilometrelerce uzaktalarken birden önleri askeri araçlarla kesiliyor. Araçlardaki silahlı adamlar, hiçbir uyarıda bulunmadan rastgele kalabalık üzerine ateş açıyor. Bu beklenmedik saldırı karşısında kalabalık panik içinde kaçışıyor. Yaralılar oldukları yere düşüyor. Askerler ellerindeki makineli tüfeklerle yaralıları öldürüyor, araçlarıyla kalabalığı takibe başlıyor. Ateş devam ediyor. Yüzlerce insan birbiri üzerine yığılarak oracıkta ölüyor veya yaralanıyor. Ama yaralıların kurtulma şansı hiç yok, çünkü askerler yaralı görmek istemiyor.

Ufak bir çocuk hızla yolun kenarındaki tarlaya kaçıyor. Askeri araçlardaki komutanlardan biri çocuğun yan tarafa kaçtığını görüyor. Şoförüne çocuğu işaret ediyor. Şoför arazi aracını tarlaya doğru sürüyor. Kısa süre sonra çocuğu yakalayacak mesafeye geliyorlar. Ancak yakalamak gibi bir derdi

yok komutanın, tabancasını çekiyor... Çocuk yakalanacağını anlayınca iki elini kaldırarak teslim oluyor. Ama komutan teslim almıyor... Tek kurşunla başından vuruyor.

Vahşet her yerde devam ediyor. Yüzlerce ceset yürüyüş yolu üzerinde öylece şafağı bekliyor.

Biko, demokratik yollardan haklarını elde etmenin mümkün olmadığını anlıyor. Daha önce yüzlerce kez tekrarladığı, ancak şiddete başvurmadan yapmaya çalıştığı örgütsel birlikteliği kurmaya çalışıyor yeniden. 1968 yılında kurduğu Güney Afrika Öğrenci Derneği'ni yeniden hareketlendirmeye karar veriyor.

Ama artık iki kişinin yan yana gelmesi bile yasaklanmıştır ülkede. Faşizm kılık değiştirmiş, daha da vahşileşmiş bir halde siyah halkın üzerine çöküyor.

Soweto katliamından sonra Biko, hükûmetin hedefi haline geliyor. 18 Ağustos 1977 tarihinde, sıradan bir geçiş kontrolünde hiçbir neden yokken tutuklanıyor. Neden tutuklandığı kendisine söylenmiyor. Hemen gözaltına alınıyor. Yakınlarına haber vermesine izin verilmiyor. Beyaz bir Amerikalı farklı yollardan Biko'nun gözaltına alındığını haber alıyor ve kendisini ziyaret etmek üzere tutuklandığı hapishaneye gidiyor. Ama Amerikalıya Biko'yu göstermiyorlar. Çünkü gözaltı süresince sürekli işkence gören Biko'nun son halini Amerikalı'nın görmesini istemiyorlar.

İşin daha da büyüyeceğini anlayan hükûmet, Biko'yu bir kamyonun kasasına yükleyerek, bin kilometreden fazla uzaklıkta bulunan Pretoria'ya, güya tedavi amaçlı, götürmeye karar veriyor.

Büyük işkenceler gören Biko bu yolculuğa dayanamıyor ve Pretoria'daki cezaevine ulaştıktan kısa süre sonra, 12 Eylül 1977'de hayatını kaybediyor.

Ertesi gün İçişleri Bakanlığı Biko'nun başladığı açlık grevi nedeniyle öldüğünü açıklıyor. Oysa sonradan yakınlarının

teşhisine göre Biko'nun özellikle baş kısmında olmak üzere, bütün vücudunda darp izleri var.

Amerikalı'nın da işi kurcalaması sonucu, 2 Şubat 1978 tarihinde Biko'nun nezarette öldürülmesiyle ilgili dava açılıyor. Dava takipsizlikle sonuçlanıyor ve işkence yapan polislerden hiçbiri hakkında soruşturma açılmıyor. Devlet büyükleri, amirler; olaya adı karışan polisler hakkında soruşturma izni vermiyorlar.

Biko'nun cesedi bir süre kimseye gösterilmiyor. Ancak yoğun ısrarlar sonucu yakınlarına gösterilmek zorunda kalınılıyor. Yakınları, Biko'nun başındaki darbelerle ilgili bir açıklama istiyorlar, ancak hükûmet yetkilileri Biko'nun başındaki yaraların, intihar girişimi sonucunda oluştuğunu söylüyorlar.

"On Beşliler" Gidiyor "El Tinku"nun Gözü Yaşlı

16 Eylül 1973...

Şili'de faşist Pinochet darbesi tüm vahşiliğiyle sürüyor. Santiago Stadyumu'nda bir yığın devrimci, ilerici, aydın tutsak durumda...

Birden stadyum karışıyor, tüm stadyuma tıkıştırılan insanlar hep bir ağızdan Unidad Popular'ı (Venseremos) söylemeye başlıyorlar.

Başlıyorlar, çünkü o sırada stadyuma Victor Jara getiriliyor. Önde faşist albay Mario Marquez Bravo, ardında da iki insan sayılmayacak kadar gaddar, acımasız subay...

Aynı gün, binlerce kilometre ötede, İtalya'da...

Victor Jara'nın yakın arkadaşı Horacio Salinas hastalanıyor. Müthiş bir mide bulantısı ve kusma. 1967 yılında kurulan Inti Illimani grubu İtalya'da turnede. Darbeden habersizler. Şili'de olsa tutuklanacak ve büyük ihtimalle öldürülecekler.

Horacio başına gelen mide bulantısı ve kusmaya anlam veremiyor. Grup arkadaşı Ernesto Perez de Arce Roma'da, kaldıkları otele en yakın hastaneye götürüyor Horacio'yu.

Santiago Teknik Üniversitesi'nde kimya mühendisliği okuyan Horacio Salinas, az da olsa vücudunun kimyasından anlıyor ve hastalığının gıda zehirlenmesi veya benzeri bir nedenden kaynaklanmadığından emin...

Birkaç saat hastanede kalıp, serum aldıktan sonra otele

dönüyor. Yolda sürekli El Tinku parçasını mırıldanıyor. Victor Jara'nın bestesi... İnti İllimani sahneye çıktığında da zaten Salinas söylüyor parçayı.

Çok hızlı, çok sert bir parça El Tinku, ama Salinas onu yumuşacık bir sesle söylüyor, sahnedeki halinden eser yok. Perez de Arce şaşkın. Ne olduğunu soruyor ısrarla, ama Salinas suskun. "Bir şeyler oluyor Şili'de Perez," diyor sadece.

Otelde diğer arkadaşları uyanık, tedirgin bekliyorlar.

Şili'deki Pinochet darbesinin üzerinden beş gün geçmiş. Beklemedeler. Ülkeye dönüp dönmemekte kararsızlar. Gelişmelere göre karar verecekler. Stadyuma insanların doldurulduğu haberi geliyor. Salinas Victor Jara'yı merak ediyor. Ailesi de Şili'de, ama aklı Jara'da, zira biliyor ki Pinochet hükûmeti önce Jara'yı ve onun gibileri öldürecek...

"Öldürecekler," diye mırıldanıyor Salinas. Gruptan adaşı Horacio Duran, "Kimi," diye soruyor. "Ailene dokunmazlar Salinas, onların bir suçu yok."

"Victor'u öldürecekler," diyor bitkin bir şekilde Salinas. "Stadyuma getirecekler, biliyorum."

17 Eylül 1973... Victor Jara'nın Santiago Stadyumu'nda Pinochet'nin askerleri tarafından öldürüldüğü haberi geliyor. Inti Illimani üyelerinin ağzını bıçak açmıyor. Konserler iptal ediliyor. Şili'ye dönmeme kararı alınıyor. Jara'nın öldürülmesi bir işaret fişeği zira...

Ayrıntıları merak ediyorlar. Nasıl öldürüldü arkadaşları Jara? Ne için öldürüldü? Hangi bahaneyle?

"Bahaneye filan gerek yok," diyor Perez de Arce. "Diktatörlerin bahaneye ihtiyacı olmaz!"

Günler geçiyor. Grup İtalya hükûmetinden sığınma hakkı istiyor. Dönmeme kararı alınmıştır artık. Geride bırakılan aileler, dostluklar, kocaman ve acı çeken bir halk... Ancak dönmek demek ölmek demek. Göze alamıyorlar. Kısa

sürmesini umuyorlar, ama bilmiyorlar ki bu sürgün 14 yıl sürecek.

Ayrıntılar gelmeye başlıyor.

Victor Jara'nın stadyuma geldiği duyulup da hep bir ağızdan Venseremos söylenmeye başlanınca Albay Bravo, şarkıyı bütün gücüyle bağıra bağıra söyleyen Jara'nın susturulmasını istiyor. Stadyumdaki tutsaklar Jara'nın etrafını çeviriyor ve ses dalgası giderek daha da yükselmeye başlıyor. Askerler dipçik darbeleriyle tutsakları yararak Jara'ya kadar ulaşıyorlar. Hiç uyarıda bulunmadan elinden gitarını alıp parçalıyorlar. Bu sahne devrimci tutsakları daha da hareketlendiriyor, bir uğultu yükseliyor stadyumdan, bir daha hiç dinmeyecek, Şili'nin kalbine saplanan bir uğultu: Venseremos...

Ardından Victor Jara'yı yere yatırıyorlar. Vahşi iki subaydan biri Jara'nın kıpırdamasını engellerken, diğeri tüfeğinin dipçiğiyle Jara'nın ellerine vurup parmaklarını kırıyor. Sağ ve sol elini paramparça ediyor. Jara'nın o sırada mırıldanarak Venseremos'u söylemeye devam ettiği anlatılır. Sesi kısık bir çığlık halindedir, ama söylemeye devam etmektedir.

Devrimci kalabalık dehşet içinde durumu izliyor. Yapabilecekleri en ufak bir şey yok. Albay Bravo'nun kukla akerleri ellerindeki makineli tüfekleri kalabalığa doğru çevirmiş bekliyorlar. Bu sırada Jara hafifçe doğrulup, ellerini parçalayan subaya doğru gözlerini dikiyor. Çılgına dönen subay elindeki tüfeğin dipçiğini bu kez Jara'nın ağzının ortasına indiriyor. İki dişi kırılıyor Jara'nın ve artık şarkı söylemek yerine kan tükürüyor. Hırsını alamayan subay ikinci kez vuruyor Jara'ya ve burnunu kırıyor.

Durmuyor faşizm... Üçüncü darbe Jara'nın ensesinin hemen üstüne geliyor ve Victor Jara bir daha doğrulmamak üzere yere uzanıyor. Beyninden fırlayan kanlı küçük paçalar subayın üzerine sıçrıyor.

İşte Horacio Salinas'ın midesinin bulandığı, kusmaya

başladığı an da tam bu an...

Albay Marquez Bravo Jara'nın kırık ellerini bileklerinden kestirip, stadyumda herkesin görebileceği bir yere astırıyor.

Pinochet faşizminin tam bir gösteriye dönüştürdüğü bu infaza muhatap olan Victor Jara, yoksul bir çiftçinin çocuğu ve daha da ironik olanı, bizdeki imam hatiplere benzeyen bir din okulundan mezun olması. Tek amacı da ilahiyat eğitimi görmek...

Inti Illimani ancak 14 yıl sonra, 1988'de ülkesine dönebiliyor. And Dağları'nın kondorları, güneş tanrıları yani, müziklerinden ödün vermeden Şili'nin yaralarını sarmasında yardımcı olmaya çalışıyorlar. Victor Jara'yı tüm dünyaya bir kez daha, defalarca, ölmeyecek şekilde tanıtıyorlar, anlatıyorlar.

Yıllardır diktatörlüğü, devlet başkanlığını, paralel devleti, yolsuzlukları, uğursuzlukları, seçimi, siyasi ucuzlukları, rüşvetleri, rantları, adaletsizlikleri, Ergenekonu, Balyozu, Odatv Davası'nı, KCK'yı, açılımı, MİT müdahalelerini, hukukun yerlerde sürünmesini, türbanı, Kabataş yalanlarını, Gezi direnişini, gencecik çocuklarımızın katledilişini konuşup duruyoruz. Yaşayacak, soluk alacak mekan kalmadığını bile fark etmiyoruz. Değil müzik, birbirimizin sesini bile duyamıyoruz.

Sanat direnmektir ve sanatçı da bunun önderidir. Şili bunu defalarca gerçekleştirdi ve artık Güney Amerika dünya kapitalizminin korkulu rüyası haline geldi.

Biz mi?..

Üzülerek söylüyorum... Biz hâlâ "On beşliler" türküsünü düğünlerde çalıp, pistin ortasında göbek atmakla meşgulüz...

On beşliler gidiyor bir ağıt, türkü değil... Yakınma, ağlama, çığlık...

Çok uzağız El Tinku'dan, çok...

Gracias A La Vida: Teşekkürler Hayat

Amerikalı şarkıcı Joan Baez, yıllar önce Ankara'nın eski hipodrom alanında (şimdi artık hipodrom falan değil, 12 Eylül'ün diktiği bir "ucube" görünümüyle terkedilmiş izlenimi veren sağlıksız bir mekan) verdiği konserde, Güney Afrikalı devrimci Steve Biko'ya adanmış şarkısını söylerken, tam da o sıralarda Emniyet Genel Müdürlüğü, şimdi artık Ankara Emniyet Müdürlüğü olan binaya doğru dönüp duruyor, elleriyle binayı gösteriyordu. Sanki o binadan kaç tane Biko geçtiğini bilir gibiydi.

Biko'yu çoğu insan *Cry Freedom* isimli filmiyle tanıdı. Afrika'nın bu romantik devrimcisi, karakolda işkence altında öldüğünde, tüm dünyada simge oluyordu. En önemli özelliği, hırçın ve acımasız değil, tersine romantik bir devrimci olmasıydı.

Protest müziğin Bob Dylan ile birlikte en büyüklerinden biri olan Joan Baez ise Biko'yu seslendirirken şarkıya devrimcinin tüm romantizmini yayıyordu sanki.

Biko hep akıllarda kalıyordu böylelikle.

Müziğin evrensel "devrimciliği"nin bir parçası olarak Ankara semalarında asılı kalıyordu.

Joan Baez ile birlikte de çalışmış olan ve ondan bir adım daha önde bir devrimci tavır gösteren Mercedes Sosa, 4 Ekim 2009'da böbrek yetmezliğinden öldü.

Sosa, benzersiz sesiyle yalnızca ülkesi Arjantin'de değil,

tüm dünyada büyük isim yapmış bir şarkıcıydı.

Kendi deyişiyle bu ününü salt şarkı söylediği için değil, insanları düşündüğü için de kazandı. Düşünmeyi önemsediği için. İnsanları ve adaletsizlikleri düşündüğü için.

Sosa, bu şekilde düşündüğü için de kaderine razı olduğunu belirtmişti.

Dünyada en çok bilinen şarkısı, *Teşekkürler Hayat* (Gracias a la vida) durgun satranç tahtası üzerindeki müthiş potansiyel gibi, insanın tüylerini diken diken eden bir şarkı olarak kayıtlara geçti.

Öyle ki, yalnızca Arjantin'de değil, tüm dünyada başta ezilen kadınlar olmak üzere, tutsaklar, yoksullar, devrimciler, isyancılar tarafından eylemlerde slogan olarak söylendi.

Tıpkı Afrika kökenli ezilen kara derililerin ünlü şarkısı *We Shall Over Come* gibi.

Joan Baez, Bob Dylan, Paul Robson, Victor Hara gibi sosyal içerikli şarkılarıyla bir anda tüm dünyanın gözdesi oldu. Bunda, kusursuz sesinin de çok büyük etkisi vardı elbette.

Şarkılar, şiirden beslendiğinde ve "popülist" olmadığında dünyanın en etkili iletişim aracı olma özelliğine her zaman sahipti.

Bu etkinin bir de görsellikle süslenmesi, etkiyi kuvvetlendiriyordu.

Şimdinin "klip" çabalarının özünde bu yatıyordu.

Şarkıcı, içeriği kötü bir şiiri, ezgisi berbat bir "müzik" eşliğinde ve vurmalı sazlara ağırlık verip müziğe ritim kazandırarak kitleleri etkilemeye başladığında, bu "piyasaya" yönelik bir şarkı oluyordu.

Burada garip gibi görünen ama asla garip olmayan bir çelişki barınıyor:

Her iki durumda da, yani iyi bir şiir-çok sesli bir ezgi ve

görsellik ile, sıradan sözler, tek sesli ve monoton bir vurgulu ritim aynı şekilde kitleler üzerinde etki yapabiliyor.

İlkel komünal toplumların sanatlarını tamtam sesleriyle icra etmeleri de buradan kaynaklanıyor.

Bir kez dinledikten sonra ıslıkla çalınabilen veya mırıldanması kolay olan müzikler, doğal olarak akılda kalıyor ve benimseniyor.

Oysa müzik bundan sonra başlayan bir etki yaratıyor. Hoş vakit geçirmek, kendinden geçmek veya yemek yerken sevgilinin gözlerine bakmak gibi bir amacın daha ötesinde amaçlar taşıyor.

Toplumsal bilincin harekete geçmesinde en büyük etken müzik olmasa, ne mehter marşları doğardı ne de askeri marşlar.

Savaşlarda müziğin büyük etkisinin olması ve insanları saldırı motivasyonuna getirmesi de bundan.

Öte yandan, işin çirkin tarafı savaşta müziğin kullanılması oldu.

Nazilerin Yahudileri fırınlara gönderirken, başta Wagner'in eserleri olmak üzere, klasik müzik çalmaları müzik tarihi için utanç olmadı elbette, çünkü müzik tarihi bununla anılmadı hiçbir zaman.

Tarih boyunca sanatçı duyarlılığı bu iki müzik türünden birini seçerek kendini gösterdi. Toplumsal olayları hicveden, yoksullara cesaret veren ve kitleleri harekete geçiren törensel müzikler hep mevcut iktidarlar için "tehlike" oluşturdu ve yok edilmeye çalışıldı.

Ancak uğraşılan şey öylesine soyut ve yakalanamaz bir "düşmandı" ki, asla engellenemedi.

Bu yüzden de müziği yok etme çabası yerine egemen iktidarlar müzik dinleme beğenisinin kanallarını değiştirme yoluna gittiler.

Her şeye boş vermeyi ön plana aldılar, bu dünyanın anlamsızlığını vurgulayan sözleri baş tacı ettiler, altın plaklarla ödüllendirdiler, sanatçıları "kral ve kraliçe" ilan ederek, tüketimi hızlandırdılar.

Sonuçta, müzik bir alışkanlıktı ve bu alışkanlığın iyi kullanılması halinde, protest veya devrimci içerikli müzikler piyasadan çabucak silinecekti.

Eskiler ise bir nostalji olarak kalacaktı.

Çok az sanatçı işin bu tarafındaki tehlikeye göğüs gerebildi.

Para, şöhret ve kısa yoldan "sınıf atlama" gözlerini kamaştırdı ve müziğin en "pespaye" türlerine imzalar atıldı.

Kontratlar yapıldı. Kaderciliğin yol gösterdiği, kendi yapamadığı işleri başkasına veya semaya havale etmenin baş tacı edildiği ve belki de en karanlık olanı, "aşk" temasının bir feryada dönüştüğü müzikler pazarlandı.

Oysa müzik bir çaba işiydi, ama bu hep saklandı.

Müzik dinlemenin ciddi bir iş olduğu göz ardı edildi. Müzik dinlemek hep bir eğlence, zıplama, hoplama olarak algılandı.

Müzik konusundaki sanatçı duyarlılığı da böyle insanların eline kaldı.

Ağlama, Gülme, Ama Anla!

Almanya'nın Wilmersdorf kentinde, Mannheimer sokak 53 numaralı evin kapısı teğmen Kurt Vogel komutasındaki bir manga asker tarafından çalındığında tarih 15 Ocak 1919, saat 21 sularıydı.

Kapıyı çalanlar Freikorps diye adlandırılan para militer komünist avcısı askerlerdi.

Evde Alman Spartakist Hareketi'nin öncüleri Rosa Luxembourg, Karl Liebknecht ve Wilhelm Pieck bulunuyordu. Yok edilmeleri emrini Sosyal Demokrat lider Friedrich Ebert vermişti. Tutuklular Eden Oteli'ne götürdüler. Teğmen Kurt Vogel otelde her ikisini de işkenceyle sorguladı. Daha sonra da Rosa Luxembourg'un kafasına tek kurşun sıkarak, oracıkta öldürdü ve cesedini Landwehr kanalına attırdı. Cesedi üç ay kadar sonra, Mayıs günlerinden birinde kıyıya vurduğunda öldürüldüğü ortaya çıkacaktı. Wilhelm Pieck kaçmayı başarmıştı. (Bazı kaynaklar Rosa Luxembourg'un dövülerek öldürüldüğünü, Karl Liebknecht'in ise kafasından tek kurşunla vurulduğunu yazar. Doğrusu yukarıda yazıldığı gibidir.)

Rosa Luxembourg, Spartakist Hareketi'nin ilkelerini şöyle belirtiyordu: "Emperyalizm, kapitalizmin siyasal düzeninin en yüksek gelişme noktası ve son aşamasıdır. Bütün ülkelerin işçilerinin amansız düşmanıdır. Emperyalizme karşı savaş, aynı zamanda işçi sınıfının siyasal iktidarı için savaştır. Kapitalizmle sosyalizm arasındaki kararlı çatışmadır."

Rosa Luxembourg'un, Karl Marks'tan sonra gelen en

yetkin beyin olduğu söylenir. Rosa Luxembourg hakkında çalışmalar yapan Tony Cliff bunlardan biridir. Nedir o halde Rosa Luxembourg'u dönemin devrimcilerinden, özellikle de Rus komünist liderlerden ayıran?

Rosa Luxembourg, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bağlı bulunduğu Sosyal Demokrat Parti (SPD)'den ayrılarak, 5 Ağustos 1914'te Karl Liebknecht ile birlikte Spartakist Hareketi'ni kurdu.

Her şeyden önce Rusya reformizmi ortadan kaldırarak yerine sosyalist bir idareyi koyabilecek bir bilince sahip değildi. Çarlık Rusyası'nda parlamento yoluyla sosyalizme gitmek mümkün olamazdı. Sendikal hareketler çok zayıftı ve işçi eylemleri sorunları çözebilecek güçte değildi.

Reformist hareketler Batı Avrupa'da, özellikle de Almanya'da Bernstein tarafından öneriliyordu. Bernstein'e göre bir partinin görevi işçi sınıfının yaşama koşullarını iyileştirme doğrultusunda çalışmaktı. Emekçilerin ekonomik mücadelesini desteklemeliydi partiler ve bu durumda da iktidarın devrim yoluyla ele geçirilmesi gerekli değildi.

Rosa Luxembourg, "Reform ya da Sosyal Devrim" adlı kitabında Bernstein'in bu düşüncelerini çürüttü. "Bernstein," diyordu Rosa Luxembourg kitabında, "yükselen sınıf bilincine erişmiş işçi sınıfının özel düşünüş tarzına karşı savaşmaktan başka ne yapmaktadır? İşçi sınıfının maddi açıdan burjuvazinin boyunduruğu altında olmasına rağmen, burjuvaziyi yenmesini sağlayacak düşünce silahına karşı neden mücadele etmektedir Bernstein?"

Bir devrimcinin reformizm akıntısı doğrultusunda yüzmemesi gerektiğini söyleyen Rosa Luxembourg, bu akıntıyı küçümsememesi, onu yok kabul etmemesi, hatta ona karşı yüzmesi gerektiğini de savunur.

Rosa Luxembourg'un şu saptaması da çok önemliydi: "Burjuva toplumu bir çıkmazla yüzyüzedir. Ya sosyalizme

ya da barbarizme dönecektir. Biz bir seçimle yüzyüzeyiz. Ya emperyalizmin zaferi ve bütün bir kültürün yok olması, eski Roma'daki gibi çökme, yıkılma, bozulma, uçsuz bucaksız bir mezarlık; ya da sosyalizmin zaferi, emperyalizme ve onun metodu olan savaşa bilinçli şekilde hücum eden işçi sınıfının zaferi!.. Bu,dünya tarihinin karşılaştığı güçlüktür. O mu, bu mu? Zarı sınıf bilincine erişmiş işçi sınıfı atacaktır."

Luxembourg 1903-1904 yıllarında Lenin ile de fikir anlaşmazlığına düşmüştü. Ulusallık sorunu, parti bünyesi kavramı ve parti ile kitle eylemleri konusunda Lenin ile aynı düşüncede değildi.

Rosa Luxembourg için insanlık trajedilerinin gerçekleştiği yerde gözyaşları yeterli değildi. O yüzden de Spinoza'nın "ağlama, gülme, ama anla," sözünü kendine ilke edinmişti. Heyecana yer yoktu insan hayatında, akıl gerekliydi. Yakın dostu Klara Zetkin ölümünden sonra şunu yazmıştı: "Rosa Luxembourg'un sosyalist düşüncesi hem yüreğin hem beynin sürekli canlı olduğu bir tutkuydu. Olağanüstü bir kadındı. En büyük amacı, sosyal devrim yolunu hazırlamak, sosyalizme giden tarihsel yolu temizlemekti. Devrim denemesi, devrim için çarpışmak onun en büyük mutluluğuydu. Bütün hayatını ve varlığını sosyalist devrime adamıştı."

Rosa Luxembourg, günahıyla sevabıyla bir devrim için kendini adamış sayısız kahramanlardan biri olarak tarihe geçti. O ve onun gibiler için günü birlik yaşamın çok fazla değeri hiç olmadı. Kendilerini toplumsal çıkarlar uğruna feda etmeye hazır beyinler olarak ortaya koydular ve çoğu zaman da vahşi kapitalizmin ve faşizmin çarkları arasında ezilip gittiler.

Ancak hep bir umut kaynağı da oldular. Her toplum kendi Rosa Luxembourg'unu yaratmayı istedi. Buna soyunan onlarca kahraman kadın da çıktı dünyanın çeşitli ülkelerinde. Yılmadılar.

Kendi burjuvazisini yaratamadığı için tepeden inme

sosyalizm oyalamasıyla yıllarını harcayan Türkiye'nin bir Rosa Luxembourg'u olmadı. Çok ihtiyaç duyulduğu halde ortaya böyle bir kimlik çıkamadı.

Rosa Luxembourg, devrimci parti yapısının ve parti ile sınıf arasındaki karşılıklı ilişkilerin sadece kapitalizme karşıt ve ezilen kitlelerden yana çabalar üzerine değil, ama emekçilerin iktidarının kaderi üzerinde de büyük etkisi olduğunu iyi kavramış ve "Sosyalizm tepeden inme emirle olamaz," demişti.

Cennet, Cehennem ve Tanrı Yolu

Azizim Pat,

Tahtadan bir şeyle uğraşıyordum, üstüne geldin.

"Bana da bir şey yapsana," dedin.

"Ne istersin," diye sordum.

"Bir kutu yap," dedin.

"Ne kutusu?"

"İçine ıvır zıvır koyacak bir kutu."

"Ne gibi bir şey mesela?"

"Ne varsa," dedin.

İşte istediğin kutu. Neyim varsa hemen hepsini içine koydum, gene dolmadı. Istırap ve heyecan var bu kutunun içinde. İyi duygular, iyi niyetler, kötü niyetler... Umudun coşkusu, kederin acısı, o anlatılmaz yaşatma sevinci, hepsi var.

Hepsinin üstünde de sana olan şükranım, sevgim var.

Ama yine de dolmadı.

John Steinbeck
Cennet Yolu

Azizim Süleyman...

Bir ayakkabı kutusu alıyordum, üstüne geldin.

"Bana da bir kutu alsana," dedin.

"Neden," diye sordum.

"Lazım," dedin.

"Ne için lazım?"

"Öteberi koyacağım."

İşte istediğin kutu. Ne kadar param varsa hepsini içine koydum, yine de doymadın: Tüyü bitmemiş yetim hakkı, doyurulamaz açlık, kaybedilen kişilik, rüşvet, görevi suistimal, para hırsı, ikbal, onursuzluk, makam koltuğu, çelik kasalar, usulsüz krediler, yeşiller...

Hepsinin üstünde de sana satın aldığım para sayma makinesi var.

Ama yine de doymadın.

Reza Zarrab
Cehennem Yolu

Azizim Pandora...

Olimpos'a kadar gideceğimi söyleyerek sana bir kutu bıraktım.

"İçinde ne var," diye sordun.

"Bilmek istemeyeceğin şeyler," dedim.

"Anlatsana," dedin.

"Kutuyu asla açma," dedim.

Ama sen ve kocan Epimetheus kutuyu açtınız.

Kutunun içinde tüm yalanlar, ihanetler, çirkeflikler, cinayetler, yolsuzluklar, rüşvetler, usulsüzlükler, onursuzluklar, haksızlıklar vardı

Tüm kötülükler yani...

Ama siz kutuyu açtınız ve bütün bunların dünyaya yayılmasına neden oldunuz.

Şimdi kutuyu bir kez daha açmanızı istiyorum.

Zira, kutunun dibinde bir tek şey kaldı.

Umut...

Hermes
Tanrı Yolu

Kitabınızı Basmak için Saraydan İzin Aldınız mı?

20 Ocak 1633 şafağında, Galileo Galilei'nin Floransa'daki evinin kapısı büyük bir gürültüyle çalındı.

Yetmiş yaşlarındaki ünlü bilgin, zorlukla bulduğu gözlüklerini takmaya çalışırken gürültü devam ediyordu.

Kapıyı açtığında Roma Engizisyon Mahkemesi görevlileriyle karşılaştı. Beklediği "misafirlerdi", ama bu kadar erken değil.

Görevliler hışımla içeri girdiler, evi didik didik aradılar ve Galileo'ya hazırlanmasını ve Roma'ya götürüleceğini söylediler.

"Hava çok berbattı. Sert ve soğuk bir rüzgar esiyordu. Tanıdık yol hüzünlü ve karamsar bir manzara çiziyordu..."

"Galileo'nun içini dayanılmaz bir hüzün kemiriyordu. Hastaydı ve hastalık tüm gücünü almış durumdaydı... Roma'da kendisini acımasız bir mücadele bekliyordu ve Galileo buna hazırdı."

Diyalog adlı kitabını yayımladığı ve bu kitapta Kopernik Kuramı'nı savunduğu için Roma Engizisyon Mahkemesi'ne çıkarılacaktı.

"Ayaküstü ölmek mi? Hayır!" diyordu Galileo. Tam tersine kazanmak ve tamamlayamadığı eserine dönmek istiyordu. "Eğer mücadele ederken diz çökmem gerekse dahi kitabımı bitirmeliyim!"

Kendisine eşlik eden görevlilerden biri Galileo'nun eline, Kardinal Berberini'nin bir notunu sıkıştırdı bir ara.

Duruşma günü geldiğinde, yaşlı adam zorlukla ayağa kalktı. Kollarından tutarak merdivenlerden yavaşça indirdiler. Yakın dostu ve evinde konuk olduğu Niccolini Ailesi'nden kimse söyleyecek tek söz bulamıyordu.

Galileo'yu duruşma salonuna getirdiklerinde, Yüksek Din Kurulu odasında üç görevli bekliyordu: Engizisyon Başkomiseri, Savcı ve Zabit Katibi...

Galileo'ya yemin ettirdiler ve ilk soruyu Başkomiser Vincenzo Maculano sordu:

"Roma'ya neden geldiniz?"

"Ben gelmedim. Siz getirdiniz."

"Roma'ya neden getirildiğinizi biliyor musunuz?"

Galileo, kitabı ile ilgili olduğunu söyleyince Başkomiser *Diyalog* isimli kitabı göstererek "Bu sizin kitabınız mı?" diye sordu.

Daha Galileo yanıt bile veremeden, sonraki soru geldi:

"Kitabı ne zaman yazdınız?"

Galileo yanıtlamak üzere tekrar ağzını açtığında, sonraki soru geldi:

"Siz daha önce de Roma'da, daha doğrusu şöyle sorayım: 1616 yılında Roma'da bulundunuz mu?"

Galileo ağzını açtı...

"Hangi nedenle?"

Galileo henüz hiçbir soruya yanıt veremediğini anlamıştı... Karşısındaki başkomiser tüm soruların cevabını biliyordu...

Yine de anlatmayı denedi:

"Birkaç kez Roma'ya geldim. Kopernik'in dünyanın hareketiyle ilgili fikrinin kuşku yarattığını duyduğum için geldim.

Konunun Katolik görüşlere bağlılığını sorgulamak için geldim. Kendi isteğimle geldim ve Yüksek Din Kurulu üyeleriyle görüştüm. Onlar benden Kopernik Kuramı'yla ilgili bilgi istiyorlardı. Çünkü Kopernik'in kitabı zor anlaşılıyordu. Bunu daha net ve basit biçimde anlatmam gerekiyordu."

Başkomiser, Galileo'nun Kopernik ile ilgili mahkeme kararını bilip bilmediğini sorup henüz cevabını almadan, "Kardinal Bellarmino size bunu hangi yolla iletti," diye ekledi.

Galileo bir kez daha şaşırmıştı.

Maculano, elindeki bir kağıdı Galileo'nun oturduğu sıranın üzerine bıraktı.

Bu, Kardinal Bellarmino'nun kendisine yazdığı ve yolda eline tutuşturulan mektubun bir kopyasıydı...

Bellarmino mektubunda Galileo'ya, Kopernik Kuramı'ndaki dünyanın hareketi ve güneşin hareketsizliği konusunda yüksek mahkemeye ifade verirken, bunun İncil'e aykırı olduğunu söylemesini rica ediyordu. Bellarmino ayrıca Kopernik Kuramı'nın kutsal kitaba aykırı olduğunu ve bunu savunmanın doğru olmadığını bildiriyordu. Dünyanın hareketinin bir tahminden öteye gitmediğini söylemesi gerekliydi.

"Bunu sizden başka bilen var mı?" diye sorusunu sürdürdü Başkomiser, mektubu biraz daha Galileo'nun önüne doğru iterken.

O zaman Galileo, onların da bilmediği bazı şeyler olduğunun farkına vardı. Hiçbir şey anımsamadığını söyledi.

"Kardinal Bellarmino ile konuşurken Kopernik hakkında bir görüşme geçti mi aranızda?"

Galileo bunu da anımsayamadığını söyledi.

Ama kuşku içindeydi.

Başkomiser Maculano sorunun yönünü değiştirdi:

"Kitabınızı basmak için Saray'dan izin aldınız mı?"

Elinde Galileo'nun *Diyalog* isimli kitabını tutuyordu.

"Bu çok uzun bir hikaye," diye söze başladı Galileo. "Kitabımı Fransa'da, Almanya'da ve Venedik'te birçok yayınevi, büyük paralar vererek basmak istediler."

"Bir Dominikan var," dedi hınzırca Maculano... "Kardinal Bellarmino ile yaptığınız konuşmalara kulak misafiri olmuş."

Galileo terlemeye başlamıştı. "Bu mümkün değil," diye mırıldandı.

Başkomiser bu kez doğrudan gözlerinin içine bakarak Galileo'ya, "Kendisiyle tanışmak ister miydiniz?" diye sordu.

"Kimle? Dominikan ile mi?"

Galileo, Bellarmino ile Floransa'da, üniversite kantininde konuşurken çevrelerinde bazı insanların dolaştığını şöyle böyle hatırladı, ama Dominikan olduklarından emin değildi.

Olmadıklarından da...

Sustu.

"Peki," diye devam etti Maculano. "Şansölye'den kitabın basılması için izin aldınız diyelim, Kendisine, Yüksek Din Kurulu tarafından daha önce size verilen talimatlardan da söz ettiniz mi?"

"Bunu gerekli görmedim," dedi Galileo. "Ona bir şey söylemedim, çünkü bu kitapta dünyanın hareketi ve güneşin hareketsizliği düşüncesini işlemiyor, bunu savunmuyordum. Aksine, Kopernik'in öğrettiğinin tam tersi bir düşünceyi savunuyor ve kanıtlıyordum. Üstelik Kopernik'in öğretisinin ne kadar zayıf ve inandırıcılıktan uzak olduğunu kanıtlamaya çalışıyordum."

Galileo'yu sorgulayan Yüksek Din Kurulu Başkomiseri Vincenzo Maculano'nun kafası karışmıştı. Galileo bir anda taktik değiştirmiş ve Kopernik Kuramı'nın anlamsızlığını kanıtlamak için kitap yazdığını söylemeye başlamıştı.

Engizisyon hakimleri, Galileo'nun daha sert bir soruşturmaya alınması gerektiğini tartışıyorlardı. Toskana Kralı'nın yarattığı o olağanüstü yumuşaklığın ortadan kaldırılması ile ancak Galieo doğruları söyleyecekti!

27 Nisan 1633 tarihinde Vincenzo Maculano, Papa'nın bizzat emri doğrultusunda Galileo'nun itiraf etmesini sağlamaları için Kardinalleri ikna etti. Plana göre Başkomiser Maculano, Galileo ile yalnız görüşecekti. Kardinaller, izleyiciler, hakimler... Hiçkimse olmayacaktı.

Görüşme aklı başında iki insan gibi geçti. Maculano tüm görüşme boyunca Galileo'ya, görüşmenin resmi bir nitelik taşımadığını söyleyip durdu. Savunmasının sıradan insanlar tarafından inandırıcı bulunabileceğini, ancak Yüksek Din Kurulu'nun bunu kabul etmeyeceğini anlattı.

Galileo için bir çıkış yolu vardı. Kitabın neyi anlattığı konusunda kimsenin bir fikri yoktu. Bu belli olmuştu. Onlar, *Diyalog* isimli kitabında Kopernik Kuramı'nı çökerttiğini ispatlamasını, daha doğrusu bunu mahkeme huzurunda itiraf etmesini istiyorlardı. Kitabı daha sonra yok etmek çocuk oyuncağıydı Kilise tarafından.

Ama yine de *Diyalog* kitabını hiç yazmamış gibi kabul etmelerinin mümkün olmadığını, bunun için "küçük çapta da olsa" bir cezanın söz konusu olduğunu söyleyerek yeniden tartışmaya girdi Vincenzo.

Uzun tartışmalar sonunda Galileo kendisine önerilen çözüm yolunu kabul etti. Küçük bir cezayla Engizisyon'dan kurtulabilecekti.

Başkomiser Maculano, bu itirafın hemen ertesi duruşmada yapılmasında ısrar etti. İtiraf daha sonraki duruşmalara bırakılmamalıydı. Sanık kendi isteğiyle mahkeme huzuruna bir sonraki duruşmaya çıkacak ve itiraf edecekti.

30 Nisan 1633 tarihinde Galileo, Yüksek Din Kurulu'nun toplantı salonuna geldi ve kendisini dinlemeleri ricasında

bulundu. Kürsüye çıktı ve konuşmaya başladı:

"Günlerce, bu ayın 12'sinde hakkımda yapılan soruşturmayı ve on altı yıl önce Yüksek Din Kurulu'nun talimatıyla bana, o sıralarda şiddetle yerilen dünyanın hareketi ve güneşin hareketsizliği hakkındaki düşünceyi savunmayı ya da öğretmeyi yasaklayan talimatın iletilip iletilmediğini düşündüm; tüm iyi niyetime karşın, acaba dikkatsizliğimden dolayı okuyuculara aktardığım yanlış bir düşünce var mı diye incelemeye karar verdim. Okuyucular ve yöneticiler bu düşüncelere dayanarak, yalnızca benim itaatsizliğime değil, aynı zamanda Kutsal Kilise'nin emirlerine karşı geldiğime dair de sonuçlar çıkartabilirlerdi.

Gerçekten bunların tamamen inandırıcı olmadığını ve tamamen çürütüleceğini düşünüyordum ve hâlâ düşünüyorum. Bu yaptığıma mazeret olarak doğruyu söylemek ve itiraf etmek zorundayım ki, ben kendi amacıma tamamen aykırı olan bir yanılgıya düştüm..."

Galileo yılmış ve çözülmüştü...

Yetmiş yaşındaki bu dev bilim adamı, hayatının son birkaç yılını huzur içinde geçirebilmek için, Kilise baskısı karşısında geri adım atmıştı.

Hayatının geri kalan kısmını "Benim hapishanem," dediği Arcetri'de geçirecekti.

Pozitif bilimin "babası" sayılan, bilim dünyasının ilk kilometre taşlarından Galileo Galilei'nin Engizisyon Mahkemesi'nden çıkarken "dünya yine de dönüyor," dediği o dönemin bir "şehir efsanesinden" başka bir şey değildi.

Tüm çevresince, ilerici olarak bildiği tüm arkadaşlarınca ihanete uğrayan ve yalnız bırakılan bu büyük bilim adamı, tüm yobazlığa ve gericiliğe ancak 70 yaşına kadar direnebildi.

Büyük acılar çektikten ve yalnızlığa hapsedildikten tam sekiz yıl sonra da Arcetri'de yaşamı sona erdi.

Öldüğünde tarih yaprakları 8 Ocak 1642'yi gösteriyordu ve 78 yaşındaydı.

Her aydınlık, yürekli ve mücadeleci insanın ölümünden sonra olduğu gibi, yobazlık derin bir nefes almıştı.

Şimdilik...

Kaynak: Galileo, Alfred EngelbertoviçŞtekli, Çev: Eldar Rüstemzade-Ayneşur Öztürk, Redaksiyon: A. Mümtaz İdil, Etkin Yayınevi, 4. Baskı: Mart 2010.

Hitler'in Tuhaf Pilotları

Paris'i Nazilerden almak üzere harekete geçen müttefik ordusu, Alman uçaklarının saldırısından korunmak için dönemin "kamuflaj" yöntemine başvurur. Elbette o sıralarda şimdi olduğu gibi radar sistemi, erken uyarı sistemi, termal takip, uydu takibi vb. yok. Hava saldırılarından korunmanın en etkin yolu, Shakespeare'nin ünlü trajedisi *Makbet*'teki gibi "ormanın yürümesi"...

Bu amaçla müttefik ordusu etrafta bulduğu her yeşilliği; defne, akasya, çınar dallarını üzerlerine, başlarına, tanklarına, kariyerlerine, zırhlı araçlarına örtüp, Alman uçaklarının kendilerini fark etmemelerini sağlamaya çalışırlar.

Mükemmel...

Aşağıda bir orman görüntüsü, bir yeşillik vardır, o kadar.

Paris'e doğru orman şeklinde yola koyulurlar.

Ama o da ne? Daha yolun başındayken Alman uçakları semada belirir ve eliyle koymuş gibi müttefik mühimmatını, zırhlı araçları, jipleri, tankları bombalar ve uzaklaşır.

Müttefikler şaşkındır. Nasıl olduğu konusunda en ufak fikirleri yoktur. Yeniden kamuflaja başvururlar ve yeniden yüksekten kendi uçaklarıyla kontrol ederler. Sorun yoktur. Aşağıda bir orman vardır, ne tank ne diğer techizat ne de kafalarında defne dallarıyla konvoyun yanında yürüyen askerler görünmemektedir.

Yeniden yola koyulurlar.

Yine Alman uçakları ve yine hüsran...

Sonunda bir Alman uçağı düşürmeyi başarırlar. Şanslarına, pilot da paraşütle atlayarak kurtulmuş, ama müttefiklerin eline düşmüştür.

"Anlat," derler pilota pek de müşfik olmayan bir tarzda. "Nasıl oluyor da biz bu kadar iyi kamuflaj yaptığımız halde bizi bombalayabiliyorsunuz?"

Alman pilot uzun süre direnir, ama "müşfik" davranışın dozu artınca bülbül gibi öter:

"Ben renk körüyüm. Sizin gördüklerinizi göremem, renkleri de ayıramam, ama sizden bizim farkımız da şudur: Sizin göremediklerinizi de biz görürüz. Führerimizin elli kadar renk körü pilotu var. Siz istediğiniz kadar kafanıza çınar yaprakları, tanklarınızı, toplarınızı defne dallarıyla süsleyin, bizler onun altındakileri görürüz. Renk körleri belki renkleri karıştırırlar ve göremezler, ama ton değişikliğini hemen fark ederler. Boşuna süsleniyorsunuz..."

Müttefikler daha sonra nasıl bir çözüm buldular da Paris'e ulaştılar, gerçekten bilmiyorum.

Pinokyolar Ülkesinde Filler Kral Olur

Edmond Rostand'ın kendi isminin de önüne geçmiş kahramanı Cyrano de Bergerac'ı ve onun ünlü "burun" tiradını çoğu insan bilir. Anlatıldığı kadarıyla, döneminin en uzun ve iri burnuna sahip Bergerac. Bir gün soylulardan Valvert burnuyla alay etmeye kalkınca, ünlü tiradını söyler. "Delikanlı," diye başlar:

"Bu kadarı az!..
Oysa söyleyecek neler neler bulunmaz!
Bu yana yatmaz mı?
Senden önce davranıp kadehine batmaz mı?
Kardeşim, şu kocaman burnunla içince piponu
Komşuların yangın var demiyor mu?
Zaten bilirim, misafirleri seversin
Şapka asmak için mutlaka bir şeyler icat edersin.
Bir de kanarsa
Al sana Kızıldeniz, büyük bela.
Bunu çekilişe koymalı!
Kim kaçırmak ister böyle ikramiyeyi?"
Ve zurnanın zırt dediği yer:
"Hıçkıra hıçkıra, nihayet, Pyrame gibi*
Bu ne felaket! Bu ne beladır yarabbi!
Böyle berbat edip de yüzünü sahibinin
Şimdi de utancından kızarıyor hain!"

Tirad daha uzun, ben aradan seçtim bazılarını, ama özellikle sonuncusu bu ülkede yaşayan Pinokyolar için biçilmiş kaftan.

Yalan her şeyin kılıfı olup da dogmaların arkasına sığınınca, inandırıcı olup olmadığına bakılmaksızın süreklilik arz eder. Yalan söyleyenlerin Pinokyo gibi burunları uzayacağına, mal varlıkları listesi uzar, ama kimse bunu görmediğinden itiraz falan da etmez. Nitekim, yapılan anketlerde Türkiye'nin önemli sorunları arasında yolsuzluk ancak yüzde 4 pay bulabilmiş.

Oysa bunlar fil... Burunları yok ama hortumları var ve onlarla çekiyorlar tüm taşınır taşınmazları. Cyrano de Bergerac'ın dediği gibi olmuyor; berbat ediyor yedikleri içtikleri suratlarını belki, ama hiç kızarmıyor.

"Vicdanınız rahat mı," diye sorulduğunda, "rahat" diyebiliyor ve ne yüzü, ne burnu değişmiyor. Ekrana yansıyan surat allak bullak olmuş, ne gam!

Yolsuzluk, haksız kazanç, rüşvet vb. gibi konuların bu halkı ilgilendirmediği, bu tür "şeytana özgü" kurnazlıklarla insanların yaşam kalitelerini uzaya taşımalarını umursamadığı yaklaşımı doğru değil. Evinden en ufak eşyası çalındığında, dükkanını hırsızlar bastığında başucundaki pompalı tüfeğine hiç tereddüt etmeden sarılan insanların böylesine büyük yolsuzluklar karşısında suskunluğu, çalınan külliyenin inanılmaz boyutlarda olmasındandır. Küçük kârlarla yaşamını sürdürmeye çalışan, haftada üç, ayda ayrıca dört gün kader oyunları peşinde koşan yoksul insanların, hayallerine bile getiremedikleri miktarların ortalıkta dolaşması, ayakkabı kutularından fırlaması, çikolata kutularına girmesi akıl dışı geliyor.

Bu nedenle de, "darbe" kelimesinin arkasına sığınan muktedirlerin savunması daha "akılcı" geliyor. Öyle ya, bu dünyada yiyemeyeceği kadar serveti elinde tutmanın anlamı ne, kefenin cebi olmadığına göre?

Kamu vicdanında aklanma falan diye bir şey de söz konusu değil yolsuzluk yapanlar için; zira bunu tam bir Orta Çağ zihniyetiyle, Tanrı adına yaptıklarını savunurlar. Zekat verirler, fakir kollarlar, ulufe dağıtırlar ve kutsal günlerde Tanrıya yakararak bağışlanmayı dilerler, her şeyin üzeri vicdanlarında örtülür. Ardından yeniden "ava" çıkarlar.

Normal mantık, akıl, zeka, adına ne derseniz deyin, bu sistemi anlayamaz, hatta hayal bile edemez. Sunulan delillere kuşkuyla bakar.

Kant'ın "aklın sınırı" çizgisine girer bütün yaşananlar. Normal yaşayışını sürdüren insanlar için bu boyutta bir "hortumlamanın" somutluğu, akıl sınırlarının dışındadır. Bu düzeyde yolsuzluk, Kadeş Meydan Muharebesi'nde savaşan bir askeri kolundan tutup 21. yüzyıla getirmeye benzer. Aklın alamayacağı bir dönem by-pass edildiğinden, yeni taşındığı ortama uyum sağlaması, aklına sığdırabilmesi mümkün değildir.

Bu yüzden algılayamamakta, bu kadar büyük miktarda paranın olabileceğini düşünememektedir. Dolayısıyla, "darbe" yalanına inanmak daha kolayına gelir. Zira o somuttur ve basit akıl yürütmeye daha uygundur.

Bu yüzden, "toplum vicdanında aklanma" gibi safsataları bir kalem geçiniz. Cumhuriyet tarihinde hangi dönemde toplum vicdanında aklanmayan biri ortaya çıktı ki? Bunlar hamasi laflar ve bir sonraki "hortumlama" için zemin hazırlama çabalarıdır. Sanki toplum vicdanı bir İlahi Mahkeme'dir de, orada yargılanacaklardır.

Giden gitti, kalanları tutmak ise ham hayal.

Küçük hırsızlıklar yakalanır, büyük hırsızlıklar ise paylaşılır. İhbar mekanizması filan da çalışmaz, zira ödeme peşin yapılmıştır.

* Pyrame (Pyramus): Sevgilisi Thisbe'nin bir aslan tarafından öldürüldüğünü sanan ve bu yüzden kılıçla kendi canına kıyan bir mitoloji kahramanı.

Sonsuzluk Çözülmedikçe Merkez Bulunamaz

Ünlü Fransız matematikçi Laplace ile Napolyon Bonaparte arasında ilginç bir tartışma geçer: Laplace, Isaac Newton'un çalışmalarını daha da ileri götürerek, güneş sisteminin tümüne uygulamıştı. Bu, o yıllar için inanılması güç bir çalışmaydı ve bir anlamda Tanrı'nın varlığını sorguluyordu. Napolyon Bonaparte'ın bunu yüreklilikle ve hoşgörüyle kabul etmesi pek mümkün görünmüyordu. Laplace, çalışmasından elde ettiği sonuçları ilk kez 1799 yılında *Gök Mekaniği* adlı kitabında yayımladı. Laplace'a göre, Newton fiziği sadece üzerinde yaşadığımız dünya için değil, aynı zamanda tüm gezegenler için de kontrol mekanizması olarak kullanılabilirdi. Laplace, büyük tartışma yaratan kitabını Napolyon'a hediye etti. Okumayı seven Napolyon, kitabı bitirdikten sonra Laplace'ı çağırıp, "Yaratıcısının kim olduğuna hiç değinmemişsiniz bayım," dedi. "Tanrıdan hiç söz etmeden dünya ile ilgili kocaman bir kitap yazmışsın."

Laplace bir saniye bile düşünmeden cevabı yapıştırdı: "Ekselansları, böyle bir varsayıma ihtiyacım olmadı."

Bilim ve din arasındaki savaş binlerce yıldır sürüp gidiyor. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, yani bir başka deyişle Aydınlanma Çağı'nın sonlarına doğru bilim dine karşı kesin zaferler kazandı. Ateizm popüler oldu, Tanrıya inançta sarsılmalar meydana geldi ve daha çok kozmik bir varlığın mevcudiyeti tartışılmaya başlandı. Bu, peygamberlik sistemine bağlı dinsel dogmaları temelinden sarsan bir gelişme oldu ve

elbette Tanrı'nın varlığı konusu yeniden gündeme getirilmek zorundaydı. Bilimdeki hızlı gelişmeler artı ve eksi sonsuz açmazıyla karşılaşınca da, Tanrı kavramı yeniden güncelleşti; din, bilim karşısında yeniden itibar kazanmaya başladı. Kuşkusuz bunda parçacık fiziğinin, yani kuantum fiziğinin de çarpıcı etkisi oldu. Bir yandan kuantum fiziği Newton fiziğinin birebir geçerli olmadığı koşullarda yepyeni alanlar açarken, diğer yandan da belirsizliği de sonsuza endeksliyordu.

Sonsuzluk gündeme geldiği andan itibaren de Tanrı kavramı yeniden ve bir daha uzun süre silinmemek kaydıyla gündeme oturuyordu. Laplace ile yaptığı tartışmayı bir kez de yine Fransızların ünlü matematikçilerinden Lagrange ile yaşayan Napolyon, ondan ise şu yanıtı almıştı: "Bu varsayımınız çok ilginç ekselansları, birçok bilinmeyeni de açıklıyor."

Bugün, başta İslam dünyası olmak üzere, dünyanın her tarafına yayılmış Hıristiyanlık, Yahudilik vb. gibi belli başlı dinlerin bilim karşısında kaybettikleri alanı yeniden kazandıklarını görmek mümkün. İslam dünyasında bu çok daha hızlı geliştiği için, dünyada bir fobi oluştu. Kendilerine Müslüman süsü veren terör örgütleri, medeniyete karşı açtıkları savaşı bin yıl öncesine kadar götürerek, dünyanın yeniden kurulması gibi gerçeküstü bir çabaya girişmiş durumdalar (En son IŞİD'i anımsayın).

Bundan da en çok "mütedeyyin" dindarlar etkileniyorlar. Bilimin artık varamayacağı noktalar bulunduğuna kesin inanç taşıyanlar, bunu dogmalarla açıklama yoluna gidiyorlar. Böyle olunca da, bulunulan noktadan geriye düşmek kaçınılmaz oluyor.

Einstein, Tanrıya bakışıyla ilgili soru soran küçük bir kıza yazdığı mektupta şunları söylüyor:

"...ciddi olarak bilimin izinde koşan herkes, evrenin yasalarında insandan çok daha üstün bir gücün kendini gösterdiğine

ikna olur. Bu yolla bilimin peşinde olmak özel bir çeşit dinsel duyguya yol açar ki bu kuşkusuz daha 'mütedeyyin' birinin dindarlığından oldukça farklıdır."

Bilim insanları kozmik bir varlığı bilinmezlikle açıklama yoluna gidiyor ve bilimin henüz o aşamaya gelmediğini kabul ediyor. Dahası, sonsuzluğun olduğu bir evrende, bilimin de ulaşamayacağı noktalar bulunduğu gerçeğini kabul etmek zorunda kalıyorlar ve bu da en azından kozmik bir yaratıcının olduğunu da olmadığını da kanıtlayamıyor.

Ancak bu, dini bir dogma olmaktan çıkarmaya çalışan bir bakış açısıdır ve geçerliliği de yoktur. Henüz bilimin çözemediği, hatta daha iddialı söylemek gerekirse, daha da çetrefil hale getirdiği, dallanıp budaklanmasıyla ucunu yakalamanın neredeyse imkansızlaştığı ortamda, başta fizikçiler olmak üzere, bilim insanları beklemenin daha doğru olduğu konusunda birleşiyorlar. Tanrıyı aramıyor hiçbiri, ama sonsuzluğun ne olduğu konusunda da müthiş kafa patlatıyorlar.

Big Bang ile başladığı iddia edilen evrenin yaratılışı, Big Bang'ten önce neyin olduğu konusuna cevap veremiyor. Bir büyük patlamadan söz ediliyor, ama bu patlamanın nerede olduğu konusunda Stephen Hawking başta olmak üzere bu kuramı ortaya atan hiçbir bilim adamı kesin ve net bir cevap veremiyor, bulamıyor. Bilim insanları, bu sorunun cevabının hiçbir zaman verilemeyeceğini apriori kabul ederek işe başlıyorlar ve asıl kavranması gerekenin var olan koşullardaki evren olduğunu savunuyorlar.

Parçacık fiziğindeki dev gelişmeler, fiziğin de dev adımlarla geliştiği gerçeğini kabul etmemize neden oluyor. Gerçi yaşadığımız koşullarda Newton fiziği geçerliliğini koruyor, ancak bunun hangi boyutta değişeceği ve değiştiği zaman insanlığın bunu fark edip edemeyeceği kocaman bir soru işareti olarak duruyor. Zira, iki ünlü fizikçi Hawking ve Mlodinov, kuantum fiziğinin insanlığa öğrettiği en önemli şeyin gelecek gibi geçmişin de belirsizliği olduğunu savunuyor ve ekliyorlar:

"Evrenin, kuantum fiziğine göre tek bir geçmişi ya da hikayesi yoktur."

Böyle bir sonuca ulaşmak, bütün bir evrenin aslında atom altı parçacık dünyasındaki kuantum mekaniği ile hareket ettiği sonucuna da götürebilir insanlığı. Kuantum yasalarının geçerli olduğu, ancak Newton yasalarının da varlığını sürdürdüğü karmakarışık bir yapının tam ortasında insanlık bir "yaratıcı" arayışına girme ihtiyacı hisseder. Bunu bilimin en üst noktasında da hisseder, ilkel yaşamında da. İkisi arasındaki fark çok büyük olmasına rağmen, sonuç son derece pragmatiktir: Kaos...

Kaos da, dogmatizmin tüm enerjisini temin ettiği en büyük kaynaktır. Bu durumda din ile bilim arasındaki çekişmenin asla sonlanmayacağını kabul etmek gerekir. Her ikisi de sırtını sonsuzluğa vermiştir ve sonsuzluğun getirdiği çözümsüzlük her ikisi için de kanıtlanamayacak bir çözümsüzlüktür.

Yaz Oğlum... Bayezit Oğlu Selim...

Cumhuriyetin erken yılları. Başbakan o sıralar İsmet İnönü. O zamanki ünlü adıyla "Beyaz Tren" ile Ankara'dan İstanbul'a, İstanbul'dan da Ankara'ya sık sık yolculuk yapıyor. Yolda kendisine, doğal olarak, bir yığın "izzet-ikram"da bulunuluyor, ama İnönü hepsini kuruşuna kadar ödüyor. Hatta kendisine çay ısmarlayan tren şefine bile çıkışıyor ve onun da parasını ısrarla ödüyor. Ödemeleri sürekli özel kalem müdürü yapıyor ve karşılığında da ödendiğine ilişkin makbuz alıyor.

Ankara'ya dönüşlerinden birinde, Paşa'nın "Beyaz Tren" ile yolculuk yapması TBMM'de gündeme geliyor ve bir elinin yağda, bir elinin balda olduğu söyleniyor. Hakkında, Meclis'e, şimdiki adıyla bir "soru önergesi" veriliyor. Bazı Demokrat Partililer buna itiraz ediyorlar, "Yapmayın, diyorlar, yargılamaya çalıştığınız, sorguladığınız sıradan bir insan değil, İsmet Paşa. Adına olsun saygı duyun!"

Ama en önce Paşa buna karşı çıkıyor ve kendi için soruşturma önergesi verilmesini sağlıyor. Soruşturma açılıyor.

Sonrası malum: Tren şefinin ısmarlamaya kalktığı çayın parası da dahil olmak üzere "Beyaz Tren"de yapılan tüm harcamalar özel kalem müdürü tarafından Meclis Başkanlığı'na sunuluyor ve bunun üzerine de soruşturma falan kalmıyor ortada.

Tam da o sıralarda, Kuva-i Milliye'nin kahramanlarından biri ağır hastalanıyor. Doktorlar, Kuva-i Milliye kahramanının hastalığına kanser teşhisi koyuyorlar, üstelik de hastalık

ilerlemiş halde. Ama kendisine bu söylenmiyor tabii ki.

Yakın çevresi "kahramanın" hastalığını öğrenince konuyu Başbakan İsmet İnönü'ye iletiyorlar: "Paşam," diyorlar , "Kuva-i Milliye Paşamız ölmek üzere. Bir kurtuluşu varsa, belki Amerika'dadır. Örtülü ödenekten biraz para çekseniz de, Paşa'yı tedavi için Amerika'ya göndersek..."

İsmet Paşa hiç düşünmeden, "Çocuklar," diyor. "Ben örtülü ödenekten bu iş için para çekip ödeme yapamam. Mevzuata aykırı olur bu. Ama şunu yapabilirim: Ne kadar para gerekiyorsa cebimden ödeyeyim, siz Paşayı ABD'ye gönderin. Ona örtülü ödenekten ödendiğini söylersiniz, beni hiç katmayın. Ama kurt gibidir o, dikkatli olun, hele parayı benim ödediğimi öğrenirse, ölür de gitmez."

Yakınları Paşaya müjdeyi veriyor, ama onun pek umurunda değil: "Çocuklar, diyor, yakın ilginize şükran borçluyum. Ama ben doktorla da konuştum. Anladığım kadarıyla fazla bir ömrüm kalmamış. Devletin parasına yazık. Beni bırakın da ülkemde öleyim, oralarda süründürmeyin."

Birkaç ay sonra da Paşa ölüyor zaten.

Cumhuriyeti kuranların, yaşatanların devlet adamlığı...

Hukukçuların tek bir savunusu vardır: Hukuk bir bilimdir ve dünyanın neresinde olursa olsun, kuramsal yapısı aynıdır. Hukuk bilimi hak aramak, gerçek adaletin kurallarını koymak, adil bir toplum yaratmak için dünyanın her tarafında aynı amaca yönelik gelişir ve çalışır. Gelişme aşamaları birbirinden farklı da olsa, tarihin her döneminde hukukun arayışı aynıdır. İmparatordan kabile şeflerine kadar, tüm toplum liderleri, kendi güvencelerini hukuka dayadıkları sürece varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Bir başka hukuk anekdotunu da bunun kuyruğuna yapıştıralım isterseniz:

Yavuz Sultan Selim, İstanbul'un göbeğinde Yahudi bir vatandaşa ait araziyi, "Buraya camii yaptıracağım," diyerek

istimlak ettirir. Yahudi de soluğu mahkemede alır. Durum günümüze göre gerçeküstü bir durum, zira bir gayrimüslim Padişahtan şikayetçi olacak... Ama Kadı da kadıdır hani... Hemen Padişaha bir celp çıkartıp, Yavuz Selim'i mahkemeye çağırır (paralel).

Sultan Yavuz da, "Ben padişahım, gitmem," demez, ama padişahlığını gösteren her türlü "alameti" yanında götürür: Kalpağı başına geçirir, kaftanını giyer, kılıcını kuşanır, hizmetkârlarını da peşine takıp, mahkeme kapısına dayanır. Sanırsınız Ridaniye Seferi'nde.

Kadı, çevrelerine üşüşen kalabalığı savdıktan sonra Yavuz'a döner, "Burası, der, adalet kapısı. Git, kendine adam gibi sade bir kıyafet giy, öyle gel!"

Yavuz kös kös çıkar kadının yanından, takılarını çıkarıp, adamlarının büyük bölümünü sarayda bırakıp mahkemeye döner.

Kadı onu huzura aldıktan sonra sorar:

"Adın?"

"Yavuz Sultan Selim!"

"Yok öyle şey," der kadı. Mahkeme katibine döner:

"Yaz oğlum: Dulkadiroğulları eşrafından Ayşe Hatun'dan doğma, Bayezit oğlu Selim..."

Mahkeme sonucu mu? Yahudi vatandaş davayı kazanır, ama araziyi Yavuz Sultan Selim'e hediye eder.

Bu anekdotta en çok merak edilen ve inandırıcılığına gölge düşüren nokta, Yavuz Sultan Selim'in neden Kadı'nın başını vurdurmadığıdır. Biraz düşünülürse bu sorunun cevabı çok akılcı ve basittir. Yavuz Sultan Selim'in zeki bir padişah olduğu kesin. Öncelikle, kendiliğinden kurulmuş yargı mekanizmasını oluşturan ulema sınıfını karşısına almak istemez. Kadıların da bu sınıfın doğal üyeleri olduğunu bildiğinden, kadıya dokunmaz. Üstelik, Yahudi'nin kendisini mahkemeye

vermesi ve hatta davayı kazanması da, ne denli adil bir padişah olduğunu sergilemesi açısından kendi lehinedir. Sırtını hukuka vermenin dayanılmaz keyfini yaşamıştır Sultan Yavuz. Kardeşlerin boynunu vurdurmak ne kadar yasalsa, başkasına ait bir araziyi gasp etmek de o denli yasa dışıdır ve Yavuz Sultan Selim bunun farkındadır. Uygulama çarpık gibi görünse de, sistem hukuk sistemidir ve padişahından yeniçerisine kadar herkesi kapsamaktadır.

Babacığım, İkiyüzlülük Yapamıyorum

"Franz! Buraya gel!"

Kafka babasının kalın sesini her duyuşunda, içinde bir şeylerin koptuğunu hissederdi. İstemeyerek de olsa, babasının sallanır koltuğunun yanına yanaştı ve bekledi.

"Bak Franz," dedi baba Kafka. "Dışarıdan bakıldığında, diğer babalara pek benzemesem de, seni her zaman sevdim. Bunu şunun için söylüyorum. Ben başkaları gibi iki yüzlülük yapamıyorum."

Genç Kafka babasına bir yanıt vermedi. Kafasını öne eğdi, söylenenleri dinledi ve hemen oradan uzaklaştı. Kafka babasına daha sonra cevap verecekti.

Hem de ne cevap!

"Babacığım, benim için hissettiğin güzel duygular konusunda genellikle hiç kuşku duymadım. Ancak, ikiyüzlülük yapamıyorum sözünü doğru bulmuyorum. İkiyüzlülük yapamıyorsun. Bu doğru, ancak yalnızca bu yüzden diğer babaların ikiyüzlü olduğunu söylemenin iki nedeni olabilir: Ya yalnızca hiç tartışmasız haklı olduğunu iddia etmektesin. Veya, ki bence asıl gerçek olanı bu, aramızda bir şeylerin yolunda olmadığını, buna senin de suçsuz olarak neden olduğunu üstü kapalı biçimde anlatmaya çalışıyorsun. İkincisi doğruysa eğer, o zaman anlaştık demektir."

Mektup yazmanın dayanılmaz çekiciliğidir bu. Babasına karşı tuhaf bir sevgi duyan, hatta bunun nefret olup olmadığı

konusunda önemli ipuçları veren Kafka, babasının yüzüne söyleyemediklerini, kelimelere yüklemiştir.

Mektup, karşınızdakinin sözünün kesme, kafasını bulandırma, araya girme, konuyu değiştirme gibi olanakları olmayan bir "tutuklama" aracıdır. Okuduğu sürece kişi ne kadar sinirlenirse de, sevinse de, tüm fiziksel ve duygusal tepkilerini başka bir kağıda aktarmak zorunda kalacaktır. Mektuba sıralanan kelimeler, muhatabı olan kişiyi beyin olarak "tutuklamıştır". Tek gösterilebilecek olumsuz tepki, mektubu okumadan buruşturup atmaktır, ki bu da bir tepki sayılmaz.

Ama, mektup dönemi artık kapandı. İnsanların, sözleri kesilmeden, tüm duygularını saatlerce masa başında düşünerek aktaracakları bir iletişim olanağı olan mektup tarihe karıştı. Sözlere dayalı tutanaklar, sosyal medya iletişimleri ise, asla birer "metin" olarak ele alınmayacak biçimde özensizliklerle dolu oluyor.

Bilgisayar ve telefon teknolojisinin yarattığı "mesajlaşma" asla mektuplaşmayla mukayese edilemez zira her ikisinde de karşı tarafın anında cevap verme olanağı vardır ve sözlü atışmadan çok fazla farkı yoktur.

Montaj müessesesinin neden sinema sanatı için önemli olduğu daha da iyi anlaşılıyor. Yönetmenin, 7 saatlik bir filmi neden 1,5 saate indirdiği de ortaya çıkıyor böylelikle. Söz, hiçbir dönemde yazılı sanatın önüne geçemedi. En iyi konuşmacılar bile, iki kelime arasına soktukları "derin soluklamalarla" "belagatın" büyüsünü bozdular. En ateşli konuşmacılar, konuşmaları kağıda dökülünce kendi söylediklerine veya söyleme biçimlerine inanamadılar.

Kafka, babasına en acımasız, en ağır ve en duygu yüklü mektupları yazarken, asla yüzüne söyleyemeyeceği kombinasyonlar yaratıyordu. Kelimeleri çok iyi kullanabilmenin getirdiği bir rahatlığı da vardı kuşkusuz. Arkadaşı, patronu, amcası, büyükbabası, hatta kayınpederi bile olsa, daha iyi anlaşabileceği bir adamdan söz ediyordu mektuplarında,

ama asla bir baba olarak kendisiyle anlaşamadığını da itiraf ediyordu. Babasını üzmediğini de biliyordu yazdıklarıyla, çünkü her ikisi de sevgilerinin anlaşmazlıklar üzerine kurulu olduğunun farkındaydı. Kaç kişi anlaşmazlık üzerine bir sevgi oluşturmayı göze alabilir ya da düşleyebilir?

Hemen herkes ilk gençliğinde ya da çocukluğunda yalnızca kendisinin okuyacağını düşündüğü, ama sonradan "ya birinin eline geçerse" korkusuyla ucunu bucağını düzelttiği mektuplar yazmıştır. Sevgiliye, anneye-babaya, öğretmene, arkadaşlara... O mektuplar, birer sırdaş gibi yastıkların altında, kitapların arasında saklanır, arada bir de sararmış, solmuş köşesinden tutulup bir zamanların "yürekliliği" yeniden canlandırılmaya çalışılır. Hiç yerine ulaşmayan, hep saklanan birinci derecede belgelerdir onlar.

Ama tarihe karıştı. Artık yastık altlarına, kitap aralarına mektuplar yazılıp konmuyor. Oldukça uzun bir dönemdi, geçti. İnsanlar artık kendi kendilerine bazı duygularını itiraf edecekleri bir ortamı yaratamıyorlar. Bilgisayar başına geçince, bütün dünyanın ortak olacağına inandıklarından, kendilerine "yakıştığını" sandıkları şeyleri karalıyorlar. Kimse, bir başkasıyla "zayıf" sandığı "insanî" duygularını paylaşmak istemiyor. Mektup buna olanak tanıyordu, artık yok. Çocukluk yıllarında anı defterleri vardı. Kimi renkli sayfaları, arkadaşlarının kendi için düşündükleriyle doldururdu, kimi de günlük tutardı. Sevginin ve nefretin kağıtlarla ve ucu hep kırık kurşun kalemlerle paylaşılmasıydı o defterler. Kimseye, ama hiç kimseye anlatılamayacak anılar o sayfalara sıkıştırılmaya çalışılırdı.

Güzeldi, ama görevini tamamlayıp bir edebiyat türü olarak tarihteki yerini aldı.

Hedef, bütün dünya ile paylaşılacak internet sayfaları. Daha az bunalım, daha az duygu, daha az sevgi ve daha çok yönlendirilmiş bilgi. Şimdi bilgi çağı artık, ama onun da tehlikesi az değil. Tehlikeli bir havuz da olabiliyor çünkü.

İyi ki Kafka bu çağı göremedi. Yoksa kendisini asla babasına anlatamayacak, kuru bir mesaj atmakla yetinecek, cevabını da anında alacaktı.

İbsen Korkuyla Uyandı Çünkü Hamsun Doğmuştu

Norveç'in en ünlü yazarı olarak bilinen Henrik İbsen 4 Ağustos 1859 gecesi ter içinde uyanır ve tuhaf bir ürküntüyle yorganına sarılır. Deprem habercisi karıncalar gibi, kendisinden başka kimsenin duyamayacağı bir titreşim algılamaktadır. Gecenin ağır karanlığı içinde, el yordamıyla yatağının baş ucuna bıraktığı kalın camlı gözlüklerini arar. Bu arada eli soğuk bir demir parçasına çarpar. Korku ve refleksle hemen elini çeker. Gözlüklerini boş verip, yatakta dehşet içinde doğrulur. Sıkı sıkıya kapadığı ağzının içinde dilini döndürür. Rüyasında tüm dişlerinin döküldüğünü görmüştür çünkü. Gördüğü korkunç rüyayı anımsar, içi titrer.

İbsen'in rüyasından aklında kalan tek ayrıntı dişlerinin tümünün döküldüğüdür. Bir kâbus görmüş ve dehşet içinde uyanmıştır, ama gördüğü düşten aklında hiçbir şey kalmamıştır. Ter içindedir, kalbi yerinden fırlayacakmış gibi çarpmaktadır. Ama İbsen, o gece algıladığı uğursuz titreşimleri ölümüne kadar iliklerinde hissedecektir. Çünkü o saat, kendi tahtını sarsmaya aday olan Knut Hamsun doğmuştur.

İbsen, depremi algılamakta yalnızca duygularına güvenen bir varlık olmadığından olsa gerek, boynuzun kulağı geçebileceğini anlamış ve bu yüzden de 31 yaş gibi, olgunluğun zirvesine yöneldiği bir yaşta birilerinin kendisini de aşarak Norveç'in en büyük yazarı olmak üzere "dünyaya fırlatıldığını" hissetmiştir.

Bu, Norveç'in büyük umutlar beslediği, yazdığı *Açlık*,

Sonbahar Yıldızları Altında, *Göçebe*, *Dünya Nimeti* gibi romanlarıyla adını tüm dünyaya duyuracak olan Knut Hamsun'dur. Ama Hamsun, bütün edebi dehasına karşın, Nazilere duyduğu sempati yüzünden yaşamının sonuna doğru tüm itibarını yitirecek ve İbsen'i yine Norveç'in en büyük yazarı olarak yalnız bırakacaktır.

Romanlarında Rus yazarlarının mistisizmi, özellikle de Dostoyevski'nin bireysel irdelemeleri ile Amerikan edebiyatını usta bir biçimde birleştiren Hamsun, roman ve öykülerinde Nazilere yakınlığını çağrıştıran bir olguyu işlememekle birlikte, yaşantısında bunu somutlaştırmıştır. Bu tür çelişkileri sanat dünyasında görmek her zaman mümkündür. Sözgelimi, en güzel şiirlerini yirmi bir yaşına kadar yazıp, otuzlu yaşlarında silah kaçakçılığına kadar uzanan bir batağa sürüklenen ve genç yaşta ölen Arthur Rimbaud veya Carmina Burana gibi muhteşem bir kantat yazıp da, Hitler döneminde Musikammen'in başına getirilen Carl Orff gibi açıklaması güç bazı örneklerle doludur sanat dünyası.

Şaşırtıcı olan yalnızca şudur: İnsanı sevmenin veya yüceltmenin bir aracı olan sanat, nasıl olup da tarihin en büyük katliamlarından birini gerçekleştiren bir dünya görüşüne sempati duyabilmektedir? Bu, hiçbir biçimde açıklanamayacak bir çelişkidir. Yüzeysel açıklamalar getirilebilir. Yani, bu insanların belli bir dönemde duyarlıklarının en üst düzeye çıktığı, dünya görüşlerinden bağımsız olarak, bireysel sanatlarını ortaya döktükleri veya ne bileyim, dünyayı kavramada kendilerinin de gerisine düştükleri savunulabilir. Ama bunlar yine de sanatın "üst yapı" özelliğini açıklamaktan uzaktır (aldatılmışız, kandırılmışız bu kategorilere girmez).

Şiddetin kaynağında sanatı aramak boşunadır. Ne Stephen King'in *Ruhlar Dükkanı* ne de Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* gibi romanlarda anlatılan şiddet sahneleri, gerçek yaşamda var olan somut dehşetin üzerine çıkabilmiş değildir. Sanatta şiddet iticidir. Gerçek yaşamda ise hem

şaşırtıcı hem de çekici olabilmektedir. Bu çekicilik ise, ister istemez insanları bilinmez bir güçle içine alıp, yöneltebilmektedir. İnsanın şiddete yönelmesindeki başlıca neden, kendisi için her zaman var olduğuna inandığı potansiyel şiddeti bertaraf etmek içindir. Şiddetin varlığını her an iliklerine kadar hisseden bireylerin, bunu önlemek veya ortadan kaldırmak için şiddete başvurmaları hep rastlanan bir durumdur.

Aslında, yukarıda anlatılan "İbsen'in rüyası" kurgusuna bakınca, öyle bile olsa, İbsen'in boşuna ter içinde uyandığı düşünülebilir. Boynuz kulağı geçememiştir. İbsen, Hamsun'un dehşete verdiği pirim yüzünden belki, uzun süre belleklerden silinmiş olabilir. Ama daha sonra Hitler'in "ipliği pazara çıkınca", yeniden gündeme oturmuştur. Neden sonra insanlar savaşın dehşetini unuttuktan sonra *Açlık* ya da *Sonbahar Yıldızları Altında* romanlarından zevk almaya başlamışlardır. Ancak, belleklerinin bir köşesinde de Hamsun'un "ihaneti" hep kuşku yaratmıştır.

Stefan Zweig'ın Hitler yüzünden utanç içinde, Brezilya'da bir otel odasında canına kıyması karşılığı, onu alkışlayan bu beyinden böyle yazıların nasıl çıktığına şaşarak ve hep bir mesafe bırakmayı düşünerek ve tabii yutkunarak Hamsun okumuşlardır. İbsen, yalnızca bunu yaşamadığı için olsa gerek, daha "insan" sayılmaktadır.

Daha iyi bir yazar mı?

İşte buna kimse karar veremiyor.

Dünya Satranç Şampiyonu Kalabalığa Şöyle Bir Bakar...

Stefan Zweig'in Türkçe'ye *Satranç* veya *Satranç ve Bunalım* adıyla çevrilmiş uzun bir öyküsü var. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında hapse düşen bir adamın, savaş sonuna kadar yargıçlardan birinin cübbesinden tırtıkladığı bir satranç kitabıyla baş başa hücresinde kalmasının öyküsü....

Dünya ile bağlantısı yalnızca elindeki küçük bir satranç kitabı olan adam, 4-5 yıl salt çıldırmamak için tüm dikkatini ve yoğunluğunu bu kitaba vererek, usta bir satranç oyuncusu olur. Öyle ki, hücredeki son günlerinde artık ekmek kırıntılarından yaptığı satranç taşlarını bile kullanmaz, zihninden oynamaya başlar. Kitabı ise artık ezberlediği için bir kenara koymuştur. Bütün oyunları, yattığı yerde gözleri kapalı, satranç deyimiyle "körleme" oynamaktadır. Öte yandan, hapishane hücresinin parmaklarından yansıyan gölgelerden oluşturduğu satranç tahtasını da artık kullanmamaktadır.

Ancak, hapisten çıktıktan sonra, kendisini çıldırmaktan koruyan bu sadık dostuna rağmen, çıldırma noktasında olan adama doktorlar, bir daha satranç oynamaması önerisinde bulunurlar. Hatta bu bir öneri değil, bir tehdittir. Eğer oynarsa, çıldırma ihtimalinin çok yüksek olduğu söylenir. Hapisteyken çıldırmamak için satranca sarılan zavallı mahkum, çıktıktan sonra da satranç nedeniyle yine çıldırma tehditiyle karşı karşıyadır.

Öykü bu ya, adamcağız hapisten çıktıktan yıllar sonra, lüks bir gemide ABD'den Arjantin'e doğru yolculuk yaptığı

sırada, yol arkadaşlarından biri de dünya satranç şampiyonudur. Şampiyon, paraya düşkünlüğü nedeniyle, gemide akşam yemeklerinden sonra para karşılığı satranç turnuvaları yapmakta, yolcularla maçlar düzenlemekte, sürekli de galip gelmektedir. Üstelik, bütün bir gemiye karşı, gemide satranç bilen herkese karşı oynamaktadır. Cepleri hayli şişkin olan "lüks kamara" yolcuları, yenilginin getirdiği bir dayanışma ile, grup halinde dünya şampiyonu karşısına çıkmaya karar verirler. Ama sonuç her seferinde hüsranla sonuçlanır. Zenginler grubu bir köşeye çekilip, tahta üzerinde analizler yaptıktan sonra, aralarından biri şampiyonun karşısına geçip, ortak hamleyi yapmakta, anında da sert ve kuvvetli bir hamleyle cevabını almaktadır. Grup ne kadar çabalarsa çabalasın, şampiyon karşısında daha 25. hamleye varmadan yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmaktadır.

Kahramanımız, yine böyle bir akşam partilerinden birinde oyunun oynandığı salona rastlantı sonucu girer. O sırada bir köşede şampiyona karşı hamle hazırlığı içinde olan gruba yaklaşıp, tahtadaki pozisyonu inceler ve zenginler grubuna, taşlardan birini kendi söylediği gibi oynamamaları halinde yenilginin kesin olduğunu, söylediği şekilde oynarlarsa beraberlikle kurtarabileceklerini anlatır.

Grup, şampiyonun karşısına gidip, öykü kahramanımızın söylediği hamleyi yapar.

İşte bundan sonrası yazılı edebiyatın en müthiş pasajlarından biridir. Şampiyon tahtada bir farklılık olduğunu hemen sezmiştir. Anında hamle yapan ataklığı önce düşünceye, ardından endişeye dönüşmüştür. Tahta artık onun için üzerinde rahatlıkla "at oynatabileceği" yer olmaktan çıkmıştır.

Zweig; şampiyon, tahta ve kahramanımız arasında müthiş bir gerilimi inanılmaz güzellikte betimler. Bir şeyler değişmiştir. Akan suyun yönü artık farklılaşma eğilimindedir. Ortada henüz nesnel bir değişiklik yoktur, ama o odanın içinde bulunan biri cansız üç "şey" değişiklik kulvarına

girmiştir ve ikisi bununu farkındadır.

Bu, roman veya öyküde kullanılan "tanrısal anlatım" biçimiyle bize aktarıldığından, gemideki cebi dolgun yolculardan daha şanslıyız. Direncin ipuçları bize verilmiş olduğundan, gemideki yolculardan farklı olarak, "işin sonunun nereye varacağını, kimin galip geleceğini" merak eden kişiler olarak olaya dışarıdan bakabilme şansına sahibiz.

Bir an kendimizi yenilmekten başı dönmüş ve yüklüce para kaybetmiş yolculardan birinin yerine koyarsak...

Mizanseni değiştirelim, bir an kendimizi Anayasa değişikliği için "turlar" atan TBMM üyelerinin yerine koyarsak... Veya, belki koalisyon ortağı partilerden birinin üyesi... Ya da ne bileyim, flaş bir sporcu transferinden sonra takımıyla sahaya çıkan teknik bir adam... Bir yığın senaryo içinde bunalmış bir dramaturg...

Birileri ortadaki direncin mutlak farkında, ama çoğunluk asla değil... Genellikle de iş işten geçtikten sonra farkına varılır böyle şeylerin. Ya takım galip gelmiştir ya koalisyon çatışma halindedir ya da...

Başbakanlık önünde bir yetkiliyle görüşmeye çalışan kalabalıklar genellikle "güvenlik" direnciyle, acil evrakını bir an önce almak isteyen vatandaşlar "bürokrasi" direnciyle karşılaşırlar, ama bunlar somut ve önceden bilinen "güçlükler"dir. Burada söz konusu olan, içinde bulunulduğu halde, farkına varılmayan dirençtir. Gereğinde çok yüce gereğinde alabildiğine aşağılık olabilen gizil bir güçtür yani...

Satranç tahtasında yaşanan bu gerilimi sıradan dünyamızda yaşamamanın şansına sahibiz. Neymiş efendim, üniformalının biri sivil yaşama ilişkin bazı "tavsiyelerde" bulunmuş, bakanlar kurulundan kimileri istifa etmiş, öteki etmem demiş... Afganistan Türkiye için potansiyel tehlikeymiş, Irak bir başka tehlike oluşturuyormuş, ABD yıllarca Afganistan batağından çıkamazmış, Recep Tayip Erdoğan'ın

siyasi yaşamı bitmiş, Yunanistan karasularını yine gündeme getiriyormuş, IŞİD önlenemez tehlikeymiş...

Bütün bunlar buzdağının görünen kısımları. Ya alttakiler... Direnç oralarda bir yerde, bize yansıyanı "kemiksiz" tarafı... Sinirlerle bağlı kısmı aşağıda.

Siyaset, kültür, bilim yaşamında bunlar olağan biçimde sürüp gidiyor. Bizim küçük sırça köşklerimizde de başka boyutlarda yaşıyoruz bunları, ama komşunun haberi olmuyor. Tıpkı bunun gibi bir şey. Çocuğunuz bir gün ansızın tavır koyuyor, dışarıdan bakıldığında bir tuhaflık yok, ama siz biliyorsunuz ki, karşı tarafta bir "direnç" var... İş yerinde odanıza girer girmez masanızdaki soğuk sessizlik, o günün değişik geçeceğini müjdeliyor size. Bir farklılık var, ama ne? Masanızın o gün "çeşitli gelirler" bürosuna taşınmış olması somut bir olgu. Karşılığında yapabileceğiniz şeyler de en az masanızın taşınması kadar somut... Ama durum hiç de öyle değil, ne bir kağıt, ne bir haber, ne de ufak bir değişiklik var nesnel olarak, ama hissediyorsunuz ki, bir şeyler olacak...

Tıpkı şampiyon gibi... Bir direnç var ortalıkta, bir şeyler var... Ama ne?

Zweig'in ustalıkla anlattığı gibi, alıştığınız "oyuncuların" yüzüne bakıyorsunuz, yeni bir surat göreceğinizden emin olarak...

Direnç bu... Gazetede okuduğunuz bir manşetin ilk şoku hiç önemli değil, ama gizli bir rahatsızlık duyuyorsanız ve bunu satır aralarında bile bulamıyorsanız, direnç oralarda bir yerde... İyilik, kötülük, farklılık, çarpıcılık, çarpıklık... Kısacası, olağan olmayan bir şey var, ama ne?

Stefan Zweig bunu anlatmış öyküsünde işte... Dört-beş sene hapishanede zorunlu satranç çalışanların dünya şampiyonlarını da yenebileceği değil anlattığı. Ya da, yense dahi, öykünün sonunda olduğu gibi, bunun sürekli olamayacağı değil... Bir kere, ama göstere göstere yenmek. İşte direnç de bu zaten...

Satranç ve Matematik

İyi satranç oyuncuları aynı zamanda iyi birer matematikçidir. Ama yine de satranç ve matematik arasında nasıl bir ilişki olduğuna bakmak için önce her iki disiplini de iyi bilmek gerekir. Matematik, herkesin de çok iyi bildiği gibi, yaşamın her noktasında başvurmak zorunda kaldığımız soyut kavramlar bütünüdür (aslında buna aritmetik demek daha doğru). Matematiğin her şeyle ilgisi olduğu gibi, doğal olarak satranç ile de ilgisi vardır. Hatta satrancın şaşırtıcı mucizelerinin arkasında matematiğin yattığını söylemek mümkün. Ama matematik satranç için tek koşul değildir, ama yalnızca matematik kullanılarak satranç oynanamaz. Yalnızca aritmetik kullanılarak bakkallık yapılamayacağı gibi...

Satranç ile matematik arasında her şeyden önce çok önemli bir fark vardır. Biri somuttur ve tahta ile sınırlıdır. Her oyunda olduğu gibi, satrançta da bir "son" vardır (gerçi uğraşırsanız, satrançta da sonsuzluğa giden yolu bulursunuz, ama bunu yine de matematiğe dayandırmak zorundasınız). Oysa matematik soyuttur ve "sonsuz"dur.

Satranç ve matematik arasındaki bir bağlantı, bir yakınlık olduğu hemen göze çarpar. Matematik zaten her alanla, disiplinle, kavramla şu veya bu şekilde, az ya da çok ilişkilidir. Ama satrançta bu ilişki çıplak bir şekilde görülür. Bir kere 64 kare üzerinde oynanan bir oyundur ve oyun yazılımları matematiksel simgelerle gerçekleştirilir. Ama bu kadarından yola çıkarak satranç ile matematik arasında bir bağlantı kurmak, veznedar ile matematik arasında bağlantı kurmakla eş değerdir, fazla değil.

Oysa matematiğin, satranç oyunu veya satranç felsefesi üzerinde de çok önemli yeri vardır. Matematik, oyun başlarında sınırlı olarak katıldığı satranç oyununa, tahtada taşlar azaldıkça daha çok müdahale eder. Oyun sonuna gelindiğinde ise, tahtada eğer taşlar azalmışsa, örneğin beyaz taşların üç piyonu, bir şahı, siyah taşların bir kalesi ve bir şahı kalmışsa, tahtada tam bir matematik savaşı söz konusudur. Bu andan sonra satranç felsefe olarak çekilir, tahtaya matematik hakim olur. İki fil ile tek başına kalmış bir şahı mat etmek tamamen matematik yardımıyla mümkündür. Bu anda satrancı bilmenin, iyi bir satranç oyuncusu olmanın hiç önemi yoktur. Ancak bu öğrenilebilir veya ezberlenebilir bir matematik kullanımıdır.

Satranç bir vizyon oyunudur, yani bakış açısı ve hafıza ile daha yakın ilişki içindedir. Matematik ise vizyona hiç ihtiyaç duymaz.

Bir ara televizyonlarda modaydı: Kimi insanlar beş ya da altı haneli iki sayıyı kafasından çarpıp sonucu hemen söylüyorlardı. Bunu "hafıza" tekniği olarak anlatıldığı programlardı. Bunların da matematikle ilgisi yoktur, bu bir çeşit hafıza bozukluğu ya da hesaplama tekniğidir, öğrenilebilir. Rakamları ezberlemek ayrı şeydir, rakamlarla sonuca gitmek ayrı. Basit bir hesap makinesinin birkaç saniyede çözebileceği bir işlemi insanın beyninde halletmesi, yalnızca gösteri anlamını taşır. Oysa matematik, diğer bütün disiplinleri de içine alan bir yöntem meselesidir.

Kısacası, satranç ile matematik arasındaki ilişki, matematiğin diğer konularla olan ilişkisinden daha fazla değildir. Kaldı ki, matematik önemli oranda zeka kapasitesi ister, oysa satranç için (sanılanın aksine) zeka birinci planda değildir. Zeka kuşkusuz gereklidir (her şeyde olduğu gibi) ama tek başına bir faktör değildir. Zekayı tanımlayamayacağımız için, satranç oyununu zekayla bağdaştırmak çok zorlaşmaktadır. Zekanın binlerce tanımından biri olan, "ortama uyum

sağlayabilme," becerisi, matematik için geçerlidir, ama satranç için hiç de gerekli değildir.

Satrancın Hindistan'da bulunduğu söylenir. Asıl kaynağı kesin olarak bilinmemektedir. Acemlerin de satranç oynadıkları söylenmekte, ama asıl bulanın, bulunduğunda tahta ve taşların konumunun ne olduğu konusunda çok çeşitli öyküler vardır. Şimdi oynanan 64 karenin daha önce 100 kare olduğu, şimdiki taşlara ek olarak dörder taş daha bulunduğu da iddia edilmektedir. Ama önemli olan bugün oynanan ve yüzyıllardır kuralları değişmeyen satrançtır.

Satranca benzer birçok oyun üretilmiştir, ama hiçbiri satranç kadar uzun ömürlü olmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, satrancı zekayla koşut kuran anlayıştır. Bir başka önemli nokta ise, milyarlarca oyun oynanmış olmasına rağmen, bugüne kadar amatör veya turnuva oyunları dahil, bir oyunun tam olarak ikinci kez tekrar edilmemiş olmasıdır. Bu yönüyle satranç matematikle benzerlik gösterir. Her ikisi de sonsuz varyasyon üzerine kuruludur (elbette yalnızca varyasyon bağlamında, değilse, satranç sonunda biten bir tahta oyunudur). Matematikte, iki sayı arasında sonsuz sayılar bütünü vardır. Yani asla bir rakamı ile iki rakamı arasını sayısal olarak kapatmak mümkün değildir. Aynı şekilde, satrançta da değişik oyun varyasyonları neredeyse sonsuzdur.

Bir ara, hatırlanacağı gibi, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş yüzünden Ficher-Spassky maçı soğuk savaşın satranç tahtasına indirgenmesi şeklinde geçmişti

Spassky, çok kuvvetli bir savunma oyuncusu olduğu halde, Ficher'in çılgın atakları karşısında direnememiş ve dünya şampiyonluğunu Ficher'e bırakmıştı.

Bir tek 11. Oyunda muhteşem bir çıkış yapmış ve Ficher'in kendine göre sağ kanattan (Vezir tarafı) saldırılarına aldırmadan, tahtanın solundan şah kanadına piyonlarla hücum ederek, "tempo" ile oyunu kazanmıştı.

Kasparov'un IBM'in Deep Blue adlı bilgisayarını yenmesi, ardından da Deeper Blue'a yenilmesi insanların artık makinaları yenemeyeceği düşüncesiyle satrancın bir ara gözden düşmesine neden oldu. Ama son zamanlarda satranç eski görkemli günlerine geri döndü.

Kasparov'un yenilgisiyle makinenin sınırsız "tahmin ve eleme" hızına insan beyninin yetişemeyeceği düşüncesi yaygınlaştı.

Oysa, Deeper Blue'nun arkasında müthiş bir satranç ekibi de bulunuyordu, hatta Kasparov buna, maç sırasında oyuna müdahale edildiği için itiraz bile etmişti.

IBM'in, daha fazla rezil olmamak için Kasparov'a yenilmesi için bir servet önerdiği de epeyce dillerde dolandı.

Sonuçta satranç geçen yüzyılın sonlarına doğru yeniden 1950'li yıllardaki küçük alanına geri itildi.

Herkes aklını denemek istiyordu. Zekasının boyutunu öğrenmeye çalışıyordu. Yenilgiler üst üste gelince, kendini "aptallık" sınırına çekiyor ve zaman zaman da oyunlara tamamen küsüyordu.

Oysa satrancın bir "vizyon" oyunu olduğu anlatılmıyordu.

Satranç, tahtada o sırada yapılabilecek en iyi hamleyi bulabilmekti. Her şeyden önce buydu.

İkincisi, tüm tahtayı bir anda değerlendirebilmekti. Tahtaya bir bakışta analiz etmek ve sözgelimi At ile bir atak geliştirirken, tüm taşların da Atın hücumuna destek vermesi ama birbirini de kollamasıydı.

Zincirde en ufak bir aksama olması, savunmanın aniden çökmesine neden olabiliyordu.

Sonuçta, satrancın bir zeka oyunundan ziyade bir değerlendirme, sentez olayı olduğu, yani parçaların birbirine eklemlenmesiyle bütünün oluşturduğu hükmü yaygınlaştı.

Olaylara geniş açıdan bakmayı öğretiyordu. Sözgelimi, bir gazetecinin gazeteyi okurken manşete baktığı kadar ayrıntı haberlere de bakmasını, her ikisi arasında da bir bağlantı kurmasını sağlıyordu.

Bir doktorun ameliyat sırasında ortaya çıkabilecek komplikasyonları da ihtimal dahiline almasına neden oluyordu.

Bir yazarın romanını yazarken, en ayrıntı ve gereksiz gibi görünen kahramanının (satrançta piyon gibi, ki büyük bir yanılgıdır bu) kitabında belirleyici olmasını ortaya çıkarıyordu (sekizinci yatay karelere ulaştığında terfi etmesi gibi).

Kısacası, hayata bir bütün olarak bakılmasını, bunun hafızaya kazınmasını öneriyordu.

Çok önemli bir algılama biçimiydi bu ve hayatı her aşamada çözümleme yeteneği sunuyordu.

O yüzden belki, hemen her insanın bu oyun ile bir şekilde tanışması gerektiği uzun süre savunuldu.

Olayları birleştirme yeteneğine en çok ihtiyaç duyulan siyaset sahnesinde daha da gerekliydi.

Bütünü görebilmeyi başardığında insan, ayrıntının bu bütün içerisindeki rolünü daha rahat anlayacaktır.

"Neden," sorusu o zaman sorulmayacaktır.

Neden bilinmektedir çünkü. Bunun sonrasında gelecek "hamle" nedir, oraya odaklanılacaktır.

Bir kırılma noktası yaşandığı ortada...

"Gemiyi önce fareler terkeder," yaklaşımı burada geçerli değil.

Bu, kolay ve "aklı başında insanların" gönlünden geçen bir "beklenti" belki, ama geçersiz...

Bir piyon, tüm oyun içerisinde beklenmedik bir hamle yaptı...

Hiç önem verilmeyen, tahtanın en değersiz taşı olarak görülen Piyon, beklenmedik bir hareketle tehdit unsuru oldu.

Tüm gelişmelere böyle bakmak gerek.

Tabii burada, "Piyon nasıl bir hamle yaptı?" sorusunun sorulması gerek haklı olarak.

Huzursuzluğun Kralı Lear

Huzursuzluk, nedenini bilmediğiniz bir sıkıntıdır. Her köşe başına, herhangi birinin yüzünde, hemen her kitap sayfasında, her müzik tınısında karşınıza çıkan, ama kendini göstermeyen soyut bir aldatmacadır. Kötü bir haberin sirensiz uyarmasıdır.

Huzursuzluk, tüm sıkıntı sözcüklerini de içine alan en geniş çemberdir. Gerginlik veya endişeye dönüştüğünde artık ortada tehlikeli bir durum söz konusu değildir. Sonu ya hüsrandır ya da sevinç, ya yaratıcılıktır ya da uyuşukluk. Ama çemberin genişi, yani huzursuzluk, gelmeyecek olan bir otobüsü beklemek gibidir. Doğru yerde mi beklediğinizi, otobüs hattı olup olmadığını, nereye gideceğinizi, nereden geldiğinizi bilmeden beklersiniz.

Hiç ortalık günlük güneşlikken, kendinizi mutlu hissettiğiniz bir anda, içinize bir sıkıntı düştüğü olmadı mı? İçinizden atmak için, nedenini beyninizin kıvrımlarında kovaladığınız, geçiştirmek için mutluluk tabloları düşlediğiniz anlar?

Bunlar, bir an içinize dolan huzurun yeniden huzursuzluğa dönüşmesinin endişesidir.

Nijerya'da idam hükmüyle yargılanan, fuhuş yapmadığı halde tecavüze uğradığı için ikinci kez idam edilmeye kalkışılan kadının durumunda aynı şeyler olabilir mi, aynı duygular mesela?

Bu, on soruda "kendinizi tanıyor musunuz?" testini anımsatan sorular, hiç kuşkusuz, somut olarak yanıtlanamayan

sorulardır. Taşların yerine oturmadığı bir ortamdaki kara bulutların izdüşümüdür. Çocuğu okuldan gelmesini bekleyen saatlerde gelmediğini fark eden annenin yaşadığı huzursuzluk değil, endişedir. Mahkeme kararını bekleyen bir sanık, ilk konserine hazırlanan bir orkestra şefi, amiri yeni değişen bir memurun yaşadığı ise gerginliktir...

Huzursuzluk bunlardan çok farklı bir durumdur.

Günün kötü bir şeylere gebe olduğunu düşünerek yatağından fırlayan biri huzursuzdur. Kapana kıstırılmış vahşi bir hayvan gibi, ne yapacağını bilmezcesine ortalıkta dolaşmak, somuta dönüşmediği sürece, yani gerginlik veya endişe halini almadığı sürece, tehlikeli bir hastalık gibi büyüme eğilimindedir. En tehlikelisi ise, huzursuz eden soyut kavramın bir süre sonra sizi de içine alması ve artık onunla birlikte yaşamaya alışmanızı sağlamasıdır. Sonuna kadar reddetmeyi kafanıza koyduğunuz, asla kendinizi yakın hissetmediğiniz düşünceler, bir süre sonra benimsenebilir hale gelebilir, daha sonra da ilkeye dönüşebilir.

Huzursuzluk, siyasi ve kültürel ortamlarda salt bunun için yaratılır işte... Gün gelir, kadınların hiçbiri uzattığınız eli sıkmaz ve ilk kez başınıza geldiğinde yaşadığınız ve anlamlandıramadığınız huzursuzluğu yaşamazsınız artık. Çünkü, bilinç altındaki dürtüler, rahatsızlıklar sizi bir ya da birkaç kez uyarmıştır. İnsanın en ağır işkencelere bile alışabildiği bir dünyada, kavramlara ve boyutlarına alışmaması düşünülemez.

Burada anlatılmak istenen ve önemli olan, kelimelerin yüklendiği anlam değildir. Asıl sorun, adı ne olursa olsun, farkında olmadan da olsa yaşadığımız, anlamlandıramadığımız sıkıntıların bizi götüreceği sonuçtur. Giderek kapalı bir toplum haline dönüşen Türkiye'nin bireyleri olarak "arabesk" kültürü Batı kültürü olarak kabul etmemiz gibi, 19 Mayıs törenlerine şalvarla çıkmayı da ayakta alkışlayacağız.

Boş verin mini demokrasi paketlerini...

Hukuksuzluk gerginliğe dönüştüğü sürece, yani somut hale getirildiğinde, yaratıcılığı veya mücadeleyi de körükleyecektir. Aksi durumda ise yolu uyuşukluk batağıdır. Ama hapla, ama damardan başka yolla, ama alkolle... Tek tip ve ruhsuz bir toplum... Kuşkusuz, huzurlu... Çünkü, huzursuzluk toplumsal hareketlenmeyi getirir, Yeter ki farkına varılsın.

Huzursuzluk, Sheakespeare'in *Kral Lear* oyunundaki kralın huzursuzluğudur.

Hangimiz tahtımızı kaybetmekten korkuyoruz ki?..

Birileri hariç tabii...

Daha Tablomu Bitirmedim...

Ressamların çoğu tuhaf insanlar...

Aslında tüm sanatçılar tuhaflıklardan hoşlanır ya da kendilerini tuhaf göstermek isterler. Bu sanatçı olmanın belki de bir özelliği.

Yani, çizerler bu tuhaflık skalasının neresindeler, ona bakmak gerek biraz.

Kandinski başka tür bir ressam. Kim bilir, belki de orta okul sıralarındayken geometri öğretmenine kızdı da resimlerinde geometrik desenler kullanarak ondan bir şekilde intikam aldı.

Bu başka bir konu.

Asıl konu, Fransız ressam Pierre Bonnard (1867-1947). Bonnard'ın yaptıkları insana hep, baskıya girmekte olan bir kitaptaki son değişiklikleri yapmak isteyen yazarları, örneğin Honore de Balzac'ı anımsatır.

Yaptığı tabloların Bonnard'ı asla tatmin etmediği söylenir. Hatta, dünyanın en saygın müzeleri eserlerini alıp salonlarına astıkları halde...

Ne kadar ünlü bir müze olursa olsun, Bonnard'ın, bir yolunu bulup da bu müzelere girdiği, elinde fırça ve boya ile kendi tablolarını seyrettiği anlatılır.

Seyretse iyi... Dayanamayıp, orasını burasını düzelttiği de olurmuş.

Kendi yapıtını yüzlerce kez inceleyen, ama bunu yaptığını

asla kabul etmeyen, "Ah orada da böyle bir yanlışlık mı yapmışım, inanın haberim yok..." diyen sanatçıların aksine, Bonnard, bir fırsatını bulup, tablolarında kendini rahatsız eden yerleri değiştirirmiş.

Arkadaşlarından biri müze bekçisini oyalarken o da tablosundaki kendince aksayan yerlere küçük fırça darbeleri atıverirmiş. Söylendiğine göre, ya rengin tonunu değiştirir veya bazı eklemeler ya da çıkarmalar yaparmış.

Picasso soruyor: "Aslına bakılırsa ressam nedir? Resim yaparken başkalarında beğendiği yanları sanatı için toparlayan bir koleksiyoncu. Ben de işte buradan başlıyorum, ardından yeni bir şey gerçekleşiyor."

Aynen kabul edersek, Bonnard haksız.

Kabul etmezsek?..

Devam ediyor Picasso: "Tablo bittikten sonra bile, o anda izleyenin ruh durumuna bağlı olarak kişiliğini değiştirmeye devam ediyor. Resim, canlı varlığa benzer bir özel yaşam sürüyor, gündelik yaşamda bizdeki oluşmalar gibi değişikliğe uğruyor. Bu tümüyle doğal, çünkü o, izlerken dünyasına dalan kişiden hayat alıyor."

Burada ise Bonnard haklı gibi...

Ya Utrilla'ya ne demeli? 1950'li yıllarda yitirdiğimiz ünlü ressama? Çoğunluğun başındaki belayı o resmine adamış: Alkol... İflah olmaz bir alkolikmiş ünlü ressam.

Tablo tüccarları onu sarhoş bir halde, fırçaları, boyaları, tuvalleri ve bol içkiyle birlikte atölyeye kilitlerlermiş... Günlerce sonra Utrilla atölyeden çıktığında, arkasında müthiş bir eser bırakırmış. Kendi ne yaptığının pek farkında olmazmış belki, ama tablo simsarları bu işten oldukça kârlı çıkarlarmış.

Resimden başladık, resimle ilgili ünlü bir öyküyle bitirelim: Ünlü Amerikalı yazar Mark Twain, bir gün dönemin

ünlü ressamı Whistler'i atölyesinde ziyaret eder. Gözü, sehpanın üzerinde duran resme ilişir, yaklaşır. Eliyle dokunmaya kalkışır. Whistler hemen atılır: "Aman üstat, dikkat et! Boyalar henüz kurumadı..."

Twain, "Merak etme dostum," der. "Elimde eldivenlerim var..."

Ben Yaşasaydım Sen Ölecektin

1789 Fransız Devrimi'nin en önemli isimlerinden Robespierre'nin mezar taşında şöyle yazdığı söylenir:

Ziyaretçi! Ölümüme üzülme sakın...

Ben yaşasaydım eğer, sen ölecektin!

Dünyanın en dramatik neticeler doğuran, ama bir o kadar da dünyaya demokrasi ve bireysel hakları bağışlayan büyük Fransız Devrimi'nin eli kanlı lideri, bin beş yüze yakın insanı iki ay gibi kısa sürede giyotine gözünü kırpmadan göndermişti. Yakın dostlarını bile giyotine gönderen Robespierre aslında çok yürekli bir adam da değildi. Askerlerden çok korkardı ve bu korkusu, kendisine yönelik bir darbe korkusunu da beraberinde getirdi.

Giyotine gönderdiği isimler arasında, Lavosier, Danton gibi bilim adamları; Andre Chenier gibi bir edebiyatçı; Camille gibi devrimi başlatan, Bastille'e ilk saldıran gazeteci-politikacılar da vardı.

Robespierre, J.J.Rousseau'nun fikirlerine çok önem veriyordu. Jakobenleri temsil ediyordu ve militarizmden korkuyordu. Güçlü bir adamdı, ama sonunda öylesine ürkekleşti ve pasifleşti ki, kendi sonunu giyotine kafasını uzatarak hazırladı.

İlginç olan, onun adına mezar taşına yazılan yukarıdaki

yazıdır. Neron'un, Hitler'in, Mussolini'nin, Franco'nun ve daha binlerce "despotun" mezar taşı üzerinde altın harflerle yazması gereken cümleler neden Robespierre gibi "solcu", "cumhuriyetçi", "antimilitarist" bir devlet adamı için layık görülmüştür?

Fransa'nın demokratik kazanımları için en yakın dostlarını bile giyotine göndermekten çekinmeyen bu adamın tarihin en dramatik mezar taşlarından birine sahip olmasındaki çelişki nereden kaynaklanmaktadır?

Karl Marks, 1789 Devrimi'ne gelinceye kadar tutucu kesim olan anayasa yanlılarının Jirodenleri ittiğini, Jirodenlerin de Jakobenleri ittiğini ve bu şekilde 1789 Devrimi'ne gelindiğini, oysa 1848 Devrimi'nde bu sürecin ters işleyerek, devrimin geriye işlediğini söyler. Marks'a göre 1848 Devrimi'ndeki üç parti Blankistler, Düzen Partisi ile Ulusal Parti, 1789 Devrimi'nin aksine kendini ileri itmek isteyen partiyi geri tepmiş ve böylelikle de "geriye doğru işleyiş" başlamıştır.

Dünyada ilk kez "demokrasi" kavramını 1789 yılıyla birlikte dünya literatürüne sokan Fransız Devrimi, bunun öylesine kolay kabul edilecek ve yerleştirilebilecek bir kavram olmadığını da böylelikle aradan geçen elli yılı aşkın sürede anlamış oluyordu. Demokrasinin "taşınabilir" değil de "yerleşebilir" veya "yetişebilir" bir kavram olduğu, bugün dahi henüz gelişmesini tamamlamadığı savunulmaktadır.

Fransız Devrimi'nin tüm dünyaya öğrettiği en büyük öğretilerden biri de "rövanşizmin" bumerang gibi dönüp sahibini de vurmasıydı. Devrim'in zalim çocuklarından Robespierre, devrim yasalarına dayanarak 49 gün içinde 1376 kişiyi giyotine gönderdiğinde, düşmanı olarak gördüğü devrimin öz çocuklarının oklarının bir gün kendisine de dönebileceğini hiç hesap etmemişti.

Robespierre'in bir başka özelliği de vardı: Kadınlara karşı öylesine dikkatliydi ki, kız olduğu için kendi kardeşini dahi dışlamıştı.

Paradan da uzak duruyordu. Dikta yönetimlerde önce "kuşku" palazlanır, ardından da "korku"... Ancak korku son noktadır. Bir sonraki aşama artık ölümdür. Ölümden başka çıkış kapısı bulamayan insanoğlu, döner kendini öldürmeye çalışan korkuyla savaşır. Shakespeare'in ünlü tiradında olduğu gibi: Bir mağarada koşuyorsunuz. Arkanızdan bir ayı kovalıyor. Mağaranın ucu bir uçurumla denizde bitiyor. Uçurumun kenarına geldiğinizde aşağı mı atlarsınız, yoksa döner ayıyla mı boğuşursunuz?" İnsanları dönüp ayıyla boğuşmak zorunda bırakırsanız, onlar da boğuşur. Kimse garanti olan ölümü, yani uçurumu seçmez, bir umut ayıyı yenebileceğini düşünür. Fransız Devrimi sırasında da halk bu duruma gelmişti. Robespierre, en yakın dostları Danton, Lavosier, Andre Chenier, Camille Desmoulins, Chaumette, Hebert ve benzerlerini de giyotine göndermişti. Bunu yaparken Fransa'nın ve Devrimin yararına çalıştığına inanıyordu.

Ama öyle gün geldi ki, Fransa ve Devrim adına bu kez giyotine giden kendi kafası oluyordu. Daha kana doymamıştı Robespierre, Kurucu Meclis'te esaslı bir temizlik yapması gerektiğine inanıyordu.

Ama rüzgar tersine döndü. Çok güçlü olduğunu sandığı anda her şey bir anda altüst oluverdi. "Kuşku Çağı" başlamıştı artık. En yakın dostlarından bile kuşkulanır olmuştu. Sonra ardından beklenen duygu geldi: Korku... En güvendiğini sandığı arkadaşlarıyla bir Genel Güvenlik Komitesi kurdu. Bütün kuruluşların içine kendi adamlarını yerleştirdi ve onları yakın takibe aldı. Ama kuşkunun doğurduğu korku adım adım geliyordu. En yakın dostlarından Barrere, Meclis'te yaptığı konuşmada giyotine giden yakın dostları için, "Ruhları hep aramızda dolaşıyor!.." diye haykırdı.

Başkaldırı büyüyordu. Robespierre, 27 Temmuz 1794 günü Meclis'i topladı. Tüm Meclis üyelerinden kendisine karşı olanları giyotine gönderme yetkisi istedi ve boş kağıtlara imza attırdı. Bu tehlikeli bir girişimdi. Zira boş kağıda imza

atan tüm vekiller, bir anda kendilerini de giyotinin önünde bulabilirdi. Korku bu kez meclise geçmişti. Muhalefet güçlendi ve meclis Ropespierre'e karşı cephe aldı.

Ertesi gün Robespierre için bir hesaplaşma günüydü. Robespierre, korku kartını yeniden kullandı. Etrafa birçok Robespierre yanlısının silahlandığını ve Meclisi basacakları dedikodusu yayıldı. Robespierre'in o sırada tek derdi vardı, Meclis'teki muhalefeti giyotine göndermek. Ama umduğu olmadı. Kürsüye Robespierre'in amansız düşmanlarından Tallien çıkmıştı. Elinde bir bıçak vardı. Sahne Meclis üyelerini derinden etkilemişti. Robespierre bu kadarını beklemiyordu. Tallien konuşmasına şöyle başladı: "Fransa'da kimin suikastlar düzenlediği açığa çıkmıştır! Oliver Cromwell'in ordusunu kuruşuna tanık oldum. Robespierre taktiği uyguluyordu Cromwell. Yine de Devrim Meclisi'nin Robespierre'i suçlu bulmayacağını düşündüm ve bir karar verdim. Yanıma bu bıçağı aldım. Eğer yüce Meclis onu suçlu bulmayacak olursa, yüreğini bu bıçakla deleceğim!.."

Bu inanılmaz ve beklenmedik bir konuşmaydı.

Devrim, çocuklarını yemeye Robespierre'in infazlarıyla başlamıştı ve yemeye devam ediyordu. İçini korku salan Robespierre kürsüye çıkıp son kozunu oynadı. "Siz... Yüce Meclis'i dolduran sizler!.. Temiz insanlar!.. Eşkiyalara değil, size sesleniyorum!" Ama konuşması yarıda kesildi. Umduğunu bulamamıştı. Son bir çabayla, biraz da kabalaşarak Meclis Başkanı'na seslendi: "Meclis Başkanı! Senden söz istiyorum!" O sırada beklenmedik bir şey oldu. Robespierre'in düşünmeden giyotine gönderdiği Danton'un yakın arkadaşlarından Garnier de Santes yerinden fırlayarak bağırdı: "Sen bizi değil, acımadan giyotine gönderdiğin Danton'u ikna et!" Bu artık son noktaydı. Meclis hep bir ağızdan Robespierre'in tutuklanmasını istiyordu. Robespierre, binlerce insanı gözünü kırpmadan giyotine gönderen bu adam Meclis'e haykırmaya başladı: "Katiller Meclis'i!.." Aynı Meclis'ten kararlar alarak

binlerce insanı giyotine gönderdiğini unutmuşa benziyordu... Bumerang geri dönmüştü...

Robespierre büyük bir telaşla eski dostlarını, silah arkadaşlarını yardıma çağırarak direnmeye çalıştı. Ama yenilgiye uğradı. Belediye sarayına sığınmak zorunda kaldı, ama Meclis bir kez "kelle" almaya karar vermişti. Tüm güçleri toplayarak Belediye sarayına saldırdı. Her şeyin bittiğini anlayan Robespierre tek atar tabancasını şakağına dayayarak ateşledi, ama kurşun hedefini bulmamış, yalnızca çene kemiğini kırmıştı. Giyotinden kurtulmak için tek şansını denedi: Ölü taklidi yapmak. Ama yutmadılar. Bir merdiven altında, korkudan titrerken yakalandı. Kuşku korkuyu getirmiş ve en şiddetli biçimde yaşamasına neden olmuştu. Halkın protestoları, ıslıkları ve tükürükleri arasında sürüklene sürüklene giyotine götürüldü.

Paris'te şiddetli bir yağmur vardı. Cellat öylesine acımasızdı ki, kırılan çene kemiğine yapılan pansuman desteğini tüm gücüyle çekti. Robespierre'in çenesi kırıldığı yerden düştü. Acıyla bağırdı. Dişlerinin yere döküldüğünü gördü ve ağladı... Kendinde olmayan bir halde başını giyotin tezgahına koydu. Birkaç saniye sonra hâlâ çevreyi kollamaya çalışan, dehşet içinde açılmış gözleriyle kafası ölümünü bekleyen sepete doğru yuvarlandı...

Robespierre paradoksu başlamıştı.

Bir Yelpaze Savaş Bile Çıkarır

29 Nisan 1827 tarihinde Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa (Hüseyin bin Hüseyin) Fransız Konsolosu Pierre Deval'in odasına hışımla girer. Konsolosun sekreteri Hüseyin Paşa'yı durdurmaya çalışsa da başarılı olamaz. Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa (Osmanlı İmparatorluğu'nda Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletlerinin yöneticilerine "dayı" unvanı verilirdi), masasının başında şaşkınlıkla kendisine bakan Deval'in karşısında durur. Hüseyin Paşa'nın boğucu Cezayir havasında arada bir serinlemek için kullandığı yelpazesi sağ elindedir. Paşa, Deval'in masasına birkaç adım kala durur ve konsolosun ayağa kalkmasını bekler.

Deval hâlâ şaşkındır. Hüseyin Paşa'yı böyle aniden karşısında görmesi adeta şeytanı görmüş gibi şaşırtmıştır onu. Zira o sıralarda adet olduğu üzere Hüseyin Paşa'nın normal olarak Cezayir'in Fransa Konsolosu Pierre Deval'i makamına çağırmasıdır.

Bir sürelik şaşkınlığı geçtikten sonra Deval ayağa kalkar ve sakin bir sesle Hüseyin Paşa'nın ziyaretini neye borçlu olduğunu sorar.

"Para!" der Hüseyin Paşa. "Uzun süredir Fransız Hükûmeti'nin çiftçilere ödemediği para. Defalarca yazı gönderdim, ama lütfedip bana dönmediniz. Şimdi parayı tahsil etmeye ben geldim. Umarım rahatsız etmemişimdir."

Deval çenesini kaşır, yeniden yerine oturur ve Hüseyin Paşa'ya da masasının önündeki berjerlerden birine oturmasını işaret eder. Hüseyin Paşa oralı olmaz. Ayakta durmaya

devam eder: "Bu paraları tam üç aydır ödeyeceğinizi söyleyip ödemiyorsunuz. Fransız Hükûmeti'ne yakışmayan bir davranıştır bu! Nisan ayına geldik. Yeni mahsul tohum almak için paraya ihtiyacı var köylülerin. Ama anladığım kadarıyla Fransa bu parayı ödemeyi düşünmüyor."

"Paşam," der Deval, "Haklısınız, bu parayı ödemeyi düşünmüyor Fransa. Gönderdiğiniz hububat son derece kalitesiz çıktı. Defalarca sordum, ama ödemeyeceklerini bildirdiler. Üzgünüm."

Hüseyin Paşa sinirlenir ve masaya doğru yürür. Masaya dayadığı iki elinin üzerinde yaylanıp Deval'e iyice yaklaşarak, "Bana bak konsolos bozuntusu, bu paralar bu halkın alın terinin karşılığı. Eğer mahsulü beğenmediyseniz geri gönderirsiniz, mesele de biter. Hem alıp hem de parasını ödememek Büyük İhtilal'i gerçekleştirmiş olan ülkenize hiç ama hiç yakışmıyor."

Bu kez sinirlenme sırası Deval'e gelmiştir: "Büyük Fransız Devrimi'ne laf atmanızı kınıyorum Paşa Hazretleri. Size, gönderdiğiniz mahsulün kalitesiz olduğunu söyledim. Sanırım yeteri kadar anlaşılmadı." Ayağa kalkar ve masanın sol ucundaki "güvenlik" zili butonuna basar. Amacı biraz da kaba bir hareketle Hüseyin Paşa'yı odadan çıkmaya zorlamaktır.

Hüseyin Paşa durumu kavrar ve hızla kapıya doğru giderek kilit mandalını aşağı indirir ve hışımla Deval'e döner: "Bu ikimiz arasında ekselansları," der. "Bana küçük bir açıklama borçlusunuz. Neden bu güne kadar yazdığım yazılara tek bir cevap dahi vermediniz? Durumu açıklayabilir ve benim buraya kadar gelmemi engelleyebilirdiniz."

Konsolos Deval artık kendine hakim olamayacak kadar sinirlidir. Konsolosluğunda, artık gücünü neredeyse tamamen yitirmiş bir Osmanlı Paşası diklenmeye cüret etmektedir. Bu kabul edilemez bir durumdur. Koltuğundan kalkar ve yaklaşık on santim daha kısa olduğu Hüseyin Paşa'nın karşısına dikilir:

"Burayı hemen terk etmenizi istiyorum. Kapıyı kitlemekle büyük bir kabalık yaptınız. Burası Fransız topraklarıdır, bunu sakın unutmayın. Şu anda Fransız yasalarına göre suç işliyorsunuz. Ayrıca bana konsolos bozuntusu demenizi size misliyle iade ediyorum. Fransızcanız da çok kötü, biliyor muydunuz?"

İşte ne olduysa o anda olur ve Hüseyin Paşa bir süredir sağ elinde sıkı sıkı tuttuğu yelpazesini bütün kiniyle Deval'in önce sol, ardından sağ yanağına indirir. Konsolos ne olduğunu anlayamaz ve doğru kapıya koşar. Hüseyin Paşa Deval'i ceketinin kolundan tutar ve geri çeker: "Zahmet etmeyin ekselansları, ben yolu bulurum," der ve çıkar gider. Arkasında ne yapacağını bilemez bir konsolos bırakarak...

Oysa bir anlık sinirin yarattığı "yelpaze" darbesinin sonuçları çok ağır olacaktır.

Haber hemen Paris'e uçurulur. Yapılanın büyük bir hakaret olduğuna karar veren Fransa bunu bahane ederek Cezayir'i işgal hareketine girişir. 1827 yılının Haziran ayı başlarında Fransa, Amiral Baron Victor Duperre ve Mareşal Kont Louis de Ghaisnes de Bourmont komutasında 37 bin kişilik bir orduyla Cezayir'i abluka altına alır. Üç yıl süren görüşmeler bir sonuç vermeyince, 5 Temmuz 1830 tarihinde Cezayir topraklarını işgale başlar.

Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın araya girmesine rağmen, Fransa Hüseyin Paşa'yı istenmeyen adam ilan eder. Sonuçta, işgal edilen Cezayir'de fazla direnç gösteremeyen Hüseyin Paşa, Fransızlara teslim olur. Napoli'ye, oradan da İskenderiye'ye sürülür.

Fransa Cezayir'i işgal için bir bahane aramaktadır zaten. Hüseyin Paşa'nın bir anlık öfkesi, Fransa için bulunmaz bir fırsat yaratır ve zaten işgale karar vermiş olduğundan harekâtını başlatır. Elbette Cezayirli köylüler de paralarını daha uzun süre alamazlar. Ta ki, Fransızlar tamamen Cezayir'i işgal edip de topraklara el koyuncaya kadar...

Bir "yelpaze" darbesi, Cezayir'in yüz yıldan fazla Fransız işgali altında kalmasına neden olmuştur. Bağımsızlığını kazanması ise çok kanlı mücadeleler sonucunda gerçekleşecektir.

Kim Olduğunu Anlatma Allande, Seni Tanıyorum

20 Ocak 1959'da cebinde birkaç yüz Amerikan doları bulunan Salvador Allande, Fidel Castro ile tanışmak, Küba Devrimi'ni yerinde görmek üzere Havana'ya gelir. Daha sonra kaleme aldığı anılarında ilk izleniminin çok şaşırtıcı olduğunu yazacaktır. Daha önce ABD'nin Miami kentinde bir arabanın içinde halkı selamlayan Miami Belediye Başkanı ile Havana Belediye Başkanı'nı görmüş, Küba'da ilk günde karşılaştığı benzer bir resmî geçit töreni karşısında şaşırmıştır. Ertesi gün ilk uçakla ülkesi Şili'ye dönmeye kararlıdır. Tam bu sırada Şili'den tanıdığı Carlos Rafael Rodriguez'e rastlar. Rodriguez, "Havana'da ne arıyorsun?" diye sorar.

"Devrimi görmeye geldim," diye yanıtlar şaşkın vaziyetteki Allande. "Ne var ki, ona bir türlü rastlayamadığımdan ülkeme dönüyorum. Ne türden bir devrim bu? Miami polisinin kutladığı bir devrim mi?"

Rodriguez'in ısrarları sonucu Allande Havana'da kalmaya razı olur, ama tek şartı vardır: Liderlerle tanışmak.

Ertesi gün otelinde dinlenirken Aleyda'dan bir telefon gelir. Aleyda o sıralarda Che Guevara'nın sekreteridir, henüz karısı olmamıştır. Genç kadın, "Komutan Guevara size arabasını yoluyor. Cabana barakalarında sizi bekleyecek," der.

Allande, Cabana barakalarına gittiğinde daha sonra hiç unutmayacağı Che'yi bir hamakta uzanmış olarak bulur. Üst tarafı çıplaktır. Allande'yi karşılamak üzere ayağa bile kalkamayacak kadar şiddetli astım krizi geçirmektedir.

Allande, astım krizinin geçmesini beklerken kenarda bir sandalye bulur, oturur ve "komutan," diye söze girer.

Che, soluk soluğa kalmış bir halde Allande'nin sözünü keser: "Bak Allande, senin kim olduğunu biliyorum. 1952 başkanlık kampanyası sırasında yapmış olduğun iki konuşmanı dinledim. Biri çok iyi, öteki çok kötüydü. Bu nedenle, birbirimize tam bir güven duyabiliriz. Zira, senin nasıl bir insan olduğun konusunda çok açık bir kanıya sahibim."

Önceleri şiddetle irkilen Allande, konuşma ilerledikçe Che'nin Güney Amerika sorunlarına ne kadar hakim olduğunu anladığını yazacaktır. Che, Allande'yi önce Fidel'in kardeşi Raul ile tanıştırır, ardından da odasında satranç ve oyun kağıtları bulunan dağınık bir odada Fidel Castro ile...

Allande, Castro'dan etkilendiğinden daha fazla Che'den etkilenir.

Che Guevara'dan söz etmeden önce, Fidel Castro'nun devrimle alaşağı ettiği Fulgencio Batista'dan biraz söz etmekte yarar var:

Batista, 1940 yılı Küba seçimlerinde bütün solcu ve ilerici unsurların desteğiyle Küba Cumburbaşkan'ı oldu. Bu şaşırtıcı gelişmenin ardından, Batista'nın gericiliği başladı. Dr. Grau San Martin'e karşı seçimi kaybettikten dört yıl sonra, 1948 yılında yeniden Küba Meclisi'ne girdi. 1952 yılında gerçekleştirdiği hükûmet darbesiyle hükûmetin başına geçti.

Darbeden sonra ilk işi anayasayı kaldırmak oldu. Meclisi dağıttı. Kişi hak ve özgürlüklerini kısıtladı. İşçi örgütlerini kapattı, gazeteleri yasakladı. Tepkiler karşısında giderek sertleşti. Orduyu ve polis örgütünü ele geçirdi ve geniş yetkiler verdi. Artık Küba sindirilmiş bir ordu ile yetkileri artırılmış bir polis devleti olmuştu.

1959 yılının Ocak ayında Castro ve devrimciler nedeniyle ülkeden kaçmak zorunda kalan Batista, 5 yıl gibi kısa sürede yüz milyonlarca dolar kişisel servet edindi.

Dönelim Güney Amerika tarihine damgasını vuran Che Guevara'nın yaşamına ilişkin ayrıntılara:

Ernesto Che Guevara tıp doktoruydu. Hemen tüm Latin Amerika'yı dolaştı. Cüzzam ve tropikal bulaşıcı hastalıklar üzerine çalışmalar yaptı. Hep parasızdı. Hep bisiklet üzerindeydi, hayatını kazanmak için doktorluk dahil her işi yaptı.

1953 yılında tıp fakültesini bitirip de Cablo Blanco cüzzam kolonisinde çalışmaya başladıktan kısa süre sonra, bölgedeki yerli halkla ilgili yaptığı bir çalışma nedeniyle tutuklandı.

Che'nin yaşamındaki dönüm noktasının Peru'da avukat Ricardo Rojo ile tanışması olduğu söylenir. Avukat Rojo onun Venezuela yerine Guatemala'ya gitmesine neden oldu. Guatemala'da dağ köylerinde doktorluk yaptı. Solcu Abenz Hükûmeti devrilince Guatemala'yı terk edip Meksika'ya geçti.

İşte tam bu noktada Che ile Castro ailesinin yolları kesişti. Meksika'da önce Raul Castro, ardından Fidel ve onun arkadaşlarıyla tanıştı, Küba Devrimi'ne aktif olarak katıldı.

O sıralardaki Güney Amerika tablosu ise şöyleydi:

1952 yılının 3 Aralığı'nda Venezuela'da General Marcus Perez Jimenez rejimi resmen iktidara gelmişti. General Marcus Perez yetkileri üzerine almış ve bir süre sonra da diktatörlükle ülkeyi yönetmeye başlamıştı. Polise olağanüstü yetkiler verilmiş, ordu neredeyse tasfiye edilmişti.

Aynı yılın 9 Nisan tarihinde Bolivya'da Devrimci Ulusal Eylem (MNR) bir halk ayaklanması sonucunda iktidarı yeniden ele geçirdi. Paz Estenssero cumhurbaşkanı oldu. Bu başarı, Güney Amerika'nın geleceği açısından sanki bir kilometre taşı gibi görüldü.

1953 yılının 13 Haziranı'nda Kolombiya'da General Gustave Rojas Pinilla, mevcut iktidara karşı bir hükûmet darbesi düzenledi.

24 Ağustos 1954'te Brezilya'da Cumhurbaşkanı Getulio Vargas intihar etti. Aynı yılın 18 Mayıs'ında Kolombiya'da komünist partizan örgütlerine sistematik saldırılar düzenlendi. Sumapaz'dan Tolima'ya büyük yürüyüş bu dönemde gerçekleşti. 30 Haziran 1954'te Guatemala'da United Fruit Company tarafından örgütlenen ve paralı askerlerden oluşan bir ordu Honduras'ı aşarak ülkeyi işgal edip, rejimi devirdi.

Kısacası, Simon Bolivar'ın hayalî ülkesi karmakarışıktı. Bu koşullarda önce Küba'dan başlamak en doğrusu olacaktı.

Küba Devrimi böyle başladı ve tüm dünyaya rahatsızlık ve rahatlığı aynı anda sağlayan bir örnek oluşturdu.

1965 yılına kadar Küba'da Castro'nun yanında kalan ve devrimin bütün kademelerinde görev üstlenen Che, aynı yılın Eylül ayında tüm görevlerinden istifa ederek Küba'dan ayrıldı. Şöyle demişti o sırada:

"Sanırım beni Küba devrimine bağlayan ödevden payıma düşeni yerine getirdim. Şimdi senden (burada kastedilen Fidel Castro'dur), arkadaşlardan ve artık benim de halkım olan halkından izin istiyorum. Dünyanın başka köşeleri var. Benim çok da önemli sayılmayacak yardımlarıma muhtaç insanlar var. Küba'nın başında olman nedeniyle yüklendiğin sorumluluklar yüzünden dileyip de yapamadığın şeyi belki ben yapabilirim."

Birkaç ay Che'den haber alınamadı. Küba'yı terk ettikten dört ay sonra, 1966 yılının Ocak ayında Havana'da toplanan Üç Kıta Konferansı'na gönderdiği bildiriyle ortaya çıktı. Dünya devrimci duvarlarını süsleyen o ünlü deyişi yazıyordu bildiride: "Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin... Savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve silahlarımız elden ele geçecekse ve başkaları makinalı tüfek sesleriyle savaş ve zafer nağralarıyla cenazelerimize ağıt yakacaksa, ölüm hoş geldi, safa geldi!"

Bolivya'daydı. Gerilla savaşı örgütlemekteydi.

7 Ekim 1967 gecesi, Higueras yakınlarında pusuya düşürüldü. 8 Ekim sabahı bacağından yaralı olarak ele geçti. Sorguya çekmek istediklerinde ağzından tek söz alınamadı.

9 Ekim 1967 günü, öğleye doğru, astım krizi had safhaya varmış ve bacağından yaralı bu "devrimci" kartalı, "uzatmalı" çavuş Mario Terzan öldürdü. Çavuş Terzan, yaralı kuş gibi yatan Ernesto Che Guevara'dan öylesine korkuyordu ki, tüfeğindeki tüm mermileri üzerine boşalttı.

21 Yaşında İngilizceyi Öğrendi ve...

21 yaşında İngiltere'ye ilk kez adım atıp, tek kelime İngilizce bilmezken, İngiliz edebiyatının en büyüklerinden biri olan Polonya asıllı Joseph Conrad'ın mucizesine "azim" dersek, onbaşılıktan generalliğe terfi eden Hitler'in dünyayı kan gölüne çevirmesine ve 55 milyondan fazla insanı katletmesine ne ad verebiliriz?

Azim, hırsa yumuşak geçişin basamaklarıdır, ister hızla tırmanın, ister yavaş. Sözlüklerde azim, "kesin karar," hırs ise, "sonu gelmeyen istek" olarak geçiyor. İnce ama sert bir ayrım var. Neyin kesin karar, neyin ise sonu gelmeyen istek olduğu tanımlanmamış; ince ve sert...

Sonu gelmeyen istek, soyut bir şeye karşı olduğunda, akla yakın gelebilir (dinsel inanışlar, dogmalar, tek lidere tapınma gibi). Ama hırs denince akla hiç de soyut şeylere karşı duyulan istek gelmiyor. Somut olan şeylere ulaşma isteği de, Romeo-Juliette, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi, ulaşılan şeye varılınca bitiyor. Azim de aynı kapıya çıkıyor sonuçta. Bir hedefe ulaşmak için verilen kesin karar ile o sonuca ulaşmak için duyulan karşı konmaz istek arasındaki yöntem farkı gibi. Ama, sonuç aynıdır. Kerem misali de yanar, gider.

İnsanlık tarihi kadar eskilere dayanan ve o zamandan bu zamana farkında olarak ya da olmayarak tartışılan iki kardeş kavramdır hırs ile azim. Sonu iyi biten Türk filmleri gibi örneklendirirsek, "esas oğlan" azim, cezasını bulan da hırstır.

Kontrol edilebilen bir hırs "olumlu ve geçerlidir" de, azim alabildiğine özgürdür. "Aferin, çok hırslı bir kız," diye sırtı

okşanan bir çocuk bile, azimli bir öğrencinin ardından "not kağıtları toplayan" potansiyel çalışkandır.

Azim, beş çocuklu bir ananın en küçüğü, arkadaşı, yoldaşıdır çoğunlukla. Anası ona hiç kıyamaz, toz kondurmaz.

Genel kanı, hırsın dozunun iyi ayarlanmasının azimle çakıştığı yönündedir. Yani, sınırlarını net çizemeyen bir hırs, hüsrana doğru dört nala koşan bir at gibidir. O zaman, somut ölçülere indirgersek, yüz derece üzerinden, sözgelimi yetmiş beş dereceye kadar yükseliş azim, daha sonrası "hırs skalasına girer" denebilir.

İşte, problem de burada başlıyor: Somuta indirgenemeyen bir "yetmiş beş derece" ve soyutla bağdaştırılamayan bir "yüz derece"... Kaba deyişle, "çarşafa dolaşıldığında" hırs, yolunu bulduğunda azim...

Joseph Conrad'ın İngiliz Edebiyatı'nın en büyüklerinden biri olması onun hırsıydı, ama edebiyat tarihi kitaplarına izdüşümü azim olarak geçti. Azim, vasatı tutturmaya çalışanların teselli mükafatı olarak sınıfta kalmaya mahkûmdur. Azim, hırslanıp da başarısız olanların sırtını okşamaktır. Bunun harflere dönüşmüş halidir.

"Çok azimli, inşallah başarır," ile "çok hırslı, mutlaka başaracak!" arasında sonundaki ünlem işareti kadar büyük bir fark vardır.

Yoksa niye insanlar "cinayete hırslandırmak" yerine "azmettirmekten" yargılanır ki?

Kısacası, azim babalarımızın önerisiyken, hırs bir içgüdü olarak karşımıza çıkıyor. Azim, damarlarımıza enjekte edilmeye çalışılırken, hırs içimizde bir yerde büyümeye çalışıyor. Aileniz mühendis, doktor olmanızı istediyse ve siz de olduysanız, azimlisinizdir. Yok eğer, her şeye rağmen iyi bir tornacı, futbolcu, dansöz ya da ne bileyim, yazar olduysanız hırslısınız.

Aslolan, varmak istenilen hedefe tüm olanaksızlıklara ve

olumsuz koşullara rağmen varmaktır. Bunun sözlük karşılığı da hırstır. Bunu Hitler, Caligula, Conrad, kim yaparsa yapsın kendi açılarından aynı kapıya çıkar. Buna hedef olan kitle açısından olumlu olanlara azim, olumsuz olanlara da hırs demek kelime oyunudur, o kadar.

Bütün bu "etimolojik" ayrıntıya ne gerek vardı, bunlar zaten bilinen şeyler denebilir. Hırslı ya da azimli, ne fark eder? Katil ile katil zanlısı arasındaki fark kadar büyük bir farktır bu. Burada hırs katildir, azim katil zanlısı... Ya yaptığının sonucuna katlanır kişi ya da her şeye rağmen aklanır. Başarıya koşan çizgi içerisinde belirsizliğin şekil değiştirmesidir azim. Bir şeyi elde etmek için "kararlı olmak", sonuncunda elde edememeyi de içinde barındırıyorsa, "sonuna kadar arzulamanın" önünde şapka çıkarmak gerekir.

Bütün hırslı davranışlar, ya azimle ödüllendirilmiştir ya da yıkımla cezalandırılmıştır. Hırs için asla seçenek yoktur.

Tarihte hırsının kurbanı olmuş binlerce figür var. Bunların içinde bazıları vahşetiyle ön plana çıktıkları için birer kilometre taşı olmuşlar. Kimi zaman haksızlık da yapılmış tarihin hırslı hükümdarlarına, kimi zaman yeteri kadar anlaşılmamış yaptıkları, kimi zaman da abartıya varan bir yüklenme olmuş omuzlarına. Caligula Roma İmparatoruydu. Dört yıl gibi kısa bir süre imparatorluk yaptı, ama Charrea'nın onu tarihten ve Roma imparatorlar listesinden silme çabası yerine onlarca Roma imparatoru arasında Sezar ve Neron'dan sonra en tanınan isim oldu.

Günah İşlemişimdir, Ama Suç İşlemedim

Vanzetti: "Bize karşı topladıkları delillerle cüzamlı bir köpek, bir akrep bile ölüme mahkûm edilemez."

Amerikan adaletinin yüz karası olarak tarihe geçen Sacco ile Vanzetti'nin haksız yere idam edildiği yıllar sonra açıklandı.

ABD'nin Boston kentinin banliyölerinden birinde Nisan 1920'de bir soygun sırasında iki adam öldürülür. Söz konusu yere birkaç kilometre uzaklıktaki Charlestown'da tam yedi yıl sonra iki adam elektrikli sandalyede idam edilir. Bu dört ölü adamın hikayesi Sacco ile Vanzetti'nin acıklı yaşamlarında kesişir.

Ateşli bir militan olan Nicola Sacco için hapishane hayatı ölümden daha beterdir. Büyük derdi çocuklarının büyüdüğünü görememek, gerçekten aşık olduğu kadından uzak kalmaktır. Bütün benliğiyle gurur duyduğu oğlu Dante kendisinden uzakta büyümektedir, kızı Ines ise hapishanedeyken doğmuştur.

Fırsatlar ülkesi Amerika'ya 1908'de gelmiştir. Bu yeni dünyayı keşfetmek için babasının şarapçılık yaptığı köyü terketmiştir. Yüreklidir Sacco, iyimserdir. İngilizce öğrenmeye de heveslidir. Çıraklığa gönüllü aday olur, ustalık için üzerine para bile verir. Sonunda amacına ulaşır ve iyi bir ayakkabıcı olur. Patronu da onu çok sevmektedir. 1912 yılında Rosina Zambelli ile evlendikten sonra hayatı düzene girer, ama yine de Amerikan yaşam tarzına uymakta güçlük çekmektedir.

Elinden geldiğince para biriktirmektedir. Tutuklanmasından birkaç gün önce annesinin ölüm haberi gelir. Amerika'yı terk etmek üzeredir, ama tutuklanır. Bir gencin kuşkulu intiharı üzerine yapılan mitinge katılmak ister, ölüme mahkûm olduğu için hapishaneden çıkmasına izin verilmez.

Hapishane koşulları onun için çok ağırdır. Birkaç kez intihara teşebbüs eder, defalarca bilincini yitirir. Karısının ısrarları sonucu hastaneye kaldırılır. Hastanede olduğu sürece bir yığın mektup yazar ve acılarını anlatır. Kendi kendini eğitmeye çalışır. Adil yargılanmadığını düşünmektedir. İtalyanlara karşı nefretin bir kurbanı gibi görür kendini.

Bartolomeo Vanzetti'nin karakteristik yapısı da tutkuları da Sacco'dan farklıdır. Bir kere daha yaşlıdır Vanzetti ve evli değildir. 1888 yılında Kuzey İtalya'da doğan Vanzetti başlarda pastacılık öğrenmek için babasının çiftliğini terkeder, sonra sürgüne gitmeyi tercih eder ve 1908'de ABD'ye ulaşır. İlk karşılaştığı şey parasızlıktır. Çok zor birkaç yıl geçirir. Boston yakınlarındaki Plymouth'a yerleşmeden önce kentte ve taşrada her tür vasıfsız işe girmeyi kabul eder ve sık sık iş değiştirir. Başlarda bir halat fabrikasında çalışır, daha sonra bir balıkçının mallarını devralır. Ekonomik bağımsızlığına kavuşmuştur. Keyfi yerindedir. Neşeli ve arkadaş canlısıdır.

1920 yılının Kasım ayında Boston'da bir soygun gerçekleşir. Aynı yıl Noel'de bu kez bir ayakkabı fabrikasının kasası soyulur, ardından ayakkabı stokları da çalınır. Çalışanların maaşları zırhlı kasalarla taşınmaktadır. Dar bir alan içinde iki adam tarafından saldırıya uğrarlar. Adamlar paraları alır ve kendilerini bekleyen bir arabaya atlayarak olay yerinden uzaklaşırlar. Sabah saatleridir. Bazı görgü tanıkları iki soyguncuyu teşhis ederler. Bunun ardından yalancı tanıklıklar, karar değişiklikleri, tutarsızlıklar birbirini takip eder.

Saldırı sırasında kullanılan çalıntı Buick arabanın izini süren komiser Stewart, polisle başı dertte olan bazı İtalyanlarla görüşür. Stewart için olay çözülmüştür. Soygunu

gerçekleştiren İtalyanlardır. Soygunda kullanılan arabanın içindekileri bir türlü bulamayan komiser, Bridgeqater'dan gelen bir arabadaki iki adamı tutuklar. İkisi de yabancıdır ve silahlıdır. Üzerlerinde anarşist bir bildiri bulunur. İsimleri Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti'dir.

Dedham'da ilk sorgulamayı yapan savcı, Sacco'nun South Braintree olayına karıştığına emin olur. Oysa olayın olduğu 15 Nisan günü Sacco işe gitmemiştir.

Vanzetti'nin ise daha önceden mahkûmiyeti vardır. Noel sırasındaki gerçekleştirdiği bir soygununun sanığı olarak tanıklar onu hemen teşhis etmişlerdir. Doğru dürüst bir savunma yapma olanağı bulunmayan Vanzetti, yargıcın kararı okumasıyla mahkûm olmuştur: İdam.

Tam bu sıralarda başka bir cinayetten hapiste yatmakta olan Celestino Maderias soygunu ve cinayetleri Joe Morelli çetesiyle birlikte işlediklerini itiraf eder, ama bu Sacco ile Vanzetti'nin elektrikli sandalyede idam edilmelerini engellemez.

9 Nisan 1927'de yargıç iki mahkûmun da elektrikli sandalyede idam edilmesini uygun bulur.

Anarşizme büyük sempatisi olan Vanzetti, hapishanedeki günlerinde kendisine inananlarla mektuplaşır, Proudhon'u tercüme eder, çocukluk anılarını yazar ve şu çarpıcı cümleyi kullanır:

"Başka ülkelerde yapılanların yarısı burada yapılsaydı, biz şu anda özgür kalırdık."

Vanzetti, kader arkadaşı Sacco'nun oğlu Dante'ye mektup yazar. Mektubunda kendisi veya babası ile ilgili olumsuz şeyler söyleyenlere aldırmamasını öğütler.

"Şunu da iyi bil Dante," der. "Eğer baban ve ben; kalleş, riyakar, dönek insanlar olsaydık ölüme gönderilmezdik. Bize karşı topladıkları delillerle cüzamlı bir köpek, bir akrep bile ölüme mahkûm edilemez. Davamızın yeniden görülmesi için

öne sürdüğümüz bu olgular, bir ana katilinin, yüreği taşlaşmış bir suçlunun davasının yeniden görülmesine yeterdi."

"Hiç aklından çıkarma Dante, bunları hep anımsa. Biz suçlu değiliz. Bizi bir yığın uydurma ve yalanla mahkûm ettiler. Yeniden yargılanmamıza karşı çıktılar ve eğer yedi yıl, dört ay, on bir gün süren tarifsiz acılardan sonra bizi idam ediyorlarsa, bunun sebebi sana söylediklerimdir. Çünkü biz yoksuldan yanaydık, insanların insanlar tarafından ezilmesine ve sömürülmesine karşıydık. Senin ve diğerlerinin saklayacağı, davamızla ilgili belgeler; babanın, annenin, Ines'in, ailemin ve benim, devletin yararı gereği ve Amerika'nın egemenleri tarafından ve onlar için kurban edildiğimizi kanıtlayacaktır."

Yıllar ve yıllar sonra...

1977 yılında Alman *Der Spiegel* dergisinin 31. sayısında şöyle bir haber yer aldı:

"...Geçtiğimiz Salı günü Sacco ile Vanzetti'nin itibarları iade edildi. Massachusetts Valisi Michael Dukakis, incelemeler sonucunda iki göçmenin yanlış bir kararın kurbanı olduklarının anlaşıldığını açıkladı. Sacco ile Vanzetti, 1921'de cinayet ve soygun suçlamasıyla kuşkulu bir biçimde cezalandırılmışlardı. Vali, yeni incelemeler sonucunda, 'yargıcın ve savcının göçmenlere ve düzen karşıtlarına karşı taraflı davrandığının ve yargılamanın bir politik histeri atmosferi içinde yürütüldüğünün' anlaşıldığını belirtti." (Sevgili dostum, güzel insan Güney Gönenç'tendir bu alıntı, ışıklar içinde yatsın).

Önce Sacco idam edildi. İnfaz odasına vakur adımlarla girdi. Kendisine ayrılan sandalyeye oturdu ve İtalyanca, "Yaşasın anarşi" diye bağırdı. Sakinleşti. İngilizce olarak, "Hoşçakalın karım, çocuklarım ve bütün dostlarım," diye mırıldandı ve son olarak da kukuleta kafasına geçirilirken, "Hoşçakal anne," dedi.

Birkaç dakika sonra Vanzetti getirildi. O da sakindi. Tıpkı Sacco gibi emin adımlarla odaya girdi, çevresindekilerin elini sıktı ve sandalyeye oturdu. "Size masum olduğumu söylemek istiyorum," dedi sakin bir şekilde. "Hiç suç işlemedim. Günah işlemişimdir, ama suç işlemedim. Masumum."

O sıralarda neler oluyordu biliyor musunuz? Mesela 2 Ocak 1920'de 70 kentte "eş zamanlı" baskınlarla 6 binden fazla ilerici-aydın tutuklanıyordu. Solcu parti ve sivil toplum örgütlerinin binaları basılıyor, yöneticileri içeri alınıyordu. Tutuklananlar bütün milletin gözü önünde kelepçelenerek cezaevlerine gönderiliyorlardı. Bütün ülke bir dehşet çemberi içine alınıyordu. Korku en karanlık zamandaki korkudan bile daha güçlüydü.

Masum iki insanın Sacco ile Vanzetti'nin mahkûm oldukları mahkemede savcının jüri üyelerine seslenişi tarihe utanç notları olarak şöyle düştü:

"Sayın Jüri üyeleri, görevinizi yapınız. Görevinizi erkekçe yapınız. Ey Norfolk'lu yiğitler, birbirinize uyun!"

Mahkeme yargıcı da şu sözleriyle tarihteki yerini aldı:

"Kararınızı verirken Fransa'da savaş alanlarında ölen yiğit askerlerimizi düşünün. Aynı vatanseverlik duygusuyla kararınızı verin."

Tablo aynen şöyleydi:

Jüri, göçmenlerden nefret eden varlıklı Norfolk ileri gelenlerinden oluşturulmuştu.

Savcı, delilleri hiç göz önünde bulundurmadan suçlamalarını yapıyordu.

Yargıç savunmayı dinlememekte ısrar ediyordu.

Yalancı tanıklar en muteber kişiler olarak mahkemede yerlerini almışlardı.

Morelli çetesi Sacco ile Vanzetti'nin öldürdüklerini iddia

ettiği iki kişinin katilinin kendilerinin olduğunu yazılı ve sözlü itiraf etmesi bile mahkemeyi etkilememişti.

Eski hukukçulardan ve rektörlerden oluşan eyalet valisi danışmanları da affa gerek olmadığına karar vermişti.

Bu karar dünyanın birçok ülkesinde tepkilere neden oldu. Davanın yeniden görülmesi veya valinin af yetkisini kullanması için pek çok başvuru yapıldı, ama fayda etmedi. İmza kampanyaları açıldı. Kampanyayı Anatole France, Romain Rolland, Sinclair Levis, Mari Curie, Albert Einstein, H.G.Wells, Bernard Shaw ve daha birçok ünlü imzaladı. Fayda etmedi. Olaylar çıktı. Paris'te 150 bin, Boston'da 250 bin kişi protesto için toplandı. Fayda etmedi.

Nazım Hikmet şiir yazdı. Fayda etmedi.

Woody Guthrie şarkılar yazdı. Fayda etmedi.

Edemezdi de, çünkü cellat bizzatihi hükûmetin kendisiydi.

Kendini Günahkar, Tanrı'yı Masum mu Bildin?

Aşk bir beladır, ama Tanrıdan gelme;

Halk neden karşı kor Tanrı emrine?

Bize her şeyi yaptıran kendi madem,

Kulu sorguya çekmenin alemi ne?"

Ömer Hayyam

Selçuklu Sultanı Melikşah çaresizlik içinde sağa sola emirler yağdırıyor, ama her sözü, bitimine yakın kırılıp, boğazında düğümleniyordu.

Oğlu Sencer ateşler içinde yatıyordu ve hiçbir hekim çocuğun başına ne geldiğini çözemiyordu. Koskoca Sultan çaresizlik içinde oğlunun başında bekliyor, hekimlerin biri girip diğeri çıkıyordu, ama ateşi bir türlü düşmüyordu.

Sencer'in durumu ağırlaştıkça, Melikşah'ın da siniri tavana vuruyordu. Karısına nefretle bakıyor, yardımcılarını sürekli azarlıyor, ama iki eli böğründe, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan başka bir şey yapamıyordu.

Odanın bir köşesinde, elleri önlerine kavuşmuş halde çaresiz duran yardımcılarına kükredi: "Hâlâ bulamadınız mı şu adamı?"

Sessizlik...

"Nizamülmülk'ü çağırın bana!"

Nişabur kenti o gün olağanüstü bir gün yaşıyordu. Başta Nizamülmülk olmak üzere Selçuklu Sarayı'nın önde gelen tüm adamları ünü dünyayı sarmış bilim adamı, şair Ömer Hayyam'ı arıyordu. Hayyam ise ortalıkta görünmüyordu. Nereye gittiğine, kiminle birlikte olduğuna ilişkin tek bir ipucu bile bulamıyorlardı. Nizamülmülk yakın dostu olmasına rağmen onun nereye gitmiş olabileceği konusunda en ufak bir fikir yürütemiyordu.

Nizamülmülk Melikşah'ın karşısına çıktığında, çaresiz bir halde, "Onu bulamıyoruz Sultanım," diye yakındı. "Size saygısı sonsuz. Oğlunuzun durumundan haberdar olsa, nerede olursa olsun ortaya çıkardı..."

Melikşah sözünü kesti: "İşin açıkçası, bir yerlerde sızıp kalmış olmasından korkuyorsun..."

Nizamülmülk cevap vermedi. Sultan doğru bir noktaya parmak basmıştı ve bunu ikisi de biliyordu. Sonuçta Hayyam'ı bulsalar bile büyük bir olasılıkla sarhoş bir halde olacaktı ve Sencer'in hastalığına çare bulması o haliyle pek mümkün olamayacaktı.

Sonunda Ömer Hayyam'ı buldular. Gerçekten de, Nişabur'a yakın bir korulukta şarabını yudumlarken yoldan geçen bir köylü tarafından görülmüştü. Nizamülmülk hemen adamlarını da yanına alarak Hayyam'ın yanında bitiverdi.

Kızarmış gözlerinin önünde bir anda yakın dostu Nizamülmülk'ü gören Hayyam pek istifini bozmadan, şarap testisinden koca bir yudum daha aldı.

"Neler olduğunun farkında değilsin herhalde?" diye çıkıştı Nizamülmülk. "Melikşah seni arıyor, dört bir yana adam saldı."

"Biliyorum," diye cevap verdi Hayyam. "Oğlu hasta..."

Nizamülmülk büyük bir öfkeyle Hayyam'ın sırtına vurdu: "Biliyorsun ve umursamıyorsun, öyle mi? Melikşah'ın sana bunca yaptıklarından sonra, sarayına kabul etmesinden

sonra, seninki nankörlük değil de nedir?"

"Sevgili Vezirim, ulu Sultanın benim için yaptıklarının elbette farkındayım, ama Sencer'in hastalığına çare bulmam benim kaderimi değiştirmeyecek. Melikşah'ın çok fazla ömrü kalmadı. Benim ise sarayda fazla ömrüm kalmadı. Sadece sarayda değil, Nişabur'da da fazla zamanım kalmadı."

"Bu bir kehanet mi? Yıldızlara bakıp da mı gördün bütün bunları?"

"Hayır sevgili dostum. Bu sandığından da basit bir olay. Sencer'in hastalığının ne olduğunu tahmin ediyorum. Sultanın etrafını kuşatan duacıların üç gün üç gecedir sürekli dualar ederek veliahtı iyileştirmeye çalıştıklarını da biliyorum. Benim Sencer'i tedavi etmem halinde bu insanların gazabına uğrayacağımı biliyorsun. Sencer iyileşirse bu insanlar bana düşman kesilecek. Melikşah'ın beni koruyacak kadar zamanı kalmadı. Sencer ise kendisini iyileştirdiğim için beni asla bağışlamayacak. Sana gelince sevgili dostum, senin bile gücün benim Nişabur'da barınmamı sağlayamaz."

Nizamülmülk bir an duraksadıktan sonra, "Her şeyi göze almanı ve gelmeni istiyorum Hayyam," dedi. "Mehesti'nin hatırı için..."

Hayyam isteksiz de olsa, Nizamülmülk'ün isteğini kırmadı. Birlikte saraya döndüler.

Melikşah burnundan soluyordu. Hayyam'a kızmak istediyse de kendini tuttu. Ne de olsa oğlu Sencer'in hayatı bu adamın beyninden geçenlere bağlıydı.

Hayyam hastalığı teşhiste hiç zorlanmadı. Sencer suçiçeği geçiriyordu. Tedavisine hemen başlanması için gerekli talimatları verdi ve bütün gece Sencer'in başında oturarak, durumunu gözledi. Kendisine bu süre içinde şarap servisi yapılmamasını da istedi.

Hayyam'ın kehaneti gerçekleşti. Melikşah'ın ölümünden sonra, dualarıyla Sencer'i iyi edemeyen din adamlarının da

kışkırtmasıyla önce saraydan kovuldu, ne kadar direndiyse de Nişabur'u da terk etmek zorunda kaldı. Tedavi ettiği Sencer de kendine düşman olmuştu.

Nizamülmülk çaresizdi. Hayyam Nişabur'u terketmeden önce Nizamülmülk ile son kez buluştu.

"Benim yaptığım hastayı tedavi etmekti sevgili dostum," dedi. "Bunu sarayı kuşatan yobazların anlamayacağını da biliyordum. Sencer'in de düşman kesileceğini sana söylemiştim. İşte bu yüzden ortadan yok olmuştum o sıralarda."

Nizamülmülk ne diyeceğini bilemedi. "Belki," diye kısık sesle mırıldandı, "Belki de gerçekten Tanrı yardım etmiştir Hayyam, nereden biliyorsun? Nasıl bu kadar emin olabiliyorsun?"

Hayyam bir süre soluğunu tuttuktan sonra belki de son kez ciddi anlamda Nizamülmülk'e seslendi:

"Tanrı mı diyorsun? Kaç kez konuştun onunla? Neden, diye kaç kez sordun? Tüm sarayla eğlenmek ihtimali olduğu hiç aklına gelmedi mi? Bizleri özenle biçimlendirip, sıkıldığında fırlatıp attığı oyuncaklarından biri olup olmadığımız aklına gelmedi mi? Hiç öfkelenmedin mi? Sen Nizamülmülk, bir gün huzuruna çıkacağını düşündüğün bu yüce varlığın sinirli kahkahalarından birini atacağını ve ondan korkacağını düşündüğün için mi aklını yitirdin? Sen de diğerleri gibi hemen ellerini açıp af dilemeye mi niyetliydin yoksa? Başına başka felaketler gelmesin diye mi korktun? Kendini günahkâr, Tanrı'yı masum mu bildin? Seni, sizleri bütün keyiflerden, güzelliklerden mahrum bırakan kıskanç bir sevgi olduğundan hiç mi şüphe etmedin? Bir kere bile, gerçekten bir kere bile cesaret edemedin mi, bizi neden yarattığını sormaya?"

Nizamülmülk başını önüne eğmiş Hayyam'ın öfkesinin dinmesini bekliyordu. Hayyam devam etti:

"İnsanlar güçleri olduğu sürece bu hayatta varlıklarını

sürdürebilirler Nizam... Eğer güçlü olduğun bir dönemde, gücünden az bir şey kaybedecek olursan, yani sallanırsan yürürken eğer, anında bunun cevabını alırsın. Benim gibi insanların sallanmak veya duraksamak gibi bir şansı yok. Bizler hiçbir zaman gücü eline geçirmemiş, geçiremeyecek insanlar sınıfındayız. Sen koskoca Vezirsin ve büyük bir güç var elinde, ama görüyorsun ki senin bu gücün bile beni Nişabur'da bırakmaya yetmiyor. Sen bunu Tanrı'ya bağlıyorsun ben ise güce. Tanrı güçtür Nizam ve bu dünyadadır. Başka yerlerde arama onu. Yüzleş. Şu anda Tanrı sensin, Sultan Sencer... Para da silah da sizde... Bütün dünyayı yönetecek güçtesiniz. Bizim gibiler ise sizin uyguladığınız baskılar karşısında sinmek ve geri çekilmek zorundayız. Bunun Tanrıyla ya da başka bir ilahi güçle ne ilgisi var? Her şey ortada."

Nizamülmülk söyleyecek şey bulamıyordu. Bunun sıkıntısıyla da sürekli sakalıyla oynuyor, ayaklarının ucuna bakıyordu. Bir iki kez ağzını açacak gibi olduysa da, sustu. Hayyam'ın sözlerine karşı bir söz bulamıyordu beyni. Haklıydı Hayyam, Nişabur'da kalması Tanrı'nın değil, Sultan Sencer'in elindeydi. Tanrının bu tür "ufak" işlere karışmadığı palavrası ise sadece hurafeydi ve bilinmeyene olan korkudan uydurulmuş savunmaydı.

Kadim dostunu kucaklamak istedi, ama Hayyam izin vermedi.

"Şimdi değil Nizam," dedi geri çekilerek. "Şimdi değil. Ama bir gün yine karşılaşacağız. Koşullarımız şimdiki gibi de olmayacak. O zaman bana sarılmana izin veririm."

"Bu bir kehanet mi?" diye sordu Nizamülmülk.

"Hayır," dedi zor duyulur bir sesle Hayyam, "bu bir mecburiyet. Sencer henüz tam olarak iyileşmedi..."

İslamı Böyle Kirlettiniz İşte...

Genç bir adam, imamı azamlardan birini ziyaret ederek, İslam'ın tüm inceliklerini öğrenme isteğini dile getirir...

İmam sorar: "Arapça biliyor musunuz?"

"Evet," der istekli öğrenci...

Peki İngilizce, Fransızca?

"Evet."

"Peki İslam felsefesini biliyor musunuz?"

"Hayır, ama endişelenmeyin... Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe okudum. Harvard Üniversitesi'nde Aristo ve Sokrates mantığı üzerine doktora yaptım. Şimdi de İslam felsefesi üzerine çalışarak eğitimimi tamamlamak istiyorum."

İmam, delikanlının İslam felsefesini öğrenmeye henüz hazır olmadığını söyler.

"Ancak," diye ekler... "Mantık konusunda sizi sınayabilirim. Eğer sınavı geçerseniz, size İslam felsefesini öğretirim."

İki parmağını kaldırır: "İki hırsız bacadan süzülerek bir eve girer. İçeri girdiklerinde birinin yüzü temiz, diğerinin kirlidir... Sence hangisi yüzünü siler?"

"Kirli olan," der delikanlı heyecanla...

"Yanlış. Basit bir mantık. Yüzü kirli olan, temiz olanı görür ve kendi yüzünün de temiz olduğunu düşünür. Yüzü temiz olan ise, kirli olanı görür ve kendi yüzünün de kirli olduğunu düşünür. Yani yüzünü silen yüzü temiz olandır..."

Delikanlı çok etkilenir...

"Çok akıllıca, ama beni bir daha sınayın," der.

İmam soruyu tekrarlar.

Delikanlı, "Yüzü temiz olanın yüzünü sildiğini zaten söylediniz," der.

"Yine yanlış," der imam...

"Mantık çok basit... Yüzü kirli olan temiz olanı görür ve kendi yüzünün de temiz olduğunu sanır. Yüzü temiz olan, kirli olanı görür ve kendi yüzünün de kirli olduğunu sanır. Kirli yüzlü adam, temiz olanın yüzünü sildiğini görünce, o da yüzünü siler..."

Delikanlı, "Bu da akıllıca," der... "Hiç düşünmemiştim... Ama beni bir kez daha sınamanızı istiyorum."

İmam, aynı soruyu tekrar sorar.

Delikanlı bu kez uyanık davranır: "İkisi de yüzünü siler..."

"Yine yanlış," der imam...

"İkisi de yüzünü silmez. Mantık basit: Yüzü kirli olan, temiz olana bakar ve kendi yüzünün temiz olduğunu sanır. Yüzü temiz olan ise arkadaşının kirli yüzünü görür ve kendi yüzünün de kirli olduğunu sanır. Ancak, yüzü temiz olan, yüzü kirli olanının yüzünü silmediğini görünce o da yüzünü silmez. Dolayısıyla ikisi de yüzünü silmez..."

Delikanlı umutsuz bir halde, "Ben İslam felsefesini ve mantığını öğrenecek niteliklere sahibim," der... "Beni son kez sınayın..."

İmam aynı soruyu sorar...

Delikanlı, "İkisi de yüzünü silmez," der.

"Yanlış," der imam. "İslam felsefesini anlayamadığınızın artık farkında mısınız? Bu işin bu kadar kolay olmadığının farkında mısınız yani? Aynı bacadan giren iki adamın birinin yüzü temiz, diğerinin yüzü kirli olabilir mi?

İslamı işte böyle kirlettiniz ve farkında değilsiniz..."

Madımak Ağıtı

Hiç can yakmadım, kimseyi incitmedim, sıraların ön saflarında dolaşıp, kendimi göstermeye de çalışmadım.

Yalana yüz verip, itibar kazanmayı düşünmedim. Devlet dairelerinde, meşin kolluklu memurların aşağılamalarıyla karşılaştığımda sesimi çıkarmadım. Dolmuş kuyruğunda sırayı bozmadım, oğluma hep sevecen davrandım, komşular gürültü yaptığında duvarları yumruklamadım, vahşet haberlerinde kanal değiştirdim, sıkıldıkça şiir okudum, sergi dolaştım, güzel olanı insanda aradım, insana yakışmayan şeyleri elimden geldiğince reddettim. Hiçbir canlıyı öldürmedim. Öldürmeyi aklımdan bile geçirmedim. Ölümü de hiç düşünmedim.

Beni öldüreceklerini de aklımdan geçirmedim.

Ama öldürüldüler!

Yakarak öldürdüler...

Şimdi işte orada, yanan binanın bir köşesinde saçımdan bir tel, gömleğimden bir ip öylece duruyor ve belki de beni arıyor. Onlar şu anda benden daha canlı. Onlar en azından acı çekmediler, suyu ve üşümeyi özlemediler.

Duygusal, öyle değil mi? Kömürleşmiş bir ceset kadar duygusal...

Ölmeden biraz önce, son bir gayretle dışarı bakıyorum. Kapının önünde bağırıp çağıran, tekbir getiren insanlara... Her biri sanki gladyatörlerine öldürme emri veren Neron...

Hepsinin baş parmağı toprağı gösteriyor. Hepsi bir diğerine "öldür" emri veriyor. Öldürüyorlar bizi ve dışarıda portakal sarısı temmuz güneşi bizimle birlikte batıyor. Nasıl kıskanıyorum onu, suya batıyor diye.

Aklıma deniz kıyısı akşamlarının yakamozları takılıyor. Alacakları bir, beş, otuzbeş can... Hepsi bu...

Duman boğazımı yakıyor. İçerisi ağustos ortasındaki "ölüdeniz" kıyılarından daha sıcak ve daha ölü... Bütün yaşantım yeniden gözümün önünden geçiyor. Borç alıp ödeyemediğim Hüseyin'i düşünüyorum. Kim ödeyecek? Muz istedi birden canım. Birazdan öleceğim ama canım muz yemek istiyor. İdam mahkûmlarına bile ölmeden önce son isteğini sorarlar, dışarıdaki cellatlar acaba sorarlar mı son isteğimi?

Tanrım çok sıcak!..

Oğlumun sesi kulaklarımda, karım da ona kızıyor, "Babanı rahatsız etme" diye. Son bir kez sarılmayı ne çok isterdim... İzin verirler mi acaba?

Saçmalıyorum...

Gittiğim yerden dönüp, onları görebilecek miyim? Onlar beni görmese de, ne yaptıklarını, benim için ne kadar gözyaşı döktüklerini izleyebilecek miyim? Tanrı inancı mı bu şimdi? Hiç inanmadığım halde neden şimdi yakama yapıştı?

Aman sende!.. Onların ne kadar acı çektiklerini görmek mi?

Kalsın...

Her beklentinin korkutucu sürprizleri giderek ısınan bedenimi bile üşütüyor.

Giordano Bruno da benim kadar, buradaki arkadaşlarım kadar acı çekmiş midir? Onun da canı muz istemiş midir?..

Bakkaldan aldığım son sigaranın parasını vermiş miydim? Eğer vermediysem çok ayıp olacak...

"Bana bir şey olmaz," diyordun. Bak oldu işte. Sonsuza dek yaşayacağını sanıyordun, oysa en sona sakladığın şiiri yazamadan, fotoğrafı çekemeden, türküyü söyleyemeden gidiyorsun işte...

Ölüm bu kadar basit miymiş?

Tuhaf, artık duman da rahatsız etmez oldu. Çok uykum var. Sol bacağımdaki yanıkları da hissetmiyorum. İyi ama, nereye gidiyorum ben, biz? Daha yapacak o kadar çok işim var ki...

Neden bizi yaktılar? Behçet kurtuldu mu acaba? Ya Asaf? Asım Ağabey, Aziz Bey?

Oğlum, sana bir kez sarılabilseydim keşke... Nasıl kokuyorsun burnumda. Minicikken ayaklarını ağzıma sokardın, kafama patilerinle vururdun... Gözlerini çok özledim, şimdi yaşla dolacaklar... Ağlayacaksın, baban için gözyaşı dökeceksin değil mi? Ama lütfen kinlenme yavrum, kin insana yakışmayan tek şeydir. Unutma ki, bizleri bir ya da birkaç insan öldürmedi, bizi öldüren Orta Çağ karanlığının refah kaygısı. Bunu da Allah'a sığınarak yaptılar. Tetikte ol, ama sakın kinlenme.

Ne dersin, dışarıdakilere yalvarsam, seni bir kez gördükten sonra üzerime benzin döküp kendimi yakacağımı söylesem, seni bana gösterirler mi? Seni çok özledim, çok şeyi özledim ama bir tek seni çok özledim.

Yaşamı da özledim aslında. Yaşamı en çok özlediğim şu dakikada yakıyorlar beni ve ellerim sana ulaşamayacak kadar karardı artık.

Küle dönüyorum oğlum...

Tanrım, çok sıcak. Bir tek sıcak rahatsız ediyor. Suyu, yağmuru özlüyorum... Tepeleme kar yağsın istiyorum başımın üzerine... Acı hissetmiyorum artık...

Ama çok sıcak...

Annenle tanıştığımızda da hava çok sıcaktı, biliyor musun? Bir temmuz başıydı, tıpkı bugün gibi, ama hava bu kadar sıcak, bu kadar yakıcı değildi.

O zaman da suyu çok özlemiştim. Yaşam uç noktaların umarsız seçiciliğiyle dolu, istemin ve tercihin dışında da ölebiliyorsun işte... Hem de yanarak...

Yeter artık, ölüyorum. Acı da duymuyorum. Ama dışarıdakilere, beni yakanlara acıyorum, çocuklarına anlatacak bir şeyleri olmadığı için, geçmişleri ve gelecekleri asla olmayacağı için, aynada kendilerini gördüklerinde kendi gözlerine bile bakamayacakları için acıyorum. Zavallı kullanılmışlar, cahiller, inançsızlar ve...

Bu da gülünç bir teselli belki, ama şu anda yapabileceğim hiçbir şey yok.

Hoşçakalın...

Sen de hoşçakal oğlum...

Galipsiniz, ama kalemimi bırakmıyorum.

Konuşan Telgraftan İlk Merhaba

Watson, "Duyuyorum Bay Bell!" diye bağırıyordu. "Sizi duyuyorum! Sizi duyabiliyorum!"

Başka bir odada bulunan Graham Bell ise sinirinden bir duvardan ötekine yürüyor ve yüksek sesle lanetler yağdırıyordu. Yıllardır uğraştığı çalışmadan bir türlü sonuç alamıyordu. Teller üzerinden sesin de aktarılabileceğini düşündüğü günden beri durmaksızın çalışıyordu. Hiç yılmamıştı. Ama işte sonuç! Tam bir hiçti. Son deneme de başarısız olmuştu.

Watson ise Graham Bell'in odasındaki tüm gürültüleri duyabiliyordu. Sesler çok net değildi, ama kulağına yapıştırdığı ilkel kulaklıktan geldiği kesindi. Evet, yanılmıyordu. Duyduğu ses Graham Bell'in sesiydi. Yeniden bağırmaya başladı. Kendisi Graham Bell'in sesini duyduğuna göre, onun da Watson'un sesini duyması gerekiyordu. Ama durum hiç de öyle görünmüyordu.

Sonunda Watson, elindeki kulaklığı fırlatıp, doğruca Bay Bell'in bulunduğu yere koştu. Soluk soluğaydı. İçeri girdiğinde, Bay Bell hâlâ kızgın bir şekilde odada dolaşıyor, talihsizliğinden yakınıyordu.

Kapının açıldığını gören Bell, yardımcısı Watson'a şaşkın gözlerle baktı:

"Senin aşağıda olman gerekmiyor muydu?"

"Duydum Bay Bell, sesinizi duydum!"

"Tabii ki duyacaksın! O kadar bağırıyorum ki, herhalde kasabanın tüm esnafı sesimi duymuştur."

"Hayır Bay Bell!" Watson'un sesi heyecandan çıkmıyordu. "Ben... Ben sizin sesinizi kulaklıktan duydum!"

Bay Bell bir süre inanmaz gözlerle Watson'a baktıktan sonra, iki elini çaresizce yanlara açarak, "Sevgili dostum," dedi. "Sen benim sesimi duyduysan, benim de senin sesini duymam gerekirdi. Ama benim kulaklığımda en ufak bir cızırtı bile yoktu."

Watson hâlâ çok heyecanlıydı. "Bay Bell," dedi. "Siz aşağıya gidin, ben buradan konuşayım. O zaman bana inanacaksınız."

Graham Bell, isteksiz de olsa alt kata indi. Birazdan Watson'un bağırtıları duyulmaya başlanmıştı. Gülümseyerek başını salladı. "Bizim Watson hayal görüyor olmalı. İşte ben de onun sesini duyuyorum. Ama ne yazık ki, telefondan değil."

Eline kulaklığı alınca, az kalsın şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı. Watson doğru söylüyordu. Cızırtılı da olsa, zor anlaşılsa da, kulaklıktan gelen ses, biraz uzakta, başka bir odada bağırıp çağıran Watson'un sesiydi.

Olduğu yere çöktü ve dua etmeye başladı. Sonunda başarmıştı işte...

26 Şubat 1876, cumartesi günü, Boston'dan Washington'a giden sabah treninin yolcuları arasında oturan Graham Bell, bunları düşünüyordu. Şık giyinmişti. Uzun çizgili bir ceketi, beyaz gömleği ve siyah papyonu vardı.

Sık sık saatine bakıyor, sıkıntıdan yerinde duramıyordu. Arada bir Watson ile son günlerde yaşadıkları aklına geliyordu. Ama bu da onu bir türlü rahatlatmıyordu.

Gazete okumaya çalıştı. Ama dikkatini toplayamadı. Tren Washington'a yaklaştıkça heyecanı da artıyordu. Bu kadar heyecanlı olmasına neden, işlerin yolunda gitmesi halinde, Washington'da kendisini bir servetin bekliyor olmasıydı.

Watson ile Boston'daki evlerinde son denemeleri yaparken, iş ortağı Gardier Grene Hubbard'dan bir telgraf almıştı. Telgrafta acele Washington'a gelmesi gerektiği yazıyordu.

İş ortağı Hubbard, iki hafta önce Washington'a gitmişti. Orada Bell'in teller aracılığıyla sesi aktarabildiği buluşunu tanıtmıştı. Aracın adı telefondu, ancak henüz çalışan bir örneği geliştirilememişti.

Ama artık işler değişmişti. Watson ile yaptıkları son deneyden sonra, sesi hiç olmazsa bir tarafa aktarmayı becerebilmişlerdi. Hubbard da bunu duyunca, Bell'i acele Washington'a çağırmıştı. Bu ziyaret, Bell'in telefonun patentini almasıyla sonuçlanırsa, her şey değişecekti.

Bell, telefon üzerine çalışan tek bilim adamı değildi. Kendisiyle birlikte Elisha Gray ve Thomas Alva Edison da teller üzerinden sesin aktarımı üzerine çalışıyorlardı. Her ikisi de Washington'a patent için başvurmaya hazırlanıyorlardı. Fakat, Graham Bell, onlara göre Washington'a daha yakındı. Üstelik onlardan bir adım öndeydi. İlk ses aktarımını, tek taraflı da olsa başarmıştı. Rakiplerinin bunu başarıp başarmadığından emin değildi.

Ama yine de, Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük şirketlerinden biri olan Batı Birliği, Edison'a sınırsız destek veriyordu. Şirketin Patent Enstitüsü üzerinde büyük etkisi vardı. İşte Graham Bell'i endişelendiren ve sinirli yapan da bu tehlikeydi.

"Bu haksızlık," diye düşünüyordu. "Son dokuz aydır sürekli çalışmaktan canım çıktı. Şimdi ise bir başarının ucundayken, her şey altüst olabilir. Tüm yaşamımı bu buluşuma adadım. Eğer başarısız olursam ailemin, dostlarımın yüzüne nasıl bakarım?"

ABD Patent Dairesi görevlileri, telefonun icadıyla ilgili üç patent başvurusu olmuştu: Bell, Edison ve Gray...

Patent başvuruları vardı. Ama üç mucit de, ellerinde

somut bir alet olmadan Washington'a gelmişlerdi. "Konuşan telgraftan söz ediyorlar, ama bunun nasıl olduğuna ilişkin ipucu vermiyorlardı.

Başvuru yapıldıktan aylar sonra, Edison yarış dışında kaldı. "Konuşan Telgraf" isminin babası olan Edison, düşüncesini yeterince geliştirmediğinden, yarışa veda etmişti. Geriye Elisha Gray kalıyordu.

Sonunda Patent Dairesi yetkilileri bir karara vardılar. Patent Aleksander Graham Bell'e verilmişti. Bell, bu kararı öğrendiğinde yirmi dokuzuncu yaş gününü kutluyordu. Yaşamı boyunca aldığı en büyük yaş günü armağanı da bu haber oldu.

Bell'in icadı, insanlığın eski çağlardan beri yaptığı haberleşme yöntemlerinde tam bir devrim oldu. Posta arabaları, daha sonra gemilerle haberleşme ve nihayetinde telgrafın gelişmesiyle haberleşmede büyük ilerlemeler kaydedilmişti. Ama telefon bambaşka bir olaydı ve kendisinden sonra gelecek yüzyıla büyük bir olanak sağlıyordu.

Döneminin en büyük buluşlarından sayılan telgraf şöyle çalışıyordu: Yapay olarak elde edilen elektromıknatıs, üzeri tellerle sarılı bir demir parçasından oluşuyordu. Elektrik akımının bu teller üzerinden geçmesiyle demir manyetik hale geliyor ve diğer mıknatısla bağlantıya geçiyordu. Elektrik kesildiğinde, mıknatısın da çekim özelliği kayboluyordu. Böylelikle telgrafın iki ucunda oturan kişiler, uzun ya da kısa işaretlerle karşı tarafa bilgi geçebiliyordu. Morse, alfabede yer alan her harfin yerini alacak nokta ve çizgilerden oluşmuş bir şifre geliştirmişti. Buna da, mucidinin adı olan Samuel Morse'tan esinlenilerek, "Morse Alfabesi" adı verilmişti. Telgrafın başında oturan aktarıcı, düğmeye bastığında akımı tamamlıyor, böylece teller aracılığıyla nokta ve çizgiler aynı anda karşı taraftaki bir makaranın üzerine yazılıyordu.

1860'lı yıllarda telgraf bütün ABD'de yayıldı. O güne kadarki en hızlı iletişim aracı olan telgraf, yine de bazı

sakıncalar içeriyordu. Bir kez, telgraf çekmek için mutlaka belli merkezlere gitmek gerekiyordu. Orada Morse Alfabesini bilen birinin, metni işaret diline çevirmesi şarttı. Ayrıca telgraf, mektuba oranla çok pahalıydı. Uzun metinleri telgraf aracılığıyla göndermek çok zahmetli ve pahalıydı.

Yine de büyük firmalar telgrafa olağanüstü yatırımlar yapmışlardı. Şimdi ABD Patent Dairesi'ne "konuşan telgraf" için yapılan başvurular bu firmaları son derece rahatsız ediyordu. Telefon, telgrafa karşı büyük tehdit oluşturuyordu.

İşte telefonun mucidi Graham Bell, telgrafın zirvede olduğu 1870 yılında İskoçya'dan Kuzey Amerika'ya gelmişti. O tarihte 23 yaşındaydı.

Babası ve büyük babası, kekeme çocukların iyileşmesine yardımcı olan düzgün konuşma öğretmenleriydi. Graham'ın babası, "görüntülü konuşma" adını verdiği özel sesleri çıkarırken dudakların ve dilin nasıl kullanılması gerektiğini gösteren bir yazım sistemi geliştirmişti.

Bell'in babası çok disiplinli bir adamdı. Üç oğlunun da bu konuşma yöntemini öğrenmesi ve tanıtması konusunda ısrar ediyordu.

Baba Bell, işitme engelli doğan veya çok küçük yaşta sağır kalan çocukların sorunlarıyla ilgileniyordu. Görüntülü konuşma sisteminin de bu çocuklara yarar sağlayacağına inanıyordu.

Graham Bell, 3 Mart 1947'de, üç kardeşin ikincisi olarak dünyaya gelmişti. Ağabeyi Melville kendisinden iki yaş büyük, kardeşi Edward ise bir yaş küçüktü.

Küçük Graham'ın her iki kardeşi de, üçer yıl arayla genç yaşta verem hastalığından öldüler. Çocuklarının acısına dayanamayan aile, Graham'ı olsun kurtarabilmek için Kuzey Amerika'ya göç etti. İskoçya'da kalmaya devam etselerdi, nemli hava son çocuklarını da ellerinden alacaktı.

Ama Aleksander Amerika'ya gitmek istemiyor,

annesine, "Ben Londra'da kalmak istiyorum," diyordu. "Londra Üniversitesi'nde okumak istiyorum. Üstelik bir de kız arkadaşım var. Onunla evleneceğim."

Bayan Bell, tek oğluna hüzünle bakıyor ve İngiltere'de kalırsa öleceğini söylemek istiyordu. Ama kelimeler boğazında düğümleniyordu.

"Baban buna izin vermez Aleksander," diyebildi sonunda. "Biliyorsun sana ne kadar düşkün olduğunu. Senin daha iyi koşullarda yaşaman için Amerika'ya gitmeye razı oldu. Senin burada kalmak isteğin onu yalnızca üzecektir."

Graham, babasının otoritesini biliyordu. Asıl amacı da, babasının baskısından biraz olsun kurtulmaktı. Ama bunu annesine söyleyemedi. Çaresiz, boyun eğmek zorundaydı.

Çalışmalarını bıraktı, kız arkadaşına hüzünlü bir mektup yazdı ve 21 Temmuz 1870 tarihinde anne ve babasıyla, Kanada'ya, Quebec kentine hareket etti.

Gemi İngiliz kıyılarından uzaklaştıkça içini bir hüzün dolduruyordu. Gittiği ülkede kendisini ne gibi maceralar beklediğinden habersizdi. Her şeye sırtını döndüğünü hissediyordu.

Baba Bell'in düşündüğü olmuştu. O, görüntülü konuşma yönteminin Kuzey Amerika'da, İngiltere'den daha fazla ilgi göreceğini akıl etmişti. Öyle de oldu. Boston'da sağırlar için bir okulu bulunan Sarah Fuller adındaki öğretmen, baba Bell ile iletişim kurarak, onu Boston'a çağırdı. Aile Quebec'te fazla kalmadan, Boston'a geçti. Bay Bell, Sarah Fuller'in işitme engelliler okulunda çalışmaya başladı.

Boston o sıralarda da, şimdi olduğu gibi, ABD'nin en ünlü kentlerinden biriydi. Amerika'nın en büyük kütüphanesi bu kentte bulunuyordu. Ayrıca üniversiteleri ile de ünlü bir kentti Boston. Dünyanın şu anda da en büyük teknik üniversitesi sayılan Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT), 1866 yılında bu kentte kurulmuştu.

Bütün bu olanaklar, genç Aleksander'a sonsuz olanaklar sunuyordu. Bell iyi bir çocuktu. Sakindi. Uzun boylu ve yakışıklı olması nedeniyle çok kısa zamanda ilgi odağı haline gelmeyi bildi. Piyano çalması ona ayrıcalık getiriyor, akşam davetlerinin baş konuğu olmasını sağlıyordu. Artık babasından bağımsız kendi kararlarını verebiliyor, yaşamını yönlendiriyor ve sağır çocuklar için kendi yöntemlerini geliştirebiliyordu.

Anne ve babasına yazdığı mektuplarda, işitme engelli çocuklar için şöyle diyordu: "Onlara karşı duyduğum hisler ve sempati her geçen gün daha fazla artıyor. Bu küçük çocukların yaşamak zorunda oldukları zorlukları gördükçe vicdanım sızlıyor."

Düşlerimiz Hep Vişne Ağacına Asılıydı

Zonguldak'ta büyüdüm. Fener diye bir semtte. Bir deniz, bir de Tenis Kulübümüz vardı.

Zonguldak'ta yazlar çok kısadır. Deniz Kulübü ise poyraza açık bir yerde konumlandığı için Karadeniz'in bütün hırçınlığını üzerine çeker. Dalga eksik olmaz yani.

Neler yaşandı o güzelim kulübün içinde, dışında ve denizinde, neler...

Ne aşklar, ne satranç maçları, bezik turnuvaları, briç kapışmaları...

Türkiye şampiyonları çıkardı Tenis Kulübü, Türkiye turnuvaları düzenledi.

Okul tatil olur olmaz başımıza geçirdikleri o tuhaf şapkayı havaya fırlatarak, kovboy usulü soluğu deniz kulübünde alırdık. Kapıda Rasim Amca olurdu. Öyle bir adamdı ki, üye olmayan birinin girmesi mümkün değildi. Herkesi ayakkabı numarasına kadar bilirdi.

Satrancı, tenisi, briçi, pokeri, insanları sevmeyi, aşık olmayı, güzel kızın anlamını, sinemanın yüceliğini, basketbolun gizemini hep orada öğrendim.

Nevin diye bir sevgilim vardı. Nevin beni hiçbir zaman sevmedi, ama ben ona tutkumu hiç yitirmedim.

Fener Mahallesi'nde evler A, B, C tipi diye ayrılırdı. Tek bir A tipi ev vardı, şato gibi, Ereğli Kömür İşletmeleri (EKİ)

genel müdürü otururdu. B tipinde yardımcılar, C tipinde (dubleks villalar) müdürler, D tipinde bir alt memurlar... Bizim evimiz ise K tipiydi. Maraba takımının oturduğu evler. Bir oda, bir salon ve mutfak. Sonradan bir oda daha eklendi. Fakat annem orayı "misafir" odası yapıp, koltukların üzerine beyaz çarşaflar giydirdiğinden, işlevsiz kaldı.

"K" tipi evimizin kocaman bahçesinden karşı yolu gözlerdim. Nevin hep oradan giderdi Deniz Kulübü'ne. Çok sık gitmezdi, ama giderse oradan giderdi ve ben onu yürüyüşünden tanırdım. Nasıl bir heyecan kaplardı içimi, nasıl bir hafiflerdim, anlatamam. Annemin arkamdan koşuşturup da, "Yemeğe gelecek misin?" sorusunu hep "Ne yemeği," diye abuk bir cevapla karşılardım. Nevin olmadığı günler ise son derece ağır başlı bir şekilde yemeğe de geleceğimi, hatta akşam saat kaçta evde olacağımı bile söylerdim.

Ama Nevin aklımı başımdan alırdı.

Gün geldi, Nevin için yanıp tutuştuğum günlerden biriydi yine. Gözüm Deniz Kulübü'nün açıldığı koya bir geminin pruvası gibi uzanan terasındaydı. Kulübe kim gelirse gelsin, önce oraya bir uğrar, aşağıda kim var kim yok bakar, sonra ve soyunma kabinlerine inerdi.

Hava hafif rüzgârlı, deniz de hafif dalgalıydı. Tam Nevin'in sevdiği bir deniz... Balık gibiydi, suya girince saatler boyunca kalır, sonra da çıkar giderdi. Deniz için gelirdi yani, beni görmeye değil.

İşte tam onu terasta görmeyi beklerken, bambaşka bir silüet belirdi. Muhteşem bir güzellik, muhteşem bir endam. Nevin değildi, daha güzel, daha alımlı bir başka genç kız.

"Kim bu?" diye sordum yanımda kuma uzanan en yakın arkadaşım Levent Çuhalı'ya (ne çok Levent vardı: Biltekin, Çuhalı, Güray). "Şu terastaki kızı tanıyor musun, kim o?"

Levent bakmadı bile. "Bilmiyorum," diye iki kulaç kum daha çekti göğsüne.

Gözümü alamıyordum.

Sonra kayboldu. Belli ki denize girmeye karar vermişti ve soyunma odalarından birine gitmişti. Heyecanla bekliyordum. Upuzun, omuzlarına dökülen düz saçları, o kadar uzaktan bile görebildiğim kocaman gözleriyle bir süre sonra yeniden ortaya çıkacaktı.

Soluğumu da kesip bekledim.

Levent Çuhalı homurdanarak, "Haydi çıkalım, satranç oynarız," dedi.

Hiç reddedemediğim bir şeydi satranç, ama "Hayır," dedim. Şaşırdı. Havlusunu sırtıma vurarak, "Haydi," diye yineledi. Suratına bile bakmadım. Deniz Kulübü'nün sol tarafında, tramplenin olduğu yere doğru uzanan beton yolda biraz önce gördüğüm kızın belirmesini bekliyordum.

Nevin tamamen aklımdan çıkmıştı. Belki o sıralarda o da gelmişti deniz Kulübü'ne, ama benim için artık o yoktu.

Kolay değil, daha yirmi yaşında bile değildim.

Beklediğim kız ise herhalde 15'inde bile yoktu.

Göründü...

Artık o andan sonra "kimin" yanına gideceği önemliydi. Belli ki Zonguldak dışından gelmişti ve birinin konuğuydu, ama kimin?

Artık kim olduğunu öğrenebilecektim, müthiş bir rahatlama içinde Levent'in boşalttığı yere uzandım.

Şimdi artık yaşamayan, benden birkaç yaş küçük "minik" Levent'e (Güray) sıkı sıkı sarılmasından cesaretle sordum: "Kim bu?"

"Kuzenim," dedi.

"Adı?"

"Lale..."

İşte tam o sırada Deniz Kulübü'nün sahile de yayın yapan hoparlörlerinden The Four Pennies'in *A Place Where No One Goes* şarkısı çalmaya başladı.

Elli yıla yakın bir zaman sonra aynı şarkıyı dinlediğimde ne kadar yaşlandığımı, ne çok hatalar yaptığımı, ne güzel günler yaşadığımı, ne safça aşklar içinde yüzdüğümü düşündüm.

Çocukluğum gelecek için bir umudun başlangıcıydı. Bizler severek ve sevgimizi etrafımızla besleyerek büyümüştük. Kin yoktu hiçbirimizde, nefret yoktu. Denizden babam çıksa yerim diyen Ali Boyacıoğlu'nun (o da artık yaşamıyor) midye şölenine hep birlikte giderdik. Mehmet Abi'nin tostundan ancak bir tane alma hakkımız vardı. Yayla sinemasında Ali Abi'nin bizim için hazırladığı bir limonata ve üç halkası için cebimizde mutlaka zulalanmış para olurdu. Daryal Abi'nin "Haydi sen de gel, sana da tenis öğreteyim" dediği günlerde çırpı bacaklarımla kortlara koşardım. Burhan Abi kafamızdan büyük basketbol toplarını değil, sporu sevmeyi öğretti bizlere. İran'da görevi başında kahpece kurşunlanarak öldürülen Işık Abi mahalleye bir tek serseri sokmazdı, öylesine yürekli olmayı öğrendik ondan. Herkes dağıldı gitti... Herkes bir yerlerde ve birbirimize ulaşamıyoruz artık. İsmail Perk'i özlüyorum mesela, koltuğunun altında satranç takımıyla gelip bizlere satranç öğretmesini... İsmail Abi ile bezik oynamayı... İkisi de yok artık. Briç masalarının değişmez ikilisi Marlon Doğan ile Tayfun Bedizel'i görmeyeli neredeyse kırk yıl oldu.

Yağmur yağar senenin 200 günü Zonguldak'a ve biz ıslanmayı, o yağmur altında yürümeyi o kadar çok severiz ki...

Sanki tüm kötülükleri yıkar, Zonguldak'ın o kömür tozu havasını her gün temizlemeye çalışırdı.

Meğer yerin 500 metre altındaki kömür ocaklarını temizleyemezmiş, ondan yağarmış öylesine hırslı ve hoyratça...

Bilemezdik, çocuktuk...

Dünyayı severdik ve o yüzden aşık olurduk. Sevgilimizi hayal ederdik, yıpratmazdık. Düşlerimizi vişne ağaçlarına asardık ki, ağaç kurumadıkça orada kalsın diye.

Böyle bir çocukluk yaşadık Zonguldaklılar olarak ve hâlâ da o günleri özleriz.

Nevin mi? Hiç bilmiyorum nerede.

İlkokul aşkım Nebahat, sonra Gülay... Onları da bilmiyorum nerede.

Lale'yi biliyorum, kıyılardan birindeki yazlığında eski bir koltuğun üzerinde tünemiş, kucağında kedisiyle denize bakıyordur.

Hepsine merhaba...

BİTTİ

Ahmet Mümtaz İdil
31 Ağustos 2015
Ankara